

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ) ANABİLİM DALI

KİMLİK OLUŞUMUNDA DERNEKLERİN ROLÜ: KERKÜKLÜ
TÜRKMENLER ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

SEHER ÇATALOĞLU

ANKARA - 2017

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ) ANABİLİM DALI

KİMLİK OLUŞUMUNDA DERNEKLERİN ROLÜ: KERKÜKLÜ
TÜRKMENLER ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Seher ÇATALOĞLU

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Meryem BULUT

ANKARA – 2017

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ) ANABİLİM DALI

KİMLİK OLUŞUMUNDA DERNEKLERİN ROLÜ: KERKÜKLÜ

TÜRKMENLER ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Meryem BULUT

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi :

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nde gerçekleştirdim. Çalışmada derneğin kimlik oluşumundaki etkisini anlamaya ve anlatmaya çalıştım. Türkmenlerin Irak'tan İstanbul'a doğru yaşadığı göç sürecini, nedenleri ve nasıllarıyla, kimlik, aidiyet, milliyetçilik ve kolektif hafıza kavramları üzerinden yorumladım. Araştırmanın yazım aşamasında, içine dahil olduğumu düşündüğüm bu dünyayı düşünömsel bir paradigma ile aktarmaya özen gösterdim.

Bu çalışmada, sınırlar, öteki, milliyetçilik ve hatta huzur mefhumları karşısında bana çok şey katan Türkmenlere, alan deneyimim boyunca gösterdikleri dostane yaklaşımları ve sohbetleri için öncelikle teşekkürü borç bilirim. Dernekte araştırma yapmama izin veren İTKYD başkanı Mehmet Tütöncü'ye, sorularımı hiç geri çevirmeyen başkan yardımcısı Eyüp Kerem'e ve dernek çalışanlarına ilgileri için ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım. Çalışmayı yürüttüğüm üç sene boyunca benden sabrını, yorumlarını ve desteğini hiç esirgemeyen hocam Doç. Dr. Meryem Bulut'a sonsuz teşekkürler dilerim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	iv
1.GİRİŞ	1
1.1. Göç ve Kimlik.....	1
1.2.Araştırmanın Konusu.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
1.3.1. Metodoloji	2
1.3.2 Neden Iraklı Türkmenler	5
1.3.3.Katılımlı Gözlem	9
1.3.4.Araştırmanın Yeri	11
1.3.5.Alana Dâhil Olma Ve Güven	14
1.3.6.Görüşmecilerin Profilleri.....	17
1.4. Araştırmanın Sorunsalı ve Kapsamı.....	18
2.KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR.....	20
2.1. Kimlik Kavramı Üzerine	20
2.1.1.Kimlik ve Aidiyet.....	23
2.1.2. Etnisite ve Etnik Kimlik	25
2.1.3. Kültürel Kimlik	28
3-KERKÜKLÜ TÜRKMENLERİN ÖZELLİKLERİ	31
3.1.Dil Konusu: Türk ile Türkmen'in Farkı	31
3.2.Yapay Sınırlar.....	40
4.KİMLİK TANIMLAMASINDA MİLLİYETÇİLİĞİN ROLÜ	51
4.1.Bir Siyasi Meşrulaştırma Teorisi: Milliyetçilik.....	51
4.1.1.Etnisite ve Milliyetçilik	55
4.2. Türkmen Kimliği ve Milliyetçilik	59
4.3.Dil ve Mecazi Akrabalık Olarak Milliyetçilik.....	62
5.GÖÇ EDENLERDE KİMLİK OLUŞUMU: HEM ORADA HEM BURADA OLMAK	66
5.1.Göçün Değişen Nedenleri.....	66

5.1.1.Zoraki Göç (forced)– Zorlayıcı/Yönlendirici Göç(impelled).....	68
5.2. Kadın Ve Erkek Göçü Değişen Nedenleri.....	71
5.3.Ulus Ötesi Göç: Farklılaşan Sosyal Sınırlar	73
5.4.Göçmen İlişkiler Ağı	76
5.5.Göçün Tarihsel Arka Planı	80
6- KİMLİĞİN YENİDEN İNŞASINDA DERNEĞİN ROLÜ.....	84
6.1.Dernek ve Kimlik.....	84
6.2.Kimlik Ve Kolektif Bellek, Kültürel Bellek: 16 Ocak Türkmen Şehitleri Anma Günü	90
6.2.1.Mazlum ve Mağdur Söylemi	95
6.3. Kimlik ve Entegrasyon: Derneğin Entegrasyon Sürecindeki Rolü	98
7.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	105
Ek-1:Derneğin Bulunduğu Semtten Fotoğraflar.....	116
Ek-2:16 Ocak Türkmen Şehitler Gününden Fotoğraflar.....	119
ÖZET.....	122
ABSTRACT	123
KAYNAKÇA	124

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1 : Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Facebook Hesabından Bir Paylaşım.....	64
Fotoğraf 2: Derneğe Giden Ara Sokaklar.	116
Fotoğraf 3: Semtte Arapça Türkçe Kadar Yaygın Kullanılmaktadır.	116
Fotoğraf 4: Hac Malzemeleri Satan Bir Dükkân.....	117
Fotoğraf 5: Ara Sokaklarda Bir Turkcell Bayisi.	117
Fotoğraf 6: Derneğin Kapısında Derneğin İsmi Türkçe ve Arapça Olarak Yazılmaktadır.....	118
Fotoğraf 7: Türkmen Şehitler Günü'nde Başkan Mehmet Tütüncü'nün Açılış Konuşması.....	119
Fotoğraf 8: Başkan ve Toplantıya Gelen Konuklarla Hep Beraber Edilen Dua.	120
Fotoğraf 9: Katılımcılar Arasında Türkmeneli İnsan Hakları Derneği Başkanı Nefi Demirci de Bulunmaktadır.....	120
Fotoğraf 10: Toplantıdan Bir Kare.....	121

1.GİRİŞ

1.1. Göç ve Kimlik

Küreselleşme ile birlikte bütün dünya büyük bir pazar haline dönüşürken sınırlar da en uzaklardaki insanlar tarafından bile aşılmaya başlamıştır. Tüm dünya artık bütün insanoğlunun evidir. Koca bir “ev” haline gelen bu dünyada insanlar göç ile birlikte evlerine bazen istemeseler bile konuklar almak durumunda kalmaktadırlar. Küreselleşme sesleri her ne kadar evrenselliğe vurgu yapsa da, farklılıklarla bir arada yaşamaya çalışmak, farklılıkları denetim altına almaya çalışmaya da yol açmaktadır. Durumdan hoşnut olmayan bazı ev sahipleri ile kendi yaşam biçimini ve düşünce yapısını sürdürmeye çalışan konuklar arasındaki çatışmalar kimlik sorunlarına yol açmaktadır. Göçmen, kendi kimliğini korumaya çalışırken göç ettiği toplum da ona kendi düzenini, kendi kurallarını dayatmaya çalışmaktadır. Zamanla da bu karşılıklı etkileşimin sınırları genişlemektedir. Meydana gelen sadece kimlik sorunları değildir. Neredeyse akınlar halinde gerçekleşen göç hareketleri peşi sıra işsizlik, uyumsuzluk ve kültürel çatışmalar gibi sorunları da getirmiştir. Kendi evlerinde huzuru kalmayan insanlar yeni bir eve ulaşabilmek için neredeyse varlarını yoklarını satıp, ellerindekilerini insan kaçakçılarına vererek, günlerce yürüyerek, eski bir tekneyle kaçarak, korkarak, hastalanarak, ölerken yeni hayatlarına adımlar atmaya çalışmaktadırlar.

Göç, günümüz dünyasının en önemli konularından biridir. Göç ile beraber meydana gelen bir kültür dünyaya başka bir şekil vermeye çoktan başlamış durumdadır. Kimlik, öteki, göç, kültür, postmodernizm, küreselleşme, milliyetçilik dünyamızda daha fazla yer alan kavramlar haline geldi. Bu çalışma ile de bu koca evin kapılarından sadece birisinin az da olsa aralanması hedeflenmiştir.

1.2.Araştırmanın Konusu

Bu çalışma 2014-2017 yılları arasında İstanbul'un Fatih ilçesinde Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nde yapılmıştır. Fatih, Suriyeli ve Iraklı göçmenleri yoğun olarak alan bir semttir. Çalışmada İstanbul'a dış (zorunlu) göçle gelmiş Iraklı Türkmenlerin, sosyo-kültürel kimliği ve göç süreci, etnik topluluklar arasındaki gerilimlerin ve savaşın göç sürecine etkileri araştırılmış, göçmenlerin İstanbul ile kurdukları ilişki ve aidiyet örüntüleri, kentle yaşanan entegrasyon süreci, kimliğin değişken yapısına göre yaşanan süreçlerin ve derneğin etno-kültürel kimliğe olan etkileri konu edilmiştir. Çalışma boyunca kültürel kimlikleri oluşturan unsurların saptanması amaçlanmıştır. Çalışma, etnografik incelemelere dayanmaktadır.

1.3.Araştırmanın Yöntemi

1.3.1. Metodoloji

Türkiye, Asya, Orta Asya ve Balkanlardan gelen Türk kökenlilerin göç hareketine hem geçiş yolu, hem de yerleşmek için kullanılan ülke konumundadır. Son yıllarda Suriye ve Irak'tan Türkiye'ye doğru artan göçlerin etkisiyle, Iraklı Türkmenlerin İstanbul'a gerçekleştirdiği göç hareketi sosyal antropolojik açıdan değerlendirmeye değer bir konu olarak tespit edilmiştir.

Bu araştırma esas olarak Irak Türklerinin göç sürecini, İstanbul şehri ile kurulan aidiyet örüntülerini ve bu sürecin Türkmen kimliğine olan etkilerini ele almıştır. Göç ve kimlik konusundaki çalışmalar ve yaklaşımlar araştırılmıştır. Bu yaklaşımların yanı sıra araştırma sırasında ortaya çıkan etniklik ve milliyetçilik vurgusu üzerine bu yönde okumalar yapılmış ve araştırmalar incelenmiştir. Iraklı Türkmenlerin göç

hareketinin İstanbul'da yoğunlaşması ve İstanbul'da göçmen derneklerinin bulunması nedeniyle saha araştırmasının İstanbul'da yapılmasına karar verilmiştir. Çalışmada nitel araştırma teknikleri, derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem uygulanmıştır. Derinlemesine görüşme; açık uçlu soruların hazırlanması, cevapların kaydedilmesi ve alakalı sorularla araştırmanın ayrıntılı bir biçimde yürütülmesini sağlar. Görüşmecinin işi görüşülen kişinin dünyasına girebilmektir. Bunu sağlayabilmek için görüşmeci güven duygusunu sağlamak zorundadır. Katılımlı gözlem tekniğinde ise gözlemci sözel tekniklerle ulaşamadığı durumlar hakkında, davranışlar, olgu ve süreçler hakkında gözlem yapar. Bu koşulları kendisi de yaşayarak ve paylaşarak doğrudan deneyimler. Katılımlı gözlemin avantajlarından biri grubun gündelik yaşam pratiklerinin, bireyler arası ilişkilerin, davranışların gözlemciye yansımalarıdır. Gözlemcinin bunlar hakkındaki algısı ve yorumu doğrudan deneyim ve paylaşmaya dayanmaktadır (Kümbetoğlu, 2012: 71-133). Bu çalışmada görüşmeler dernekte gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın en önemli veri kaynağı Türkmenlerle yapılan görüşmeler olmaktadır. Görüşmecilerde derinlemesine görüşme teknikleri uygulanmıştır. Grubun belirli aktivitelerine katılım sağlanmış, görüşmecilerle birlikte dernekte zaman geçirilmiştir. Grubun gündelik yaşam pratikleri ile dernek dışındaki faaliyetlerine katılımlı gözlem sağlanamamış dolayısıyla konu hakkında görüşmecilerin verilerinden faydalanılmış ve çalışma büyük ölçüde dernek ve dernek içi faaliyetlerle sınırlandırılmıştır.

Niteliksel araştırmada araştırmacının araştırma süresi boyunca nasıl bir rolde olduğu önemli bir sorudur. Sadece bir gözlemci gibi dışarıdan mı, katılımcılardan biri olarak içeriden mi bakmalı ve bu ikisi arasında nasıl bir ayırt edici çizgi olmalıdır? Kümbetoğlu'na göre araştırmacının ilgili, katılımcı, arkadaşça iletişim ve etkileşim

içinde bir rolünün olması idealdir (Kümbetoğlu, 2012: 141). Çalışma süresince görüşmecilerle dostane bir iletişim kurmaya çaba gösterdim.

Katılımlı gözlemin sınırlayıcı faktörlerinden olguların oluş yeri ile ilgili sınırlılıklar bazen araştırmanın konusuna bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir (Kümbetoğlu, 2012: 134). Çalışmaya başladığımda ilk amacım İstanbul'a göç eden Iraklı Türkmenlerin kimlik algısı üzerine görüşmeler yapmaktı. Dernek ile irtibat kurma sebebim sadece Türkmenlere ulaşabilmektir. Ancak dernek ziyaretim, daha sonra çalışmamın odak noktalarından birini oluşturdu. Göç eden Türkmenlerin belirli bir yaşam alanlarının olmaması beni derneğe yönlendirmiş ve çalışmanın konusunu temelden etkilemiştir. Çalışma boyunca, göçü gerçekleştiren bireylerin kendilerini nasıl tanımladıklarını, milliyetçi söylemin göç edilen ülke ve köken ülke arasındaki ilgisini, derneğin kimliğin inşasındaki rolü ve milliyetçi söylemdeki etkisini anlamaya, yorumlamaya çalıştım.

Pritchard yazım aşamasının kritik öneminden bahsederken belirleyici mücadelenin, alandan ziyade sonrasındaki çalışmada verildiğini söyler (Pritchard, 1973: 3). Açıkçası yazmak yeniden düşünmektir. Çalıştığım dünyanın aynı zamanda bir parçasıydım. Callaway'a göre bu bilinç, düşünümselliğin merkezindedir. Callaway "düşünümselik, süregelen bir benlik analizi ve politik bilinç modu haline gelir" der (Callaway, 1992: 3). Düşünümselik, etnografik çalışmanın bağlamını, nasıl ve hangi koşullar altında yazıldığını, araştırmayı yönlendiren etmenleri kritik olarak düşünmenin gerekliliğine vurgu yapar. Düşünümsel metinler, araştırma sürecinde üretilen güç ilişkilerinin dinamiklerini açıkça ortaya koyarak hiyerarşik ilişkilere eleştirel bir bakış açısı sağlar ve bu konuda bir bilinç yaratır (Harmanşah - Nahya,

2016: 24). Bu araştırma sürecini kâğıda dökerken bir yandan düşünümsel, bir yandan da otobiyografik özdüşünümsel bakış açılarını sunmaya çalıştım.

1.3.2.Neden Iraklı Türkmenler

Her şey 2014 yılında artık tez dönemime geçtiğimde hocam Meryem Bulut'un "Göç üzerine çalışmaya ne dersin?" sorusu üzerine başladı. O yıllar Suriye'den göçün yoğun olarak ülkede yaşanmaya başladığı ve hepimizin bu göç karşısında birçok yeni deneyimle baş başa kaldığı ilk günlerdi. Suriyeli göçmenler yaşadıkları yerden savaş sebebiyle zorunlu olarak ayrılmıştı. Her gün sokakta ya da trafikte, üzerinde "açım" yazan bir kartonla sürdürmeye çalıştıkları hayatlarına bir biçimde tanık olmaktaydık.

Giderek artan Suriyeli göçmenler sokaklarda dilenmek zorunda kalıyordu. Haberlerde ya da toplumda Suriyeli göçmenler üzerine yapılan nefret söylemleri ile sık sık karşılaşıyordum. Göçmenlerin sayısı arttıkça insanlar, göçmenlere karşı hem üzüntü duyuyor, hem de nefret duygusu geliştiriyorlardı. Hatta zaman zaman göçmenlerden özellikle dilencilik yapanlardan tiksindiklerini de gözlemliyordum. Önceden okuduğum Douglas'ın Saflık ve Tehlike (2007) adlı çalışmasının da etkisinde kalarak düşünmeye başlamıştım. Bu görüntü sınıflandırma sistemine göre, uygun olmayan unsurlar pislikti. Oluşturduğumuz örüntüye bir türlü dahil edemediğimiz rahatsız edici hadiseleri, düzenimiz bozulmasın diye ya yok sayacak ya da çarpıtacaktık. Düzen, sınırlar, doğru tanımlar tehlikeye düşmüştü. Yabancı ve yersiz ile karşı karşıya kalmıştık. "Çöp, ancak kimliksiz olduğunda tehlikesizdi ve o zaman korku uyandırmazdı." (Douglas, 2007:196) Yaşadığımız toplumu göç nedeniyle çoktan tedirginlik sarmıştı. Huzursuzluğun ya da mahalledeki kirliliğin

sebebi haline gelen göçmenler ve göç süreci, sosyal antropolojik açıdan kesinlikle çalışılmalıydı. Douglas'ın dediği gibi başlıca ayrımların üstüne gidecektim.

Bu çok yeni göç hareketinde Suriyeli göçmenlerle dil sorununu çabukça aşamayacağım açıktı. Yaşadığım şehir İstanbul, her zaman fazlasıyla göç alan bir şehir olduğu için başka bir grubun göç hikâyesi üzerine de çalışabilirdim. Danışmanım ile başka bir göçmen grup ile üstelik dil sorunu olmayacak Türkmenler ile çalışmaya karar verdik. Özellikle Irak'tan göçen Türkmenler üzerine çalışma yapmaya karar verme nedenimiz, fotoğraf asistanı olarak çalıştığım dergide Iraklı Türkmen bir kadınla yapılan röportajı tesadüfen dinleme fırsatı yakalamam sebep oldu. Benim sadece televizyonlar vasıtasıyla haberdar olabildiğim Irak'tan yıllar önce yasal yollarla göç etmiş bu kadın, diktatörlük rejimi ve savaş ortamında nasıl yaşadıklarını, etnik kimlikleri dolayısıyla yaşadıkları zorlukları, nasıl bir anda kendini askerde bulduğunu, buradaki hayatının nasıl olduğunu anlatmıştı. Yıllarca hep tedirgin olarak, hep kaçma düşüncesiyle nasıl yaşanabileceği konusunda anlattıkları beni çok etkilemişti. Ailesi yasak olduğu için Türk ismi koyamadıkları çocuklarına “*bir gün mutlaka gideceğiz* “ diyerek Türkçe'de de bilinen Arapça isimler koymuştu.

“Irak'ta hep kaçma güdüsüyle yaşıyorsunuz. Bizim ailenin büyük kısmı kaçmıştı. Bizde İstanbul'a bir gün geleceğimizi biliyorduk. Çünkü işler gittikçe kötüye gidiyordu ama orası bizim topraklarımızdı. Arazilerimiz, evlerimiz, komşularımız oradaydı; bırakmak istemedik. ” (Sema)

İlk görüşmemi bu kadınla yaptım. Ona ulaşmak zor olmamıştı. Numarasını bulup aradıktan sonra benimle seve seve konuşacağını söylemişti. Ben Suadiye’de o Erenköy’de oturduğu için Bağdat Caddesi’nde bir kafede buluşmuştuk. Buluştuğumuz ve oturduğu semti biraz da sosyo–ekonomik düzeyi belli etmek için veriyorum çünkü araştırmam ilerledikçe, sosyo-ekonomik düzey değiştikçe farklı sonuçlarla karşılaşmaktaydım. Sema ile röportajdan beri ilk defa görüşecektik. Telefonda “Beni gördüğünde şaşıracaksın “ demişti. Nedense tahmin ettiğim üzere Sema, birkaç ay önce röportajda başı açık motor kullanan bir kadinken, bugün artık türbanlı bir kadındı. Güçlü, ayakları yere basan, özgür ve bunun bir sembolü olarak motor kullanan Sema imajı derginin sayfalarında kalmıştı. Kişisel tercihleri sonucu böyle bir karar almıştı. Önce biraz “açıklık” ,”kapalılık” üzerine konuşmuştuk. “Başımı kapattığım için günümüz iktidarının destekçisi olduğum düşünülüyor“ demişti. Onunla uzun ve keyifli bir sohbet gerçekleştirdik. Yaptığım ön okumalarla ona bazı sorular sormuştum, bir yandan da laf lafı açmaktaydı. Neden İstanbul’a göç ettin, hiç sıkıntı çektin mi, Suriyeli göçmenler hakkında ne düşünüyorsun, milliyetçilik hakkında ne düşünüyorsun, göçün sorumlusu kim, göç hakkında ne düşünüyorsun, kadın olmak bunun neresinde? gibi genel bazı sorulardı bunlar. Ses kayıt cihazı kullanmayı, görüşülen kişi ile sohbet havasını bozmamak ve görüşmeyi etkilediğini düşündüğüm için tercih etmemiştim. Not defterime konuşurken not almayı, kendisi için de bir sakıncası olmadığını teyit ederek tercih ettim. Bana göre “off the record” her zaman denilmeyeni de söylemişti. Bu durumda bence, bir nebze de olsa, ispat yoktu ve “söylediklerimden başıma bir şey gelir mi” gibi tedirginlikler yoktu. Yine de not almayı tercih etmekle de ufakta olsa yanılmıştım. Bu kez konuşmamız esnasında ara sıra not almam, onun sürekli ne yazdığımı merak edip

yazdıklarımı takip etmesi sonucuyla karşılaştı. Sanırım belki de sadece benim abarttığım minik bir güven problemi ya da basit bir merak dürtüsüyle baş başa kaldık. Bende ister istemez yazdıklarımı görülebilirlik alanına sokma hissi uyandırdı. Bir daha ki görüşmemde demek ki kayıt cihazı olmadığı gibi not tutma da olmayacaktı. Sema tüm sorularıma cevap verdi, Irak hakkında biraz bilgi sahibi olmama yardım etti. Göçün, hatta ikinci defa gerçekleştirilebilecek göçün ne olabileceği, nasıl olabileceği konusunda fikir sahibi olmuşum. Ayrıca Sema sosyo-ekonomik düzeyin milliyetçilik üzerinde etkisinin ne olabileceği sorusunu fark etmeme sebep olmuş ve kimliğin nasıl inşa edildiği konusu hakkında beni iyice düşündürmeye başlamıştı. Sema o gün saatlerce konuştuğundan sonra beni arabasıyla evime bıraktı. Bana ne zaman istersem yardımcı olabileceğini söyledi ve ayrıldık.

Göç üzerine ve kimlik üzerine literatür taraması yaparak, Iraklı Türkmenlere dair yayımlanmış kaynakları incelemeye başladım. Bu literatür taraması sırasında ilk dikkatimi çeken ise genelde araştırmaların konusunun siyasi ve tarihi içerikli olması oldu.

Göç etmiş Türkmenlere bir ulaşım yolu bulmalıydım. İstanbul'da yaşamam, şehri biliyor olduğumu düşünmem ve bu göçün bu şehre fazlasıyla gerçekleşmiş olması buradaki Iraklı Türkmen derneklerini araştırmama sebep oldu. İnternette İstanbul'da olduğunu bulduğum birçok Iraklı Türkmen Derneği vardı ancak siteleri incelediğimde öncelikle Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin daha geniş bir kitleye sahip olduğunu anladım. Bu derneğin, Türkmenlerle daha aktif, daha kapsamlı ve daha yakın olarak ilgilendiklerini sezinledim. Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'ni aradım. Başkan Mehmet Tütüncü ile görüşmek istediğimi söyledim. O sırada başkanın orada olmadığını söyleyen sekreter numaramı aldı.

Birkaç saat sonra da beklediğim telefon başkandan geldi. Başkanın bu ilgisi ve geri dönüşü doğrusu bende de olumlu bir etki yarattı. Mehmet Tütüncü ile telefon görüşmemizde ondan tez çalışmam için derneğe gelebilmek adına iznini istedim. O da bana hiç zorluk çıkarmadı. Hangi okuldan olduğumu, ne çalışacağımı sorduktan sonra derneğe gelmeme ve çalışmama izin verdi. Göçmenlerle çalışacağımı biliyor ama henüz ne üzerine yoğunlaşacağımı bende bilmiyordum. Başkanın “*Ne araştıracaksın?*” sorusuna cevaben “*Belki Iraklı göçmenlerin Suriyeli göçmenlere bakışını çalışırım*” dediğimi hatırlıyorum; çünkü Sema ile görüştüğümde sonra, bir gruptan göçmenin bir diğer gruptan göçmen hakkında ne düşündüğünü merak etmeye başlamıştım. Sema, Suriye göçünden çok memnun değildi ve ben de bu durum karşısında biraz şaşkındım. Nasıl oluyor da göç eden biri başka bir göçmenin göçünden rahatsız oluyordu?

“*Ötekinin ötekisi nasıl formüle edilir, araştırmayı nasıl sağlıklı bir şekilde devam ettirebilirim?*” gibi sorularla yola çıktım. Ancak dernekte ilk gün Türkmenlerle konuşurken onlara yönelik göçmen nitelemesini sürekli sadece kendimin kullandığını fark ettim. Öteki kimdi?

1.3.3.Katılımlı Gözlem

Randevum bir hafta önceden alınmıştı. Başkan Mehmet Tütüncü, telefonda, eğer hafta sonları gelirim daha çok Iraklı Türkmenler ile görüşebileceğimi söylemişti. Başkanın açıkladığı üzere Türkmenler genelde hafta içi çalışıyor, hafta sonları da bir takım işleri halletmek ya da ziyaret etmek amaçlı derneğe geliyorlardı. Başkanın önerdiği gibi derneğe ziyaretlerimi genelde Cumartesi günleri yaptım.

2014 Nisan'ında, derneğin bulunduğu Fatih semti Vatan Caddesi bölgesine hayatımda ilk defa gittim. Bir arkadaşımın Avrupa yakasında, Eminönü'nde buluşup Vatan Caddesi'ne geçtik. Eminönü'nden Vatan Caddesi'ne toplu taşımayla nasıl gideceğimizi bilmediğimiz için taksiyle geçmiştik. Semte girdikten bir süre sonra bir anda taksici ile yan arabadaki (muhtemelen anne kız) iki türbanlı kadın birden taksiciye “Neden bakıyorsun? Sen benim türbanıma laf edemezsin” çıkışı ile bizim taksiciye kızmıştı. Aslında yolculuk esnasında taksici gerçekten karşıdan gelen onları bakışlarıyla rahatsız etmiş miydi ya da karşı araba bu konuda aşırı mı alıngandı anlamadım. Bu küçük kavga bir anda oluvermişti. İç yaşayışından habersiz olduğum bu semtin günlük rutinleri neydi diye düşünürken, etrafa şaşkınlıkla bakmaya başlamıştım. Öfkelenmiş olan taksici “Benim annem kara çarşafı, kapalılığa karşı değilim ama bunları sevmiyorum” diyordu. Beni örnek gösterip arkadaşımın “Bak bu hanım kız da açık ama ne kadar usturuflu giyinmiş, bunların amacı başka. ” diyordu. Çok uzatmadan varacağımız yere gelip indik.

Dernek, Halıçılar Caddesi'nin başında bir apartmanın üçüncü katındaydı. Yukarı asansörle çıktık. Kapının üzerinde derneğin adını gördükten sonra zili çaldım ve neyle karşılaşacağımı merakla bekledim. Kapıyı, daha sonra orada sekreter olduğunu öğrendiğim bir kadın açtı. Kadın muhtemelen önce benim de Türkmen olduğumu zannetti ama o an en çok hissettiğim şey derneğe rahatlıkla girebileceğim oldu. Dernekte çok sıcak karşılandım. Hoş sohbetli bir sekreter ve arkadaşı vardı. Onlarla beraber çay içtikten sonra sabah vakti henüz kimse gelmediği için semtte biraz dolanmak için dışarıya çıktık.

Fatih, Vatan Caddesi'nde idim. Semti ilk gördüğümde, kendi elit fanusumdan hiç mi çıkmadığımı düşünecek kadar şaşırılmış, hangi İstanbul'da yaşadığımı düşünmeye

başlamıştım. Lübnanlı, Mısırlı, İranlı olduklarını öğrendiğim farklı ülkelerden insanlarla karşılaşıyordum. Dükkanlarda, alışveriş merkezinde, Türkçe'nin yanı sıra hâkim olan Arapça yazılardan adeta gözlerimi alamıyordum. Uçak firmalarının reklamlarında çoğunlukla -hatta sadece- hac ve umre yolcuları olması dikkatimi çekmişti. Semtteki bilindik alışveriş merkezine yemek yemek için girdiğimde, garsona Arapça yazıların sebebini sordum. Garson “ Araplar Türkleri bozdu. 2010'dan beri kiralar arttı. Ben 1200'e çalışıyorum, o gelip 1000 liraya çalışırım diyor, daha da zorlaşıyor her şey” diye konuşmaya koyulup, bu yoğun göçten rahatsız olduğunu anlatmaya başladı. Kuaförlerin camekânlarındaki fotoğraflar genellikle muhafazakâr gruba yönelikti. Bu camekânlarda yapılı ve havalı saçlar görmeye alışık olduğum için saçın değil türbanın yapıldığı bir kuaför fikrine de şaşırmıştım. Fazlasıyla Arap göçü almış, muhafazakâr ve İslami değerleri oldukça görünür yaşayan karışık bir semtteydim. Döndüğümde arkadaşlarıma “İnanabiliyor musunuz sokakta molla tipli insanlar vardı.” diyecek kadar şaşkındım.

1.3.4.Araştırmanın Yeri

Başkan, İstanbul'da yaklaşık dört yüz aile olduğunu ve Türkmenlerin Türkiye'nin hemen her yerinde yaşadıklarını söylemişti. Türkmenlerin çok büyük bir kesimi (on bin aile) Ankara'ya gitmişti. Daha çok milli kimlik sebebiyle ve akrabaları vasıtasıyla Türkiye'yi tercih eden Türkmenler ekonomik nedenlerle Ankara'yı tercih etmişti. Ankara'da yaşam İstanbul'a göre biraz daha kolaydı. İstanbul'un pahalılığına dayanmak zordu. Ayrıca göçmenlere destek konusunda etkin olarak çalışan Ankara'daki yardım derneklerinin etkisi oraya göçün yoğunlaşmasının başka bir

nedeni olarak görülür. Kısacası göç edenlerin şehir tercihinde ekonomik faktörler rol alıyordu.

Araştırmanın yapıldığı İstanbul'da toplu halde yaşayan hanelerin var olmadığını anlamıştım. Türkmenler İstanbul'da da muhtelif semtlerde yaşamaktaydılar. Bu semtler daha çok İstanbul metropolünün kenar semtleri olarak isimlendirilir. Ekonomik düzey yükseldikçe aksi ile karşılaşmak mümkün olmuştur. Benim dernekte görüştüğüm konuşmacılar Yedikule, Beylikdüzü, Sultanbeyli, Bağcılar gibi birbirinden ayrı semtlerde yaşamaktaydılar. Bu semtleri duyduğumda ilk yorumum bu semtlerin İstanbul'da zaten genellikle göç alan, muhafazakâr ya da eski semtler olduğu üzerine oldu. Ayrıca Beylikdüzü, Sultanbeyli gibi nispeten yeni yeni oluşan semtler de vardı. Beylikdüzü, İstanbul'da merkeze daha yakın bazı yaşayanlar olarak şehrin dışında olduğunu düşündüğümüz semtlerden biridir. Bir dönem İstanbul'daki en ucuz evler bu semte aitti. Sultanbeyli ise sadece hangi yakada ve nerede olduğunu bildiğim ama nasıl gidildiğini bile bilmediğim bir semtti. Daha sonra bu semtin yolunu öğrendim ve semti görme fırsatım oldu. İstanbul'un neredeyse dışında, muhafazakâr ve fazlasıyla göç almış bir yerleşim yeri idi. Binaları boyasız, yolları kötü, köyün ortasına çarpık çurpuk beton kat çıkmış gibi gri bir semt. Oldukça bakımsız ve yoksul görünümlü, ara sokaklarında cılız küçük bir ağacın dibinde büyük kocaman mavi çöp poşetleri birikmişti. Bu semtte birçok kaçak bina olduğu görülür. Belki de tamamına yakını diyebiliriz. Konuşmalardan edindiğim kadarıyla elektrik de kaçak olarak kullanılmaktaymış. Ayrıca birkaç emlakçıyla konuştuktan sonra evlerin çoğunun tapusunun olmadığını ve evlerin daha ucuz olduğunu öğrendim. Bu nedenle ben araştırmama Türkmenlerin ortak yaşam semtleri olmadığı için, dernekten görüşmelerle devam etmeyi tercih ettim. Diğer dernekler yerine ise

Irak Türkleri Kùltür ve Yardımlaşma Derneği'nde araştırmama devam etmeyi daha anlamlı buldum. Sadece bu dernekte Türkmenlere İstanbul'da yaşayabilmeleri adına kimlikler verilmekteydi. Bu durumu ilk duyduğumda "Dernek Nüfus Müdürlüğü gibi de mi çalışıyor?" diye şaşırdım. Bu dernekte kimlik verilmesini Türkmenlerin buraya sık sık geldiğinin bir göstergesi olarak yorumladım. Ayrıca bu kimliğin nasıl bir rolü olduğunu da merak ettim. Öte yandan sosyo-kültürel faaliyetler bu dernek önderliğinde sürdürölmekteydi. Türkmenlere maddi manevi yardım edilmekteydi. Bu derneğin bağlayıcı ve birleştirici yanları vardı. Irak Türkleri Kùltür ve Yardımlaşma Derneği Türkmenlerin en çok çaldığı kapılardan biriydi ve dernek Türkmenlerle ilgili birçok konuda aktif ve kapsamlı olarak çalışmaktaydı. Bu dernek sayesinde birbirinden farklı birçok insanı görme fırsatım oldu.

Derneğe gidebilmek için yaşadığım semtten itibaren üç vasıta değiştirmem ve sonra da biraz yürümem gerekiyordu. Dernek, Historia isimli büyük alışveriş merkezinin bulunduğu ana caddeye bağlanan bir sokağın başındaydı. Bu alışveriş merkezinden yaklaşık 100m ilerde olan apartmanı bulmak zor olmamıştı.

Dernek, üç oda, bir salon ve mutfaktan oluşan bir daireydi. Odalardan biri başkanın odasıydı, ikinci oda işlemlerin yapıldığı oda, üçüncü oda ise, yarı dağınık yarı toplu bir odaydı ve içinde Türkmenler ile ilgili bolca kitap bulunuyordu. Gelenler genelde salonda oturuyorlardı. Mutfakla salon arasında çay, kahve alabilmek adına zaman zaman benim de dâhil olduğum bir akış mevcuttu. Toplantılar salonda gerçekleştiriliyordu. Bunun yanı sıra derneğe sadece işlemlerini yaptırmak için gelip giden Türkmenler de vardı. Bu işlemler ise dernekten yardım istemek ya da kimlik almak gibi durumları içeriyordu.

1.3.5. Alana Dâhil Olma Ve Güven

Derneğe gittiğimde iletişime geçmekte hiç zorluk yaşamadım. Ne başkanla yüz yüze tanışmıştım ne de Türkmenlerle görüşmem için bana yardımcı olabilecek başka bir tanıştirma seremonisi gerçekleştirmeme gerek olmuştu. Derneğe gelen, araştırma yapmaya çalışan Türk bir öğrenciydim ve herkes benimle konuşmaktaydı. Hatta bazen Türkmen olduğumu zannedenler de olmuştu. Derneğe tabiri caizse elimi kolumu sallayıp girmeye, göçmenlerle kendi kendime konuşmaya o kadar alışmıştım ki, ben görüşme yapmaya devam ederken, sürekli yoğun olduğu için yüz yüze bir türlü görüşemediğim başkan Mehmet Tütüncü, muhtemelen geldiğimi haber veren biri sayesinde, bir gün beni buldu. Kendisi de Türkmen olan Tütüncü beni odasına aldı ve bana biraz derneği anlattı. Başkan yardımcısı Eyüp Bey'in bana her zaman yardımcı olabileceğini söyledi. O gün, o sırada odaya gelen, daha sonra Türkmeneli İHD Onursal Başkanı Nefi Demirci olduğunu öğrendiğim Demirci, *“Eğer siyasi tarihini bilmiyorsan araştırma olmaz”* şeklinde uyarılmıştı beni. Daha sonra görüşmelerime aynen devam ettim. Toplantılarına katılmama müsaade verdiler, bana yardımcı olabilmek adına ellerinden geleni yaptılar. Ben görüşmecilerle fotoğraf çekmeyi akıl edemedim onlar benimle fotoğraf çekmeyi teklif ettiler. Bir gün, görüşmemiz bitip fotoğraf faslına geçmeden hemen önce, mutfaktan çay almaya gittiğimiz bir an *“Saddam senin kadar soru sormuyor”* diye espri yapan görüşmeciye hep birlikte güldük. Kümbetoğlu, araştırmacının rolü ile ilgili olarak; onun çok soru soran, çok meraklı, bir sorgu yargıcı gibi algılanabileceğini belirtmiştir (Kümbetoğlu, 2012: 196). *“Acaba çok mu soru sordum?”* diye anlık bir şüphe yaşadığım bu diyalog, olması gereken üslubu oluşturamamamdan ziyade kurduğum belirli bir yakınlığı ifade ediyordu. Bu espri karşısında hem şaşırıyor, hem

gölüyor hem de içten içe şakalar üzerine başka bir çalışma yapılabileceğini düşünüyordum.

Yeni birinin gelip benimle her şeyi konuşması bana görüşmelerim boyunca güven sorunu yaşamadığımı düşündürdü. Bunun bir sebebi de derneğe duyulan güvendi. Görüştüğüm insanlarla uzun süreli irtibat kuramadığım için, katılımlı gözlem sürecini hakkıyla gerçekleştiremediğimi düşündüm. Göçmenlerin günlük hayat rutinlerini gözlemleyemiyordum. Derinlemesine görüşmelerin bile zaman zaman kesintiye uğradığını algıladım. Çoğunlukla da kadınlarla olan görüşmelerde bunu düşündüm. Dernektekiler her ne kadar rahat ettirmeye çalışsalar da ataerkil bir gözü ve kulağı zaman zaman üzerimizde hissediyordum. Tabi bunu sadece ben algılamıyordum. Kadınlara “*Erkeklerin yanında insan çok rahat konuşamıyor değil mi?*” diye sorduğumda beklediğim yanıtı aldım. Onlardan çekindiklerini, utandıklarını düşünüyordum ama hiçbir zaman aralarından dışlandığımı da hissetmediğim için, ara sıra derneği ziyaret eden, beraber çay içip sohbet eden insanlar haline gelmek ve benden bir şey gizlediklerini de hiçbir zaman hissetmemek beni rahatlatmıştı. Hatta bir gün benim de Türk olmam legal olmayan siyasi eylemlerini dahi benimle rahatlıkla paylaşmalarına neden olmuştu. Hiç belli etmesem de sadece Türk olduğum için daha henüz birkaç saattir tanıdıkları biriyle bu derece yakınlık hissedip illegal siyasi eylemlerinden rahatça bahsetmelerine şaşırılmışım. Eylemlerini eleştireceğimi ya da yanlış bulacağımı zerrece düşünmediklerini anladım. Sadece Türk olduğum için bana rahatlıkla anlattıkları bu illegal olayları duyduğum günden sonra alanda güven sorunu yaşadığımı pek düşünemedim. Sosyal antropologların alan çalışmaları boyunca, kendi sahip oldukları etik, politik değerlerini zaman zaman göz ardı etmeleri ne derece doğru ya

da bu ne derece mümkün hayli tartışmalı bir konudur. Şimdiye kadar kendimi hiç etnik bir kimlik ile ifade etmemişken, Türkmenlerin öncelikle etnik kimliğim sayesinde bana içtenlikle ve güvenle yaklaştıklarını fark etmişim. Öğrenci kimliği ise etkileşimimize ket vurmuyordu. Hatta hiyerarşik olarak üstten bir bakışı benden aldığı için beni de rahatlatıyordu. Duyurmaya çalıştıkları seslerini benim aracılığım ile duyurmak istedikleri dahi olmuştu, “*bunu da yaz*” bilinsinler demişlerdi.

“Biz” onlara kucak açmıştık. Dolayısıyla her konuşmanın ya başında ya içinde ya sonunda, beni ne kadar utangaçlığa sürüklese de, onlarla konuştuğum için bana ya da Türkiye’ye yönelik bir teşekkür geçiyordu. “*Allah razı olsun ki Türkiye bize yaşama alanı verdi*” ya da “*bizi seçtiğin için teşekkür ederiz*” gibi cümlelerle sık sık karşılaşıyordum.

Çalışmayı kâğıda dökerken görüşmecilerin isimlerini ve fotoğraflarını kullanmamayı tercih ettim. Görüşmecilerin çoğunun fotoğraflarını çekmeyi gerekli bulmadım. Görüşmeler çoğunlukla dernekte geçmekteydi, çekeceğim fotoğraflar derneğin içindeki çeşitli insan silüetlerinden öteye geçmeyecekti. Görüşmecilerle fotoğraflar genelde anı fotoğrafı şeklinde çekilmişti. Burada sadece birkaç etkinlik fotoğrafı kullandım.

Kimi görüşmelerde var olan ses kayıtları daha sonra alana dair notlarımı tamamlaması açısından faydalı oldu ama bazı görüşmeler de samimiyetin bozulmaması için hiç kayıt cihazı kullanmadım. Ne dernek ne görüşmeciler bana karşı güven sorunu ortaya koymadılar. Kişilerin isimlerini ve fotoğraflarını kullanmak istememek bana ait bir karardır. İnsanları sayılarla ifade etmeyi doğru bulmamam kadar zaman zaman sohbetlerimize bir lafiyla katılıp giden fakat araştırmam için önemli olduğunu düşündüğüm bir sözü ya da kişiyi sayılara döküp

dökmek üzerine çelişkiye düşüren bir değerlendirmeye girmeyi gereksiz bulmam da bu kararında etkili oldu. Türkmenler çok büyük bir gruptu ve ben yaklaşık 30 kişilik küçük bir kısmı ile baş başaydım. Benim için bu grubun en olumlu yanı açık bir topluluk olmalarıydı ve dilerim ki ben de bu çalışmada açık ve tutarlı bir anlatıya yaklaşabilmişimdir.

1.3.6.Görüşmecilerin Profilleri

Araştırma boyunca Fatih'te Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler araştırmacının derneğe gittiği günlerde derneğe gelen kişiler arasından rastgele olarak tercih edilmiş kadın ve erkeklerden oluşmuştur. Görüşmecilerin yaşları 20 ila 60 yaşları arasında değişmektedir. Bunlardan kimisi evli, kimisi bekâr ve duldur. Eğitim durumları ise ilkokul, orta öğretim ve üniversite olmak üzere değişkendir. Kadın görüşmeciler genelde çalışmamakta, erkek görüşmeciler ise Irak'ta kasaplık, elektrikçilik, oyunculuk, memurluk, inşaat gibi çeşitli meslekler de olabilirken, İstanbul'da daha çok ticaret ve tercümanlık gibi mesleklerle uğraşmaktadırlar. Tercümanlık, araştırmam boyunca en çok karşılaştığım mesleklerden biri oldu. Türkmenler, Arapçaya hâkim olmaları nedeniyle tercümanlığa yönelmişlerdir. İstanbul yoğun Arap ziyaretlerine ev sahipliği yaptığı için Türkmenler de Arap müşterilere çeviriler yapmaktaydılar. Tekstil, mağazacılık, mutfakçılar, pazarcılık, satış gibi birçok meslekte görev almanın yanı sıra çoğunlukla iş bulamamaktan dem vurmaktaydılar. Ciddi bir işsizlik söz konusuydu. Görüşmecilerin bazıları ikamet almışlardı, bazıları sadece dernek tarafından verilen kimliğe sahiptiler. Yasal veya kaçak yollarla Türkiye'ye göç

etmişlerdi. Ben en çok Kerkük'ten gelenlerle görüşmüştüm fakat Telafer gibi başka şehirlerden gelenler de görüşmeler yaptım.

1.4.Araştırmanın Sorunsalı ve Kapsamı

Alan çalışmamın ilk evresi tam manasıyla “*el yordamıyla*” başladı. Alana ilk gittiğim gün, Fatih semtiyle tanışmam, dernek, dernekte karşılaşım konuşabildiğim Iraklı Türkmenler kafamda araştırmamın sorunsalı ve kapsamı hakkında beni netleştirdi. Derneğe girer girmez “*Kerkük Türk'tür Türk Kalacak*” yazısıyla karşılaşmış, Sema ile yaptığım görüşmelerin derneğin çok dışında ve uzağında kalacağını düşünmeye başlamıştım. Bu dernekte Türkmenlerin kendi kimliklerini nasıl anlamlandırdıkları sorusuyla baş başaydım. Burada milliyetçiliğin kimlik sorunsalının sabit göstergelerinden biri olacağını fark ettim. Bayart'ın, “*savaşların yüklediği anlamla, sözde bir kültürel kimlik illa ki bir siyasal kimliğe denk düşer. Bu kimlikler eninde sonunda tarihseldir*” (Bayart, 1999), sözü zihnimde dönmeye başlamıştı. Bunun yanı sıra derneğin kimliğin yeniden inşasında rolü olduğunu fark ettim. Dolayısıyla dernekte görüşmelere devam etmemin doğru olacağına daha ilk gün karar verdim.

Gerek legal gerekse illegal olmak üzere zorunlu dış göç hareketleri ile karşı karşıyaydım. Osmanlı'dan bugüne uzanan bu göç hikâyesinde; göç, kimlik ve milliyetçilik kavramlarının izini sürecektim. Türkmenlerin kendi kimliklerini nasıl var ettiklerini merak ediyordum.

Bir yandan göç sürecine sebep olan savaş, etnik topluluklar arasındaki gerilim ve çatışmalar, din ve mezhep farklılıkları öte yandan, göçmenlerin kent ile kurdukları ilişkiler ve aidiyet örüntüleri, entegrasyon süreci ile kimliğin değişen yapısı ve

yaşanan bu sürecin kimliğe olan etkileri araştırmamın sorunsalını ortaya koyan konulardı. Diğer taraftan din ve evlilik konularına kimlik sorunsalı kapsamında nasıl anlamlar yükledikleri gibi alt sorular da kafamın bir köşesindeydi.

Sosyal bilimlerde kimlik hakkında geniş bir literatür mevcuttur. Bireyin oluşturduğu kimlik yaşadığı toplumdaki ayrı düşünülemezdi ve kimlik kültürel bir inşa idi. Bu inşa sürecinde kimliği oluşturan öğeler neydi? Bu öğeler göç hareketi ile başkalaşmış mıydı? Kimlik ile ilgili teorileri Iraklı Türkmenler ile birlikte sosyal antropolojik bir bakış açısıyla çalışmaya başladım. Çalışmamı kimliğin inşasında etkisinin fazla olduğunu düşündüğüm Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'ne 2014- 2017 yılları arasında gerçekleştirdiğim ziyaretlerim ve gözlemlerime dayandırıp, bu araştırma kapsamında yorumlamaya çalıştım.

Çalışmanın temel kavramlarını göç, etnisite, kimlik ve milliyetçilik konuları oluşturduğundan bu kavramları biraz daha incelemek faydalı olacaktır.

2.KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

2.1. Kimlik Kavramı Üzerine

Her şeyi yok eden zamana insan imgeyle karşılık verir.

Micheal Tournier

Kimlik kavramı hem bir teknik terim hem de bir kültür klişesi olarak bugün toplumsal ve siyasal konularda etkindir. Edebiyat, felsefe, sosyoloji gibi birçok alanda kimlik kavramıyla karşılaşmamak neredeyse imkânsızdır. Bu çalışmaya başladıktan sonra tüm okumalarımda “kimlik” kavramına karşı algıda seçici davranmaya başladım. Tüm bu okumalarım arasında bu kavramlar arasında kaybolmamak adına tıpkı kimlik kavramında olduğu gibi konuya kendimle başlamamın daha doğru olacağını düşündüm. Kimlik bence yaralarımızdı, ötekilerdi fakat bence mühim olan kimliklerin bir sembol, bir işaretlendirme ya da isimlendirme olduğunu unutmamaktı.

Kimliğe neden ihtiyaç duyarsın? Bana göre kimlik, hayatın anlamını arayıp duran insana yaşama şekli hatta amacı veriyordu. Freud, “İnsan hayatı (mutluluğu) hazza ya da faydaya yönelir” der (Freud, 2013). Eriksen de Etnisite ve Milliyetçilik (2002) adlı çalışmasında Cohen`den alıntılar “ Etnik ideolojinin çabuk cezbeden bir yanı vardır çünkü hayatın yıllardır sorulagelmekte olan sorularını yanıtlamayı vaat eder: Köken, kader ve sonuç olarak hayatın anlamı sorularını” ve iddiasına devam eder “Eğer Kreol olmak üyelere bir kolaylık sağlamasaydı, Kreol kimlik kartı da önemsiz olacaktır“ (Eriksen, 2002).

Baker, “*Kimlik Politikaları Dönemine Girdik*”¹ adlı yazısında açıkça ifade ettiği üzere mevzu kimlik olunca bunalım da kaçınılmaz oluyordu. Kimlik bir aidiyet duygusu olarak hissedilmezse anomi (kuralsızlık) olacağını ve bunun sonucunda intihara dek gidilebileceğini açıklamış bu konuya dair ayrıntılı bir çalışma olarak Durkheim’in “İntihar” adlı eserini işaret etmiştir. Fakat yine Baker’in dediği gibi, hakiki bunalım bize kimlik sorunumuz olduğunu söyleyenlerin yarattığı bunalımdır. Kimlikler sadece ön yargılardan ibarettir. Oysa milliyetçilik, din, seks bunlar hep yaşantılar ve deneyimlerdir, kimlikler değil. Baker’in benim düşüncelerimi de tamamıyla ifade ettiği yorum yine aynı makalesinden geliyor. Aslında “*Kimsenin kimlik filan aradığı yok, herkes var olduğunca yaşamak, yemek içmek, çalışmak, spor yapmak ve müzik dinlemek istiyor*” (Baker, *Kimlik Politikaları Dönemine Girdik*).

Varoluşçu Kierkegaard, ünlü bir sözünde insanın sosyal bir hayvan olduğunu ve sürüdeyken mutlu olacağını anlatır. Bir arada yaşamının faydalı olduğunu anlayan insan, bir arada yaşayabilmek, istediği güvenli bölgeyi elde edebilmek için içinde bulunduğu dünyayı algılamaya ve bu dünyanın içinde kendine bir alan açmaya çalışıyor. Freud, insanın bunun için yakınında bulunan insanları sınıflandırdığını söylüyor (Freud, 2013). Sonuç olarak da insan, Weber’in bahsettiği- kendi ördüğü anlamlar ağına bağlı bir varlık haline geliyor. Benzer biçimde Geertz’de kendi kültür tanımında bu anlam ağlarını başlangıç noktasına koyar. Ona göre de kültür, anlamlar örüntüsü olarak sembollerde somutlaşmıştır (Geertz, 1993: 89).

Tüm bunlardan yola çıkarak bana göre de varoluş için inanç, yaralar, kimlikler, anlamlar gerekli olmaya başlar. Genel yargının ulaştığı haliyle her şey “*Ben kimim*”? sorusuyla başlıyordu. Kimlik arayışı bir hikâye arayışıydı. Bunu ilk düşündüğüm yer

¹ <http://www.korotonomedia.net/kor/index.php?id=0,210,0,0,1,0>

ve zaman ise 2013 Taksim`iydi. Ülkede yaşanan Gezi olayları dolayısıyla AKM'nin önünde gördüğüm bir pankart, dönemin sembol sloganlarından biri haline gelmişti : “*Artık herkesin bir hikâyesi var*”. 1980 sonrası uluorta siyaset konuşmaması gereken bir nesil olarak büyütülen bizim apolitik kuşak hikâyesini yazıyordu. Artık herkesin çocuklarına anlatacak bir hikâyesi vardı. Bir hikâyenin sürdürülmesi ise varlığın tanımıydı ve Geertz'e göre “hayat değiştikçe inanç da değişir”, bu bence kimliğin de değişkenliğinin bir göstergesiydi (Geertz, 2010).

Çalışma boyunca kimliklerin verili olması boyutundan daha çok onun toplumda yeniden inşa edilen, değişime ve dönüşüme açık bir sosyal süreç olarak ele aldım fakat kimliklerimizin bir de bize atalarımızdan verili olması boyutu vardır. Joe Bousquet “Yaralarım benden önce de vardı ben onları vücudumda taşımak için doğmuşum”² diyerek, geriye, geçmişe doğru bir bakış açısına geçiriyordu beni. En içsel olan bile dışsal olandan, ötekinden devralınmaktaydı. Yaralının yaralandığı yer, belki de devraldığı gizli yarasının olduğu yerdeydi. Onun görünür hale geldiği yerdin ve yara, işaret, kimlik tam da sürekliliği, işleyişi sağlayan etmendi.

Calvino'nun Kozmokokmik Öyküler kitabının ilk öyküsü “Uzayda Bir işaret” ten yola çıkarsak, insan göstergeler dizgesi haline gelen evrende bir işaret yaparak bu evrenin kurulmasında katkı sağlamış ve özgürlüğünü bu işaretle nesneleştirmişdir. Kimlik krizi burada başlamaktadır, bu hiçlik ve sonsuzlukta, insan kendi işaretiyle dış dünyaya açılmış ve yine o işaretle yabancılaşmıştır. Görünmez Kentler' de (2002) imparatorluğunu tanımaya çalışan Kubilay Han “*tüm amblemleri tanıgım gün nihayet imparatorluğuma sahip olabilecek miyim?*” diye Marco Polo'ya sorar ve Marco Polo

² <http://www.korotonomedy.net/kor/index.php?id=21,134,0,0,1,0>

da krizin en açıklayıcı cümlesini kurar: *“Hiç heveslenme hümkarım, çünkü o gün sen kendin amblemler arasında bir amblem olacaksın”* (Calvino, 2002).

Kimliği inkâr etmiyorum fakat kendimin de bir işaret haline geldiğimi fark ederek, verili kimliklerin daha çok karşısında bulunmayı tercih ediyorum. Chambers’ın da dediği gibi *“kendilik duygumuz aidiyet duygusu gibi bir hayal ürünüdür, bir kurgudur, belli bir anlamlı hikâyedir”* (Chambers, 1994: 45).

2.1.1. Kimlik ve Aidiyet

Bu bölüme *“Kimlik nedir?”* sorusunun cevabını aramakla başlamanın daha doğru olacağını düşünüyorum. *“Kimlik, en genel manada kolektif aidiyetlerden katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama -ilişki kurma tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamıdır.”* (Bostancı, 1998: 39).

Kimliğin iki temel unsuru vardır. Bunlardan ilki tanımlama ve tanınma, ikincisi ise aidiyettir (Aydın, 2009: 15). Lübnanlı mı? yoksa Fransız mı? olduğu sorusuna "her ikisi de" diye cevap veren Maalouf, *"Herkesin yaşamında önem taşıyan aidiyetler, her zaman, dilden, derinin renginden, ulusal kimlikten, sınıf ve dinden kaynaklanan aidiyetler olmamıştır"* demiştir (Maalouf, 2000). Kimliği oluşturan öğeler değişmez olmadığı gibi, zamana göre de başkalaşır ve davranışları derinlemesine farklılaşır. Hatta bir kişi veya grup farklı koşullarda farklı bir kimlik ifade edebilir (Zdzislaw, 1993: 9).

Kimlik, bir organizmayı insanın varoluş kategorileri içinde anlamlı bir eylem nesnesi olarak sunan bir tanımdır (Wiegert, Teitge ve Teitge, 2006: 36). Bu kavrayış çevre ile sürekli iletişim sonucunda gelişip, değişir. Bireyin kendisi ve kimliği hakkındaki kavrayışı kendiliğinden, boşlukta, yaşadığı toplumdan bağımsız olarak oluşmaz (Yumul, 2001: 109). Turner'a göre bu bilinçsel yapı, hiyerarşik sınıflandırma sisteminin bir parçası olan "ben" in kategorizasyonunu kapsar. Kategorizasyon ise, büyük ölçüde ilişkiler ağı ve amaçlarla ilgilidir (Serino, 1998: 31). Bu çalışmada kimliği Morley ve Robbins'in dediği gibi bir nesne olarak değil, simgeler ve ilişkiler sistemi olarak düşündüm (Morley ve Robins, 1997: 74). Kimliği daha kolaycı bir biçimde tek bir aidiyete indirgemek yanlış bir yaklaşım olacaktı. Kimlik çok çeşitli aidiyetlerden oluşur ama tektir.

Kimlik kavramı, benzerlik ve farklılık arasında diyalektik olarak kendini gösterir. Sosyal kimlikler ötekiyle benzerlik duygusuna dayanırken, bireysel kimlik benzer diğerleriyle farklılık duygusuna gönderme yapar. Kişi, sahip olduğu bireyselliği korumak ister. Buna paralel olarak Maalouf, Ölümçül Kimlikler'deki "*kendinizi en fazla saldırıya uğrayan aidiyetinizle tanımlamaya eğimlisinizdir*" sözüyle derneğe ilk gittiğim gün bana kendini onaylatmıştı (Maalouf, 2000). İlk düşündüğüm çok etnili bir grubun bir arada yaşadığı bu topraklarda insanların etnik kimlikleri ile yaralandıkları ve varoluşlarını da bu süreç üzerinden inşa ettikleri fikri oldu. Aynı zamanda, kimlikleri kabul edip ön plana çıkarmak daha sonra bahsedeceğim milliyetçilik kavramı ile bütünleşiyordu.

Kimlikleri kabullenmemek toplumdan tecrit edilme tehlikesiyle karşı karşıya gelmek anlamına gelir. Oysa kişi bütünlüğünü sağlamak ve aidiyet bakımından bir boşluğa düşmemek isteyecektir. Bir klasik olarak ilk akla gelen Maslow'un hiyerarşisinden

burada da bahsetmek gerekirse, kişi, ilk basamakta yer alan “*güvende hissetme ihtiyacı*”nı karşılamak isteyecektir. Giddens'a göre, modern öncesi zamanlarda, güven duygusu, akrabalık sistemlerinden kaynaklanıyordu ve de dini duygular ile geleneklerin sürekliliğinden ileri geliyordu. Fakat modernizm ile beraber kültürler karışmış ve melezleşmiş, kimliğin sürekliliği kopmuş ve güven ilişkileri yerel bağlamdan ayrılmıştır (Morley&Robbins, 1997: 125). Kişi ve toplum iç içe geçmiş aralarında Berger'in de dediği diyalektik bir ilişki meydana gelmiştir. Kimliğin toplumsal tarafı kültürle iç içe geçmiş durumdadır. Bununla birlikte ben bu çalışma içerisinde kimlik kavramını etnik ve kültürel kimlik yani etno-kültürel kimlik olarak kullandım. Bu doğrultuda da kimlik kavramını biraz daha irdelemenin faydalı olacağını düşünüyorum. Kimlik hakkındaki geniş literatürden faydalanarak çalışmanın üzerinde durduğu kavramlar olan kültürel ve etnik kimlik, etno kültürel kimlik, etnisite gibi mefhumlardan biraz daha bahsetmek istiyorum.

2.1.2. Etnisite ve Etnik Kimlik

Etnisite ya da etnik kimlik kavramı 1970'li yıllardan bu yana antropolojik araştırmaların önemli sorunsalları arasındadır. Etnisite kavramı, sosyal bilimlerde sömürgecilik yıllarından sonra birçok devletin kurulduğu dönemde yer almaya başlamıştır. Özellikle sömürgecilik sonrası Avrupa'ya yapılan göçlerle birlikte kimlik sorunları ve siyasal kültürel sorunlar gündeme gelmiştir (Guibernau-Rex, 1997: 1). Özetle, etnik gruplar konusu uluslararası göçlerle ilgilidir.

Weber'den önce ve klasik sosyoloji arasında etnisite kavramı çalışılmamıştır. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılın başlarında geleneksel kimliklerin yok olacağı

düşüncesi bu eksikliğin nedeni olarak görülmektedir (Sağır, 2004: 6). Etnisiteyi ilk inceleyen sosyolog olarak Weber'in (Sağır: a.g.e.:6) etnik anlayışının temeli sınıf anlayışından doğar. Etnisitenin içerdiği kimlik algısı da kişinin kendini ait hissettiği sınıftan etkilenmektedir. Weber'e göre bir etnik grup; fiziksel tip veya geleneklerin veya her ikisinin benzerlikleri veya göç hatıraları sebebiyle ortak bir kökene dair öznel bir inanç taşıyan insan gruplarıdır" (Sağır, 2004: 7). Etnik kimlik kesinlikle bir sosyal yapıdır. Kültürel farklılıklar ile somutlaştırılmış etnik farklılık ve bu farklılığın etrafındaki gelenekler etnik grupların fark edilmesini sağlayan özelliklerdir. Aslında bireyleri bir araya getiren bu farklılıklardır. Bunlar bir sınıf duygusu gibi etnik gruba aidiyeti sağlar. Geleneklerin ve kültürlerin farklı olması geleneğin uygulayıcılarında onur hissi yaratır. Bu duygu geleneği sürdürmeyi sağlar. Etnik grubun oluşumu için ortada nesnel bir kan bağı olup olmadığının önemi yoktur; etnik grup aidiyeti, varsayılan bir kimlik olması sebebiyle akrabalıktan ayrılmaktadır. Etnik grupların bir arada yaşaması karşılıklı bir tiksinti ve hor görme yaratır ama her etnik grubun kendi onurunu üstün saymasına olanak sağlar (Weber: a.g.e 281).

Barth tarafından 1969 yılında derlenen "Ethnic Groups and Boundaries" (Etnik Gruplar ve Sınırları) adlı çalışma "kültürler arasındaki sınırların nasıl oluştuğu, etnik grupların toplumsal olarak nasıl tasarlandıkları ve sınırlarını nasıl korudukları" sorunsalından yola çıkarak etnikliği yeniden tanımlamamıza neden olmuştur (Barth, 2001). Böylece etnik kimliğin bir grubun belirli sınırlar içinde çizilmiş bir birlik olmadığı, grubun kendini nasıl tanımladığı ile ilgili olduğu düşüncesi önem kazanmaya başlamıştır. Barth, grubun üyelerinin kendilerini nasıl tanımladıklarına ve başkalarıyla nasıl bir iletişimde bulduklarına bakmaktadır. Çalışma boyunca ben

de Barth'ın izinden giderek göçmenlerin kendilerini nasıl tanımladıklarını ve göç edilen yer İstanbul'da diğerleriyle nasıl bir etkileşime geçtiklerini anlamaya çalıştım.

Weber toplumlar arasındaki giyim, kuşam, dil, görünüş gibi farklılıkların birleştirici ya da ayırıcı olabileceğini söylemiş, ne zaman birleştirici, ne zaman ayırıcı olacağını farklılığın niceliğiyle alakalı olmadığını iddia etmiştir. Barth ise etnik grupların oluşmasının sosyal sınırların oluşması meselesi olduğunu söylemiştir. Bu sınırlar ise dil, din, tarih, soy gibi faktörler olabileceğini fakat bunların Weber'in de söylediği gibi tesadüfi olabileceğini eklemiştir (Heckman, 1995: 82-3). Türkmenler de Türkiye'deki Türkler ile ortak tarih ve dil üzerinden benzerlikler kurmuştur. Örneğin "Osmanlı'nın torunları olmak" vurgusu sık sık kullanılmaktadır.

Eriksen'e göre, etnik grupların ortak geçmiş, inanç, gelenek ve değerlerinin ifade ettiği önem ve anlam değişebilir. Eriksen etnisiteyi ilişki olarak ele almaktadır, bir grubun özelliği olarak bakmamaktadır. Eğer temas halinde olan gruplar yoksa etnisitenin de var olmayacağını belirtmektedir (Eriksen, 2010b: 16-17).

Diğer yandan Anderson da (1993) "*hayali cemaatlar*" argümanı ile ulus gibi etnik grubun da hayal edilebileceğini ve tahayyülün sosyal gerçekliğe dönüşebileceğini savunmuştur. Yani etnik kimlik, tıpkı kültür gibi karmaşık ve değişken bir inşa sürecidir.

Etnisite, 1990'larda bir yandan grup içi aidiyetin pozitif duygusunu anlatırken bir yandan da dışa dönük düşmanlığı ifade etmeye de başladı (Eriksen, 1997: 1). Yıldız'a göre etniklik, bir kimlik göstergesi olarak yarattığı pozitif çağrışımın aksine, etnisizm diğer etnik gruplara ilişkin olarak geliştirilen, bütünüyle olumsuz bir kavramlaştırma (Yıldız, 2001).

Yalçiner'in dediği gibi etnisite konusu üzerinde tamamen uzlaşmış bir tanım ve yöntemsel olarak nasıl çalışılacağı konusunda ortak bir kabul bulunmadığını belirtmek bu bölümde daha doğru olacaktır (Yalçiner, 2014: 190). Yine de tüm yaklaşımlar etnisitenin insanların sınıflandırılması ve grup ilişkileri ile alakalı olduğu konusunda hemfikirdir. Etnisite, bir kültürel gruba ait olma duygusunu ve sınırların bilincinde olmayı içerir (Emiroğlu ve Aydın, 2003).

2.1.3. Kültürel Kimlik

Aynı ortak kültürü paylaşan insanların kimliği kültürel kimliği ifade eder. Kimlik, kültürün özelliklerini bünyesinde barındırır. *“Kültürel kimliğin ferdi aşan, sosyal bir boyutu vardır. Ferdin sosyal bir varlık olması, farklı özellikleri ile teşkilatlanmış insan toplulukları içinde yaşayabilmesi, topluluğu fertte temsil ettirir hale getirmiştir”* (Erkal vd., 1997: 174). İçinde doğup büyüdüğümüz toplum kültürel kimliğimizin inşasını gerçekleştirmektedir Kişinin belli bir gruptan olup olmadığını başkaları belirler. Belirli bir grup, bireyi kendinden olmadığı için dışladığı gibi belirli gerekçelerle bireyin kendilerine ait olduğunu da iddia edebilirler. Kişi birdenbire kendi olamaz, neyse o olur; kimliğinin *“bilincine varmakla”* yetinmez onu aynı zamanda kazanır (Maalouf, 2000: 26). Kimlik, bugün sosyal bilimlerde verili bir gerçeklikten daha çok değişime ve dönüşüme açık bir sosyal inşa süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada da kimliklerin toplumsal yapıda inşa edildiği, bu inşa sürecinin süreğen, değişken ve sınırlarının belirsiz olduğu, kimliğin inşa sürecin sürekli devam ettiği görüşü benimsenmektedir. Bu dinamik süreci ele alırken Barthéy yaklaşımı kabul edip kimliğin *“kültürler tarafından dışlama ve dâhil etme gibi sosyal süreçlerle doğrudan ilgili”* olduğu savı desteklenmektedir.

Birey kültürlenme süreci içerisinde neredeyse bir kalıp gibi "doğru" ve "yanlış" ; "iyi" ve "kötü" tanımlamalarıyla normlarını, tabularını oluşturur. Bu nedenle bir grubun üyeleri tarafından kabul edilen davranış, tutum ve değerler o grubun kültürü ise (Güvenç, 1991: 102) toplumsal kimlik "*ortalama*" olma özelliği taşır. Birey, kimliklerini toplumsallaşma sürecinde içselleştirir. Toplumun tanımladığı nesnel gerçeklik, öznel olarak sahiplenilir.

Grotius, insan appetitus societatis (toplum içinde yaşamak içgüdüsünde) bir varlıktır, demiştir. Kültür bu toplumsal varoluş şartının dayattığı bir sonuçtur. Kimliğin toplumsal yönü, onun olmazsa olmaz boyutudur. Bu nedenle kimliği, bireyin toplumsal olarak inşa edilmiş tanımlanışı (Wiegert, Teitge ve Teitge, 2006: 34) olarak anlayabiliriz (Aydın, 2009: 17).

Kurtişoğlu'na göre, bir gruba aidiyet hissetmek için kültürel kimliği oluşturan öğelerden çoğunluğuna sahip olmak yeterli olmaktadır. Kültürel kimlik için vurgu, yaşanılan toplumsal yapıdaki kültürel unsurlara yapılmaktadır. Bu anlamda tarih birliği, vatan olgusu, dil, din, örf ve âdetler, giyim şekli, yemekler gibi kültürel öğeler bireylerin kültürel kimliklerini inşa etmelerinde temeldir (Kurtişoğlu, 2008).

Kimlik konusunda ilkesel noktalardan biri kimliklerin belirsiz olduğu ve bu belirsizliğin tasarlanmış tarih ve tasarlanmış bir kültürel içerikle ilgili olduğu konusudur (Eriksen, 2002: 114). Bayart'a göre, kimliklerin her biri, kültürel, siyasal veya ideolojik bir inşadır. Sonuç olarak tarihseldir. Kendini bize dayatan doğal bir kimlik yoktur (Bayart, 1999: 9).

Kültür ise hiçbir zaman etnik grupların arasında var olan sınırlara endeksli değildir; kültür değişebilir ve de öğrenilebilir. Bu yüzden de, bir etnik grubun tarihi o grubun kültürel tarihiyle özdeş değildir (Barth, 2001: 40).

Kavramsal olarak kimlik , "*ben kimim*" , "*ben nereye aidim*" sorularına hem bireysel hem de toplumsal alanda verilen bilinçli bir cevaptır fakat sahaya çıktığımda bu sorulara kesin cevaplar bulmak gerçekten zor oldu. Özellikle geniş iletişim ağıyla bütünleşmiş etnik olarak kozmopolit ulus devletlerde, kimlik sorunlarını çözmek daha da zordu. Bugün artık, kitlesel göçler sonucu ulusal sınırlar aşınmış bulunmakta ve kültürlerle kimlikler her zamankinden daha çok karşı karşıya gelmektedir (Morley&Robbins, 1997: 125).

Saha çalışmamda ilk defa karşılaştığım "*yapay sınırlar*"ı anlamaya, değişmez ve somut bir şekilde ortaya çıkmayan kimliği yaşanan zorunlu göç süreci üzerinden elimden geldiğince değerlendirmeye çalıştım. Çalışma boyunca kimliğin değişime ve dönüşüme açıklığını temel aldım.

3-KERKÜKLÜ TÜRKMENLER

3.1.Dil Konusu: Türk ile Türkmen'in Farkı

“Dil Varlık'ın evidir; *düşünürler ve şairler bu evin bekçileridir.*“ Heidegger

Belirli kurallara göre bir araya getirildiğinde, bütün konuşmacılar tarafından anlaşılabilen sesler sistemine dil diyoruz. Yani dil, herhangi bir bilginin, semboller halindeki iletişim sistemidir. Bu simgesel iletişim sistemini, toplumun önceden kararlaştırdığı anlamlar çerçevesinde o dili bilen herkes tarafından anlaşılabilir. Diller her biri kendine özgü kültürlere sahip olan üyeler tarafından konuşulur ve konuşanın sosyal değişkenleri insanların dili kullanımlarını etkiler. Bunun da ötesinde insan kendine anlamlı gelenle iletişim kurar ve neyin anlamlı neyin anlamsız olduğunu belirleyen de dildir. Kısacası, dili kullanım tarzı kültürü etkilerken, kültürden de etkilenir (Haviland, 2002: 133-160).

Türkmeneli'nde konuşulan dil bir Türkmen lehçesidir. Bu dil, Batı Türkçe dil ailesindedir. Türkmençe, farklı aksanlarıyla birlikte, Türkmenistan'daki Türkmen dilinden ziyade hem Azerbaycan'da hem de Urfa'da konuşulan Türkçeye daha yakındır.³

Irak Türkmenlerinin kimliğinin önemli bir ögesi dildir. Görüşmelerim boyunca da dilin önemi muhakkak vurgulanıyordu. Dil, kimlik ve milliyetçilik iç içe geçmiş

³ <http://researchturkey.org/tr/turkmens-of-iraq-the-third-ethnic-component-of-iraq/>

kavramlar olarak karşıma çıkıyordu. Konuşmalar en ateşli halini mevzu “dil” olduğunda alıyordu.

“Dil, namustur, her şeydir.” (genç erkek)

“Sen biraz önce gördün şu fotoğrafları bunların hepsi Türkmen şehitleri, bunlar canlarını feda verdiler, bizde Türkmenler sana diyeyim yüzde doksanı milliyetçiler, kendi dillerine sahip çıkıyorlar, kendi dillerini seviyorlar, ne olursa olsun kendilerini tehlikeye attılar, bende kendimi tehlikeye attım, geldim. Bu dili seviyorum ben Türkmen'im ya, güvenirim ben Türkiye'ye, Türkiye bana sahip çıkar.” (orta yaşlı erkek)

Görüşmecilerin çoğu neredeyse Türkçe, Arapça, Kürtçe (hatta bazen Farsça) olmak üzere en az 3 dil biliyorlar. Baas döneminde uygulanan “dil politikaları” Arapçanın bilinmesine sebebiyet vermiştir diye yorumlanabilir fakat sadece Arapça değil Kürtçe de oldukça bilinen bir dildir. Çok dilli bu etnik grup, tüm etnik çatışmalar ve politik kutuplaşmalara rağmen etnik topluluklar arası etkileşimi devam ettirmiştir. Dil, etnik sınırların başladığı, kimliğin korunduğu yerdi. Aklıma hemen Chambers'ın dilin aslında bir iletişim aracı olmadığına dair yorumu geliyordu. Dil, anlamın ve kendiliklerimizin kurulduğu bir inşa aracıdır. Belli bir aidiyet ve “evindelik” duygusu inşa eder. Miras olarak aldığımız kültür, tarih, dil, gelenek, kimlik duygusunu hikâyemizden silip atamayız (Chambers, 1994: 41-43). Dili sevmek, dili korumak, kültürüne sarılmak milliyetçi olmak anlamına geliyordu ve etnik kimliğini, varlığını korumaya çalışmak, bu uğurda şehit olmak diline sahip çıkmak da demek oluyordu. Paralel olarak dil, Türkiye ile kurulan bağların da öznesi konumuna geçiyordu. Hatta bazı görüşmeciler Türkmenler ile Türkler arasında dil aracılığıyla yakınlık kurarken farklılığı da dil aracılığıyla kuruyorlardı.

Bu çok dilli toplum, Irak'ta Kürt, Arap, Türkmen bir arada yaşadıkları için üç dili de biliyorlar. Ayrıca İran ile yapılan savaş sebebiyle orada askerlik yapan N. (orta yaşlı erkek) Farsça da biliyordu ve kendisi gibi bu dili bilenlerin mevcut olduğunu da ekliyordu. Anladığıma göre Irak'ta yaşayan Türkmenlerin "Araplaştırma" politikalarıyla baş başa kalmaları onların diline daha çok sahip çıkmalarına sebep olmuş. Benzer şekilde, Kerkük şehrinin de Türkmenlerin kale şehri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

"Irak' ta Türkmen her yerde çoktur. Ama Türkmen'in merkezi Kerkük'tür. Bak, Kerkük'ün bütün eser yerleri, sokakların adları da Türkmencedir. Bak, Çukur Mahallesi Türkmencedir. Sonra bizde olan eserlerin adı Türkmencedir." (orta yaşlı erkek)

Söylemleriyle Kerküklü olmanın, genel kültür seviyesinin, okumuşluğun daha yüksek olmasının da demek olduğu izlenimini uyandıran Kerküklü K., üç dil bilmenin altını gururla çizmekle beraber Türkmence bilmeyenin Türkmenliğinden şüphe eder.

"Bizim zamanımızda Türkçe yoktu okumak, Arapça okuduk biz okul, aynı zamanda Kürt, Arap, Türkmen olurdu o bir, sonra biz askerlik çok yaptık, askerlikte arkadaşlar çok idi. Kürt, Türkmen, Arap vardı, ondan dolayı üç dil bilir. Asıl Kerkük Türkmen'i üç dil bilir, ama Kerkük insanları var yalnız bir dil bilir, onu ben zannedersen asıl Türkmen saymam, yani bilir mesela yalnız kendi dilini bilir ama Türkmence bilmez, asıl Kerkük'te yaşayan, Türkmen olan gerek Türkmence dilini de bilsin." (orta yaşlı erkek)

“Türkçe konuşmak tamamen yasaklanmış, Türkçe yayın yapan gazete ve dergileri kapatılmış ve ekonomileri çökertilmeye çalışılmıştır. Bahsi geçen asimilasyon politikasının en dramatik tarafı Türkmen insanlarının zorla etnik kimliğini ve kendilerini (Arap) olarak yazdırmaya mecbur edilmeleri idi” (Hürmüzlü, 2003).

Türkmenlerin dil konusundaki bu çizgisi ve Araplaştırma politikalarıyla baş başa kalmaları bana Eriksen’in bahsettiği Britanya’nın güney ve güneydoğusunda konuşulan bir Kelt dili olan Breton’u anımsattı. Tıpkı Irak örneğinde olduğu gibi yıllarca kamusal alanlarda Breton dilini kullanmak yasadışı sayılmıştır. Breton etnik kimliği dille yakından ilişkilidir. Eriksen, sınırların korunmasında dikkati çeken pek az başka işaret vardır diye, belirtmiştir. Dile dair militanlık bir anti-Fransız siyasi stratejisi olarak değerlendirilebilir (Eriksen, 2002: 167-168). Bu değerlendirme Iraklı Türkmenler üzerinde de aynı biçimde okunabilir. Dernekteki görevli Irak’ta yasal işlemlerde orada çıkan zorluklardan bahsederken, *“Ben Türkmen’im Kürtçe bilmek zorunda değilim ama zorluk çıkarıyor”* diyordu.

Etnik kimliğin dille olan bu yakın ilişkisini fark ettikten sonra ben de görüşmecilere kendilerini nasıl tanımladıklarını sormaya başladım. Çoğunlukla Türkmen cevabını ya da Irak Türkmen’i ve Irak Türk’ü cevabını alıyordum. Herhangi birini kullanmam görünürde bir ötekileştirme oluşturmuyordu. Fakat Irak Türk’ü yerine Türkmen tanımlamasının kullanılması Türk ile Türkmen arasında ayrımcılık yapmanın da bir işareti oluyordu. Bu ayrım politik bir ayrımdı.

“..Irak Türklerini Türk Dünyasından ayırmak amacıyla bunların ismi bile siyasi bir kararla değiştirilerek, onlara TÜRKMEN ismi takılmıştır. Daha sonraki rejim tarafından da Irak Türklerinin merkezi olan Kerkük şehrinin tarihi ismi değiştirilerek şehre “El- Tamim” ismi verilmiştir” (Hürmüzlü, 2003).

Dernekten aldığım dergilerden ya da konu hakkında yaptığım okumalardan ve görüşmelerden duyduğum üzere; Türk dünyasından uzaklaştırılmak istenen Irak Türklerinin ismi Türkmen olarak değiştirilmişti. Bu sebeple derneğin ismi de “Irak Türkleri” olarak belirtilmişti. Yapay sınırlarla sınırın öte tarafında kalan Türkmenler Irak’ta kalan Türklerdi. Peki, Türk ile Türkmen’in arasındaki fark var mıdır, varsa nedir? diye sorduğumda ise hem “Fark vardır”, hem “Fark yoktur” cevabını alıyordum.

“Türk ve Türkmen’i aynı görüyorum ben.” (genç erkek)

“Türklerle Türkmenler arasında fark ben görüyorum çok, bizim dilimiz yani, biz şu ana kadar sahip çıkıyoruz eski Osmanlıların dili ama maalesef Türkiyeliler çok yeni kelimelerini değiştirdiler, ya İngilizce bıraktılar ya Fransızca bıraktılar kelime, Türk kelimelerini kaybetmişler mesela -pardon pardon! “ (orta yaşlı erkek)

“Eski yazı yazarım, burada yazıyorlar Latince, ben sahip çıkarım.” (orta yaş üstü erkek)

“Türkün dostu Türk olur ama nerde. Dostluk nerde. Devlet bize yardımcı olmadı. Acaba Suriye Türk’ün ile bizim Irak Türk’ünün farkı var mı, her ne olursa ismi Türk’tür, benle bir Türk’ün farkı var mı?” (orta yaşlı erkek)

“Asıl dil, asıl dil, Türkçe, Osmanlı dilidir.” (orta yaş üstü erkek)

“Çünkü bizim şivemize bak çok farklı değil, bizim şivemiz aynı, zaten biz eskiden de ben eski düzeni daha güzel yazardım şimdinin Latincesinden, şimdiye kadar bizde insanlar var eski Türkçe yazan, Osmanlıca yazan, şimdi benim bütün okuma yazarlığım eski Osmanlı dili yazarım.” (orta yaşlı erkek)

Görüştüğüm insanlara göre, Irak Türkleri, Türkiye’ de yaşayan Türklere nazaran, Türk geleneklerine ve dillerine daha çok sahip çıkmaktaydı. Aralarında fark yoktu çünkü aynıydılar, fark vardı çünkü onlar diline daha çok sahip çıkıyordu. Göçmenlere göre Türkler biraz daha “rahattı”. Bu farklılık belki sadece bir ailenin fertleri arasındaki farklılık kadardı. Weber’in bahsettiği etnik onur bu grupta da görülmektedir.

“Her insanda bir tabiat var, aile ile ailenin farkı var, bende bazı şeyler var orada yaparsam ayıp olur, olabilir ama burada yok yani ben burada hakikaten Türk milleti güzel bir millet, kültürlü bir millet, o kadar bizim farkımız yok kendileriyle, güzel bir millet.” (orta yaş üstü erkek)

Bu “aynı”lıktan yola çıktığımda, çalıştığım bu grupta, Türk kimliğinin bağlayıcı bir üst kimlik olarak kullanılmakta olduğunu ve dilin de bunun aracısı olduğunu düşünüyorum.

“Yani biz Kerküklüler asıl Türk’üz Osmanlının torunuyuz.” (orta yaşlı erkek)

Grup içi sohbetlerimizde de Türkmençe konuşulduğunda ya bana da hemen çevirisi yapılıyor ya da Türkçe konuşulması rica ediliyordu. Tabi bu sırada da bana “*eğer dikkatli dinlersem aslında biraz anlayabileceğim*” Türkçe ile Türkmençe’nin birbirine çok benzediği vurgusu yapılıyordu. Bizde bir söz var “*az ayı oynamaz*” dediğinde C., benzerlik beklentimi oldukça yukarı çektiğimden olacak itiraf etmek gerekir ki onlar konuştuğunda umduğum benzerliği bulamıyor ve anlamakta zorluk çekiyordum. Azeri bir ağız duyabiliyordum. Ayrıca Türkiye’nin Urfa, Diyarbakır, Gaziantep gibi illerinde yani Güneydoğu Anadolu’da konuşulan ağza da benziyordu. İçinde eski Türkçe kelimelere benzeyen kelimeler geçiyordu. Bu durumu iki dilin görece o kadar benzemediğine de, doğru kelimelerle karşılaşmadığıma da, benim linguistik açıdan yeteneksiz olduğuma da yorabiliriz.

“Ama Türkiye’nin doğuları hala sahip çıkıyor kendi dillerine, dilleri de bizim dillerimize çok yakın.” (orta yaşlı erkek)

Irak Türkmen Türkçesi resmi bir dil olarak kabul edilmemiş ve bölgesel bir dil olarak sayılmış. Irak Türkmen Türkçesi kendine özgü ses ve şekilleri ile eski Türkçe birçok unsuru yaşatmaktaymış. Bazı eklerin (-Aka/-kA, belirlilik takısı gibi) diğer dillerden geçmiş olabileceğine dair iddialar da söz konusu. Habib Hürmüzlü’ nün son dönemler de ortaya koyduğu Kerkük Türkçesi Sözlüğü adlı çalışması dışında dilin tüm özelliklerini yansıtan, ağızları kapsayan, söz varlığını toplayan bir dilbilgisi kitabı yazılmamış. Hürmüzlü, Kerkük Türkçesi Sözlüğü (2003) adlı çalışmasının girişinde Irak Türk dili hakkında şu bilgiyi vermiştir:

“Irak Türkleri ağızına bakıldığında, topluluğun kendine özgü bir ağızla konuştuğu görülmektedir. Bu ağız coğrafi ve politik şartların etkisiyle,

Arapça ve Farsça sözcüklerin bir hayli çok görülmesiyle beraber, esas olarak Batı Türkçesinin doğu sahası içinde yer alan Azeri Türkçesine dayanmaktadır. Irak Türklerinin ağzının Türkiye Türkçesine oranla Azeri Türkçesine daha yakın olduğu bilinen bir gerçektir” (Hürmüzlü, 2003).

Lacan, bize bilinçdışının dil gibi yapılandığını, Barthes ise kültürün dil gibi yapılandığı göstermiştir. Kültür, dil ve bilinçdışı arasında doğrudan bağların olduğunu varsaydığımızda melezleşmiş bir dil ve kültür ile karşı karşıya olduğumu düşünüyordum. Bizler dilin sakinleri isek, dilin sınırları bizim dünyamızın sınırlarıdır (Chambers, 1994: 52). Bu sınırları en az üç dile uzanan bu çok dilli gruba laf arasında Arapça öğrenmeye başladığımı, bana göre yeni bir alfabe olduğu için zorlandığımı söylediğimde, “Arapça zor değil, Arapça çok kolay” cevabıyla karşılaşılıyor, doğrusu biraz şaşırıyordum. Ancak bugün bunları yazarken çok da haksız olmadıklarını, kesinlikle dedikleri kadar kolay olmasa da çok da zor bir dil olmadığını söyleyebilirim. Yani ilk kurun yabancılığını atlattıktan, Arap dünyası hakkında fikir sahibi olduktan ve Arapça bilen insanlarla tanıştıktan sonra yani kısaca dünyamın sınırlarını aşabildikten sonra kolay bir dil olduğunu söyleyebilirim. Bu iki kültürün, iki dilin bir arada yaşamasının bu dili öğrenmenin kolay olduğuna dair yorumunu desteklediğini düşünüyorum. Aslında ben bile Türkçe ’de kullandığımız için bildiğim Arapça kelimelerle her karşılaştığımda bu dili öğrenmenin daha kolay olabileceğini düşünüyordum. Bir dili öğrenmeye çalışmakla bir kültürü anlamaya çalışmak benzer şeylerdi. Rank’e göre de birey ve bireyin içinde bulunduğu kültür arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Bir yandan birey kültürü ve kültür ürünlerini yaratırken bir yandan da kültür bireyin karakterlerini ve bakış açılarını belirler (Cebeci, 2009). Buradan yola çıkarak, bu bakış açısını çok iyi

yansıttığını göstermek için C. (orta yaşlı erkek) ile konuşmamızdan bir bölümü aktarmak istiyorum. Kadın oyuncu olmadığı için erkeklerin kadın rollerini oynamak durumunda kaldığını söyleyen C. bana burada aralarında düzenledikleri bir tiyatro oyunundan bahsediyor:

“Eski bir folklor.. Eski bir İngiliz yazarıydı bunu aslında. Bunu çok insanlar oynamış Mısır’da oynanılmış, Irak’ta oynanılmıştı ama burada ben bunu değiştirdim. Neden değiştirdim. Bizim durumumuzu kattım içine. Bıraktığım roller..Aşık. Aşık ne demek? Yeni yalnız sevmek değil, o vatan aşkıdır, bir tane de deli, deli de bu oyunda oynadı o da aslında deli değildi ama bunun evinin önünde bir patlama olmuş, o patlamadan bu insan aklını kaybetmiş...Eskiden tamam bizde güldürücü oyunlar vardı ama tiyatro esasen hakikate bakarsan o milletin durumunu sıkıntısını meydana bıraksın.. Deli bizde patlama çok olduğu için, Aşık biz Kerkük çok sevdiğimiz için , o vatanın aşkıydı..Sevda çeşit çeşit var..O da vatan sevdasından bahsediyor.”

Rank’in bahsettiği birey ve kültür arasındaki ilişkiyi bu örnekte görebiliriz. Bir İngiliz oyunu Irak’ın siyasi, sosyal ve kültürel durumuna uygun olarak dönüştürülmüştür. Örneğin, oyun içerisindeki “deli” karakteri evinin önüne düşen bomba sonucu deliren bir karaktere dönüşmüştür. Güldürü oyunlarının toplumsal gerçeklikle örtüşmesi gerektiği belirtilmiştir. Birey kültürü üretirken kültür de bireyin bakış açısını etkiliyordu.

3.2.Yapay Sınırlar

Bu bölümde Türkmenler üzerinden kimlik, göç ve aidiyet arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalıştım. Türkmenlerin hangi sebeplerle göç ettikleri ve neden İstanbul’u tercih ettikleri gibi soruların cevaplarını aradım. “*Iraklı Türkmenler kimdir?*” sorusuyla yola çıktığım bu sahada (her ne kadar tarih üzerinden yaptığım ön okumalarımda henüz Lozan Müzakereleri sonucunda Musul ve Kerkük şehirlerinin Irak sınırlarına dâhil edilmesini bilsem de) sık sık karşılaştığım “*anavatan Türkiye*” fikri bana iç göç ve dış göç tanımları üzerine tekrar düşünmem gerektiğini işaret etmişti. Ülke sınırlarını aşarak yapılan göç hareketinin “*dış göç*” olarak tanımlıyorduk fakat Irak’tan gelen Türkmenler bu göç hareketini adeta “*iç göç*” hareketi gibi anlatıyordu. “*Irak İstanbul’a yakın*”, “*Kerkük’e hemen şuradan otobüs var sen de git*”, “*yapay sınırlar*” gibi söylemler sonunda bende de Kerkük’ten gerçekleştirilen bir göç hareketi ile Şanlıurfa’dan yapılacak bir göç hareketi arasında bir fark yoktur izlenimini bırakacak boyuta gelmişti.

“*Yapay sınırlar*” ile anavatandan ayrı düştükleri vurgusunun altını çiziliyordu. Bu söylem kimlik ve aidiyet konusunda beni “*Iraklı Türkmenler iki dünyanın arasında mı kalmıştı?*” sorusuna yönlendirmişti. Göçmenlerin ne orada ne burada olma durumu, hali hazırda bildiğim dış göç, zoraki göç ya da entegrasyon kavramlarıyla sınırlı kalıp açıklayamayacağım kadar benim için karmaşıktı. Anavatan Irak idi fakat bu sınırlar zaten tarihsel süreçler sonucu “*yapay*”dı. Onlar anlattıkça kafamın içinde “*Eski anayurtta bir otel: İstanbul*” diye bir söz dolanmaya başlamıştı. Neden otel? Hassas bir yorum esasen “*otel*” benzetmesi, farkındayım. Açıkçası kullanırken çekinmiyorum da değilim. Aitlik ve sahiplik kavramları üzerinden tekrar okumaya başladığımda otel (s)imgesini “*Burası ev, otel değil*” uyarısının ciddi bir

“hareketlerine çeki düzen ver ve bu sınırların kurallarına uy” çağrısını verdiğini de kodlarımızdan bulmak zor olmuyordu. Fakat bu çekinceyi bırakıp biraz oteller üzerinden düşündüğümüzde otellerin mekân olarak modern dünyanın alanı olduğunu görebiliyoruz. Daha eski dönemlerde hanlar ve kervansaraylar varken, oteller moderniteyi imlerler. Oteller moderniteyi imliyordu ama postmoderniteyle birlikte mekânın algılanma şekli değişmişti. Bu haliyle oteller hafızanın birikmediği yersizliğin yeriymiş sanki.

Fransız antropolog Auge'nin “yok mekân”ı oteller bana Heidegger'in ve Berger'in daha sonra bahsedeceğim sözlerinde geçen yersiz yurtsuzluğu, evsizliği, köksüzlüğü hatta geçiciliği hatırlatıyordu. Belki o dönem okuduğum Yusuf Atılgan'ın eseri Anayurt Oteli'nin (2000) etkisinde kalmıştım ama romanın kahramanı Zebercet gibi bir var oluş sancısı çekildiğini de düşünmüyorum, görüşmecilerle konuşmalarımın kendine ve topluma yabancılaşma yorumunu çıkarmıyordum. Fakat “*Burası daha rahat bir şehir, bazı şeyleri burada yapmak ayıp değil*” dediklerinde “ev”de yapılamayanın otelde yapıldığının ima edildiği Zebercet karakterini hatırlamamak elimde değildi.

Bachelard'a göre ; “*Ev, beden ve ruhtur. İnsan varlığının ilk dünyasıdır*” (Bachelard, 2013: 37). “Ev” toplumsal değerleri üreten ve sürdüren ailenin merkeziydi ne var ki otel “geçiciliğin” yer imgesi iken “eski anayurt” “kalıcılığın” ifadesi idi sanki. Ev-otel, kök ülke/göç edilen ülke benzetmesini daha fazla uzatmadan “*Ne orada ne burada*” olmayı anlayamamıştım demenin daha yerinde olacağını düşünüyorum. Araştırmanın başında anlattığım ulus ötesi göç kavramı ile tanışmamın bu “*iki dünya arasında mı kalmışlardı?*” sorusunun peşine düşmem sonucunda gerçekleştiğini

belirtmek istiyorum. Sınırlar coğrafya ile sınırlı değildi. İnsanlar “hem orada hem burada” bulunulabilirdi.

Bugün Türkiye’ye yapılan göçler içerisinde Suriye ve Irak çevresinden gelen göçler oldukça fazla bir öneme sahiptir. Irak Türklerinin buraya göç etmelerinin başlıca nedenleri arasında savaş, çatışma, etnik baskılar ve ekonomik sorunlar gibi konuları sayabiliriz.

“ Biz orda savaştan kaçtık orası çok, orda iş yoktu iş için.. Babam anneme sordum karar verdim çıktım. Ben dedim oraya gideyim burada iş kalmadı, belki sizi de alırım. Dayımın uşakları buradaydı.” (genç erkek)

“Zengin bir ülkeydi Irak, hayat güzeldi, şimdi vatandaşın elinde bir kuruş yok, savaştan dolayı, bütün ülkeler sokmuşlar gözlerini Irak’ın petrolüne..” (orta yaşlı erkek)

“10 yıl 6 ay ben askerlik yaptım... Ne oldu ben gözüümü açtım açmadım dünyaya Irak’ta hep savaş devam ediyor şu ana kadar biliyorsunuz.. O zaman ben karar verdim kaçtım, bir daha beni asker yaptılar... Neyleyim bu sefer ben öleceğim, herkes kendi gününde ölecek tabi , ya canım sıkıldı bıraktım ben askerlikten kaçtım, direkt Türkiye’ye geldim.. Saddam düştü, tekrar ben memlekete döndüm de, keşke de dönmeyeydim geri çünkü daha kötüleşti.. ben son kaçmam zaten Kürtlerin yüzünden kaçtım buraya çarem kalmadı ki, direkt Irak’tan Türkiye’ye geldim, kaçtım.” (orta yaşlı erkek)

Türkmenler, göç edilecek ülke olarak Türkiye'yi seçmelerinin nedenlerini ortak değerler, ortak dil ve inanç bakımından kültürlerini Türkiye'deki kültürden ayrı ve farklı görmemeleri olarak belirtmişlerdir. Iraklı Türkler Türkiye'ye anavatan gözüyle bakmaktadırlar.

“Yer değişikliğinden başlarda biraz zorlandık ama çok sıkıntı yok. İstanbul'a gelmemizin nedeni buranın Türk ve Müslüman olması. Üstelik Irak'a da yakın.” (genç erkek)

“..Başka devlete gidebilirdim orada da İslamiyet var ama nasıl olursa olsun benim kendi dilim Türk'tü, Türkçe yaşamak daha kolaydı.” (orta yaşlı erkek)

Türkiye'de yaşamak, Irak Türklerinin kendi öz kimliği ile çelişmiyor hatta aksine yakınlık kurmasına olanak sağlıyordu. Bu “eski ev”, ortak değerlerin sahip olunduğu mekân olarak algılanıyordu. Türkiye'nin anavatan olarak görülmesinin nedeni ise tarihin sayfalarında gizleniyordu. Türkmenlere göre Türkiye'nin anavatanlığı bir Osmanlı mirasıdır. Türkiye'nin Osmanlı mirası olan topraklar üzerinde kurulmuş olmasıdır. Başkan Tütüncü'nün de söylediği üzere “Birinci Dünya savaşı öncesi İzmir, Ankara, Urfa neyse Kerkük de odur.” Müslümanlık ve Türklük tanımlayıcı bir kimlik ve aidiyet biçimi oluşturmakta, Osmanlı toprakları da bu aidiyete bütünleştirici bir rol katmaktadır. Tarih ile kurulan bağlar, ortak geçmiş, aynı din, benzer/yakın kültür ve değerler Türkiye'ye göçe neden olmakta ve kimliğin göçe olan etkisini göstermektedir.

“Türkiye ye geldik çünkü bizim dilimizden olduğu için Türkmen diye yani farkı yok ki bizde aslında Osmanlıların torunuyuz o yüzden, seviyoruz Türkiye'yi.” (orta yaşlı erkek)

Görüştüğüm Türkmenler etnik köken ve coğrafi yakınlık sebebiyle göç etmek için Türkiye'yi tercih etmişlerdi. Türk ve Müslüman kimliği, Türkiye'ye göçün başlıca sebeplerinden biridir. Türk ve Müslüman olmak bir üst kimlik gibi ifade edilirken, Türkmenlik de Türklüğün bir alt kimliği gibi ifade edilmektedir. "Türk devleti" niteliği Türkmen göçmenlerin Türkiye'yi tercih etmelerinde etkili gözüküyordu. Bu da "etnik kimlik" in göç üzerinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Bir yandan "Müslüman bir ülke olması" söylemi de, görüşmecilerde "etnik aidiyet" le birlikte "dinsel aidiyet" in de önemli olduğuna işaret ediyordu. Her ne kadar on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren din olgusunun kolektif aidiyet anlayışında önemini yitirmesi (Faroz, 2006: 84) düşüncesi söz konusu olsa da göç hareketinde etkisi hala devam ettiği gözlemlenmiştir.

Barth , "amacımız etnik kimliklerin bir tipolojisini oluşturmaya çalışmaktan ziyade, bu kimliklerin oluşum koşullarını anlamaya çalışmak olmalıdır" (Barth, 2001: 32) demiştir. Bu koşulları anlamaya çalıştığım saha çalışmam sırasında Türklüğün kimlik olarak algılanmasında Irak'ta tarih boyunca Kürtlerle ve Araplarla birlikte yaşamının büyük etkisi olduğunu düşünmüştüm. Orada yaşanan siyasi tarih ve etnik çatışmalar sınırların ve kimliklerin belirlenmesinde etkili rol oynamıştır.

Türkmenler, Irak tarihi boyunca ırkçı siyasete maruz kalmışlardır. Baskı, soykırım, zorunlu göç gibi uygulamalara maruz kalmış ve de Araplaştırılmaya çalışılmışlardır (Ekici, 2014). Görüşmelerim sonucu, Baas döneminde uygulanan "Araplaştırma" politikaları kapsamında tek tip eğitim, tek dil baskıları ile karşılaşmış ve zorunlu göç deneyimlerine maruz kaldıklarını öğrendim. Tarihteki çatışmaların etkisi ile Iraklı Türkmenlerin kültürel kimlikleri siyasal kimlikleri haline almıştır.

Başkan Mehmet Tütüncü'nün görüşmemizde anlattığı şekliyle, Türkiye'de Türkmenler, başta Ankara sonra İstanbul olmak üzere, İzmir, Konya, Antalya kısacası Türkiye'nin her yerinde yaşamaktadırlar. Aynı paralelde görüşmecilerin de ifade ettiğine göre, genellikle Türkiye'de çok sayıda bulunan akrabalar göçe sebep olmaktadır. Bu peşi sıra gelinen evlat olabildiği gibi, buraya gelip yerleşmiş akrabaların, dostların varlığı da olabilmektedir. İlk göç hareketi sonrasında buradaki akrabaların yanına gelip bir süre beraber yaşanabilmektedir. Bu bir misafirlik sürecini işaret ettiği gibi bir evi hep beraber geçindirmek üzerine birkaç ailenin birlikte yaşaması biçiminde gerçekleşebilmektedir.

“Ben 39 sene memur olarak çalıştım, bir insan emekli olduktan sonra ister rahat yaşasın ve bende onun için istedim, kendim olan, kendi ailemin bir rahat yaşamı olsun tabi İstanbul Türk olduğu için ondan dolayı buraya geldim, başka devletlere gitmedim burada nasıl olsa dost ahbab akrabalarım var çok. O zaman ben burada hiçbir gariplik hissetmiyorum ama gene vatan azizdir ..” (Ağlıyor..) (orta yaşlı erkek)

“Oğlum din öğretmeni, o burada yedi senedir, bir insan burada göçer yaşamı zor olur, yemesi içmesi, ondan dolayı da geldik.” (orta yaşlı erkek)

Türkiye'ye yapılan göç hareketi bireysel, küçük gruplar halinde ya da kaçak olarak gerçekleşir. Anlatılanlara göre, maddi kolaylık açısından Ankara İstanbul'a nazaran daha ekonomik olduğu için orada fazlalaşan göç hareketi, İstanbul'da da yoğun olarak yaşanmaktadır. Görüşmecilere “Peki neden İstanbul?” dediğimde ise iş bulmanın daha kolay olabileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Hele ki kaçak olarak

gelenler için “kalabalıklarda kaybolabilmek” İstanbul’da daha kolay ve İstanbul “rahat” bir şehirdir. Frisby’nin dediği gibi “Kalabalığın toplumsal mekânı kuşkusuz metropoldür”. Simmel’e göre “modern hayatın derin sorunları, ezici toplumsal güçler, tarihsel miras, toplumsal kültür ve hayat tekniği karşısında bireyin, varoluşunun özerkliğini ve bireyselliğini koruma talebinden kaynaklanır” (Simmel, 2012: 26). Metropol, kişisel olan her şeyi yutar ve bunun sonucu olarak kişisel hayat formu bir standart hale gelir. Bu bir tek tipleşme; modern hayatın en derin sorunu iken, göç hareketinde metropol, özellikle illegal yollardan bu eylemi gerçekleştiren göçmenin, varoluşunun özerkliğini sürdürülebilir hale gelmesine olanak sağlayan mekan olarak karşımıza çıktı. Türkmenler, savaşların ve çatışmaların neticesinde meydana çıkan zor ekonomik koşullardan kurtulmak, istihdam sağlayabilmek, daha iyi bir gelir oluşturabilmek ya da daha rahat yaşayabilmek için de İstanbul’a göç etmektedirler. Bazı görüşmeciler orada etnik baskılar ve ayrımcılık sebebiyle göç ettiklerini, Türkçe eğitim alamama, kamudan uzak tutulma gibi sebeplerden buraya geldiklerini söylemişlerdir.

Aynı zamanda Türkiye’de ki prosedürler gereği onlara sözde kolaylık sağlanması, dernek tarafından verilen kimlik, en azından, onlara burada rahatlıkla yaşama olanağı sunmaktadır. Bu prosedürlere göre, Türkiye’de ikamet ve çalışma izni, vatandaş olma gibi durumlarda Türk soylu yabancılar, diğer ülke vatandaşlarına göre daha avantajlıdır. Fakat bu durum yine de artık biraz zorlaşmıştır. İkamet ya da vatandaşlık alma gibi durumlara hemen her Türkmen kolaylıkla ulaşamamaktadır. İkamet izni ve vatandaşlık için zaman ve para yatırımı gerekiyordu. Özellikle illegal yollardan göç etmek zorunda kalan göçmenler çalışma ve iş bulma konusunda ciddi sıkıntılar çektiklerini ifade etmekteydiler. Bu konularla ilgili en çok sitemi “Suriyeli

göçmenlere tanınan ayrıcalıklar” üzerinden duydum. Çünkü “kardeşlik din ile değil dil ile” kurulmaktaydı. Türk devleti öncelikle, “yıllar önce anavatandan ayrı düşmüş Türkmen kardeşlerine” yardım etmeliydi. Dinsel aidiyet etnik aidiyetin önüne geçmemeliydi. İ. (genç erkek) “bizde Müslümanız fakat birlik dinden gelmez” diyordu.

“Kardeşlik din ile değil dil ile olur” (genç erkek).

Çok az da olsa bazı görüşmecilerden başka bir ülkeye göç edebilmek için, geçiş ülkesi konumundaki Türkiye’yi de tercih edenlerin olduğunu duymuştum fakat ben hiç karşılaşmadım. Bu noktada dikkatimi çeken ve derneğe bağlı olmaksızın görüştüğüm Sema aklıma geliyor. O günlerde ülkenin bulunduğu siyasi durumdan rahatsız olup İstanbul’dan başka bir ülkeye gitmek istediğini söylemişti. Ona göre göçün sorumlusu liderlerdi. “Göç, edene faydalı ama göç ettiği yere zararlı” diyen Sema “Başka bir din ya da etnik kimlik artık benim için önemli değil” dedikten sonra eklemişti “Artık iyi ekonomi bile yetmiyor. Aradığım tek şey, huzur”.

Dernekte konuştuğum H. (orta yaşlı erkek) ise başka dinlere karşı olduğunu, başka bir ülkeye ancak çok mecbur kalırsa gidebileceğini, devletin işleri iyileştiğinde hemen geri döneceğini söylemişti. Sema milliyetçiliğe saygı duyduğunu ama doğru bulmadığını ifade ederken H. ve dernekte tanıştığım birçok görüşmeci milliyetçiydiler. Sema ekonomik geliri yüksek bir aileye sahipti ve Saddam’ın elli yaş üzeri emekliler için çıkardığı yasa vasıtasıyla babası ve ailesiyle legal yollardan İstanbul’a gelmişti. H. ve birçok görüşmeci ise illegal yollarla İstanbul’a göçmüştü ve maddi sıkıntılar çekmekteydi. Dernek ve dernek aracılığıyla tanıştıkları kişiler, oturma izni ve iş bulma konusunda H.`ye destek olmaktaydı. Sema ise hiçbir

derneğe üye değildi. Irak ile neredeyse tüm bağları kopmuştu. İlerleyen bölümlerde bahsedeceğim dernek ve kimlik arasındaki ilişkiyi biraz daha irdelemem gerektiğini burada fark ettim. Bu arada Sema da yıllar geçti ama hala İstanbul'da yaşıyor ve burada bir de çocuğu oldu.

Göçün nedenlerinden bahsettikten sonra göç olgusu ile kimlik arasındaki önemli ilişkiden bahsetmenin yerinde olacağını düşünüyorum. Göç eden insanlar göç sürecinde benlikleriyle birlikte benliklerinin parçasını oluşturan kimliklerini de getirirler. Türkmenler göç hareketini zaten benzer kimlikler söz konusu olduğu için Türkiye'ye doğru yapmaktadırlar. Göç ettikleri İstanbul'da kimlik ve aidiyetlerini yeniden sorgulamak zorunda kalmamakta, yerli halk ile uyumsuzluk çatışma yaşamamaktadırlar. Türkmenler göç ettikleri İstanbul'da da, Irak'ta da kimlik tanımlarında “Türklük” ve “Müslümanlık” kimliklerine vurgu yapmaktadırlar. İstanbul'da benzerlikler üzerine kurulan kimlik, Irak'ta farklılar üzerine kurulmaktadır. Bu durum kimliğin hem farklılıklar hem de benzerlikler üzerine inşa edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Türk ve Müslüman olmak: Türklüğün kimlik olarak algılanması, Irak'ta Kürt ve Araplarla birlikte yaşamalarından kaynaklandığı biçiminde okunabilir.

“Ben Türkmen'im ya, güvenirim ben Türkiye'ye, Türkiye bana sahip çıkar.”

(orta yaşlı erkek)

“Hristiyan'a karşıyım, Yahudi'ye karşıyım, ben Müslüman dinini severim, beni alsa Danimarka aldı beni, Amerika aldı beni, ben kendi diyanetimden vazgeçmem. Yaşamak için giderim ama gönlüm onlardan olmaz. Devlet iyileşti hemen dönerim.” *(orta yaş üstü erkek)*

“Türkmenler, içinde yaşadıkları ülkeye sadakat göstermekle birlikte kendilerini en azından kültürel ve manevi bağlar yönünden hep büyük Türk Dünyası'nın bir parçası olarak görmüşlerdir” (Hürmüzlü, 2010).

Göçün nedenlerini, kimlik ve aidiyetle ilişkisini aradığım bu bölümde konuyla birebir ilgili olmasa da aslında bahsetmek istediğim bir de göçün nasıl gerçekleştirildiği hikâyesi var. Yıllarca askerlik yaptıktan sonra yolları, dağları zaten bilip kendi kendine kaçan da vardı evet ama göç hikâyelerini dinlediğim görüşmecilerin anlattıklarından anladığım kadarıyla, yaşanan bu göç sürecinin önemli bir *“kaçakçılar”* boyutu vardı. Göçe yardımcı olan kaçakçılar bir nevi sektör haline gelmişti. *“O tarafta“* ya da *“bu tarafta”* sınırı geçmeye yardımcı insanlar vardı. Yolları biliyorlardı ve para karşılığı insanlara sınırı geçiriyorlardı. Yolları bilmenin yanı sıra herhangi bir yakalanma durumuna karşı da önlem alıyorlardı. *“Ne var ne yok döktük elimizdekini kaçakçıya geldik.”* diyorlardı. Bu zor yolculuğu N.'nin dilinden alıntılayıp bitirmek gerekirse:

“Biz yolda üç gün kaldık, Suriye'ye filan geldik, Suriye'de iki gün bekledik, ondan sonra bir daha 15 saat arabayla geldik Türkiye'nin önüne, oradan da bir yarım saat girdik, kaçak girdik. Buradan ya da o taraftan bir kaçakçıyla anlaşabiliyorsun. Çok zordu.” (genç kadın,35)

“Çok kötü günlerdi, yayan geldik, çok zor, hiçbir şey alamadık, her şeyi yerinde bıraktık, zor oldu ama ne yapacaksın bir şey yok, yolda attık her şeyi, çıktık arabaya bindik kıyafetimizle. Yolda çok zor oluyordu, yağmur yağıyordu, çamur, çocuklar sıkıntı oldu, araba yok, durulmuyor, her şeyi

attık, gündüzün çıktık, dört gün beş gün kaldık yolda, arabacılar, kaçakçılar yardım ediyor, kimler hiç bilmiyorum, erkekler hallediyor. Irak'tan da buradan da var. Para veriyoruz bizi getiriyorlar.” (genç kadın)

“Parası olmayanlar kaldı Irak'ta. Biz olanı olmayanı verdik, çıktık.” (genç kadın)

“Kaçarak geldik. Çok korktuk, yağmur yağıyordu, yer hep çamur, bir gün yolda kaldık, yaya yürüdük, Suriye'den Irak'a yürüdük, yağış çok yordu bizi, kaçakçı olmasa çıkamazdık, yolu tanıyan biriyle. “ (genç kadın)

Göçmen kaçakçılığı küresel boyutta bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha iyi yaşam standartlarına ulaşmaya çalışan göçmenler legal yollarla göçü gerçekleştiremediklerinde illegal yollara başvurmaktadırlar. Irak'tan göçen Türkmenlerin bir kısmı da yasa dışı yollarla göç ettikleri gözlemlenmiştir. Kaçakçılar yasa dışı göçün başlıca aktörlerinden biridir.

4.KİMLİK TANIMLAMASINDA MİLLİYETÇİLİĞİN ROLÜ

4.1. Bir Siyasi Meşrulaştırma Teorisi: Milliyetçilik

Milliyetçilik antropoloji için çok eski bir kavram değildir. Milliyetçilik çalışmaları antropoloji alanında ancak 1980 ve 1990'larda gerçek bir konu haline gelmiştir. Milliyetçilik çalışmaları ile –modern ulus devlet ideolojisi- yıllar boyunca siyaset bilimciler, makro sosyologlar ve tarihçiler ilgilenmiştir (Eriksen, 2002: 151).

Uluslar ve milliyetçi ideolojiler modern tabanlı kavramlardır. Modernleşme ile birlikte ulus- devlet biçimleri karşımıza çıkmaktadır. Modernleşme kavramı önce ekonomik kalkınma süreçleri olarak ele alınsa da, sanayileşmiş toplumlardaki siyasal ve kültürel modernleşme süreçlerini de içerir. Milliyetçilik, ulus devlet örgütlenmesinin ideolojik zeminini oluşturur. Akarlı'ya göre milliyetçilik sanayileşmenin dinamiklerine paralel olarak yaratılmış, bütün toplumsal birimleri aynılaştırma esasına dayanan bir uydurmadır (Akarlı, 1993: 157).

Milliyetçilik teorilerinin özgün bir disiplin haline gelişinde modernist okumanın belirleyici bir rolü olan Gellner (1964, 1983). Uluslar ve Ulusçuluk adlı çalışmasında milliyetçiliğin tarım toplumlarında ortaya çıkmadığını anlatır. Tarım toplumları teknolojik olarak gelişmemiş ve kültürel katmanlaşmanın belirgin olduğu toplumlardır. İçeride dönük, durağan toplumsal yapı, iletişim olanaklarının sınırlılığı, dillerin ve inanç sistemlerinin çeşitliliği geleneksel kültürel özelliklerin devamlılığını sağlamaktadır. Bu nedenle de tarım toplumlarında milliyetçilik olgusu gelişmeyecektir. Politik bir bütünleşme sağlayacak homojen bir toplumsal kültürel bir birim olmaması engeldir.

Sanayileşmiş toplumlar ise teknolojik olarak gelişmiş, iş bölümü ve üretim etkinliklerinin arttığı toplumlardır. Tarım toplumlarında farklı dillerin varlığı üretim etkinliğini engellerken, sanayi toplumlarında artan üretim etkinliği ve iş bölümü bireyler arasında ortak bir dil ihtiyacı gerektirmiştir. Ortak bir dil yaratılarak oluşturulan üst kültür aracılığıyla “herkes okuryazar olmuş ve açık bir biçimde, grameri oldukça düzgün cümleler kullanarak ayrıntılı bir kod sistemiyle iletişim kurmaktadır (Gellner, 1992: 97). Eğitim yoluyla yaratılan bu üst kültür devlet aracılığıyla kontrol edilerek sürdürülecektir.

Gellner’a göre milliyetçilik, etnik sınırların siyasi sınırlarla kesişmemesini gerektiren bir siyasi meşrulaştırma teorisidir (Gellner, 1983: 1). Milliyetçilik, etnisite ile devlet arasındaki özel bir bağlantıyı ifade eder. Milliyetçilikler kendi gruplarının devlete egemen olması gerektiğini savunan etnik ideolojilerdir. Bir ulus, devlet de bu nedenle, kimlik işaretleri (dil ve din gibi) genellikle resmi bir sembolizm ve meşrulaştırma içine gizlenmiş, bir etnik grupça hâkim olunan devletlerdir. Anderson’ın ulus tanımına göre ise: ‘Hayali bir siyasi sürekliliktir ve özünde hem sınırlı hem sınırsızdır’ (Anderson, 1993: 6). Gellner’in aksine Anderson milliyetçi kimlik ve sezginin güç ve direnişini anlamak ister. İnsanların ulusları için ölmeye hazır oldukları gerçeği onun sıra dışı erkine işaret eder. Anderson, Hayali Cemaatler’de (1993) milliyetçiliğin siyasi ideolojilerle ilişkilendirilerek değil kendisini önceleyen kültürel sistemlerle ilişkileri kurularak incelemesi gerektiğini söyler. Sözü ettiği kültürel sistemler; dinsel, cemaat ve hanedanlık mülkleridir. Dinsel cemaatler soyut bir “biz” i kurgulayan ilk kültürel sistemlerdir. Yine de her ikisi de, ulusların kültürel grup ve devlet arasında bir bağ kurmaya çalışan ideolojik yapılar olduğunu ve kendi geçmişlerini belirleyen hanedanlık devletleri ya da

akrabalığa dayalı topluluklardan daha farklı bir düzene sahip soyut topluluklar yarattıklarını belirtir (Eriksen, 2002: 153) . Eriksen'e göre, hem Gellner hem de Anderson her ne kadar milletler kendilerini eski olarak hayal etse de onların aslında modern olduklarını vurgulamıştır.

Anderson (1993), milletlerin modernliğine dair temel dayanağı, zamansal ve mekânsal dönüşümde, basım kapitalizminin gelişmesinde ve gazete ve özellikle de romanın kitlesel olarak yaygınlaşmasında arar. Kapitalizmin, teknoloji ve insanın dilsel çeşitliliğe olan mahkûmiyetinin birbirleriyle buluşmasının, yeni bir cemaat tarzının hayal edilmesini mümkün kıldığını ve bu yeni tarzın modern ulusların temel morfolojisini hazırladığı söylenebilir (Anderson, 1993: 62).

Anderson'a göre millet bir topluluk olarak hayal edilmektedir (Anderson, 1993: 22). Tüm uluslardaki eşitsizlik ve sömürü ilişkilerine rağmen ulus, her zaman yoldaşlık olarak kurgulanır. "Son iki yüzyıl boyunca insanların böylesi sınırlı hayaller uğruna ölmeye razı olmalarını olanaklı kılan şey, son kertede bu kardeşliktir" (Anderson, 1993: 22).

Anderson'a göre matbaanın bulunuşu da tahayyülün gelişmesinde çok etkilidir. Anderson, geçmişle geleceğin eşzamanlı olarak içinde bulunduğu anlık bir şimdiyi yani eşzamanlılık kavrayışının yerini alan Benjamin'den aldığı "homojen ve içi boş zaman" fikrini ve bu dönüşümün tahayyül edilen ulus için çok önemli olduğunu, ilk kez Avrupa'da 18.yüzyılda ortaya çıkan roman ve gazetenin yapılarını inceleyerek görebileceğimizi söyler. Çünkü bu biçimler, ulusun ne tür bir hayali cemaat olduğunu "temsil" etmenin teknik araçlarının kaynağıdır. Böylelikle de tahayyülün değer ve kabullerini okuryazar toplumsal birimlere aktarırlar.

Hobsbawm ise Milletler ve Milliyetçilik (1992) adlı çalışmasında on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl başlarındaki dönemlere yoğunlaşmıştır. Çalışma, Avrupa ve “gelişmiş” bölgeleri merkez almıştır. Muhtelif milliyetçilik akımları ve bunların gelişim evrelerini anlatır. Bu akımlar tarihsel ve coğrafi konumlara göre değişirler. Hobsbawm, milliyetçiliği her koşulda aynı süreçlerle açıklamaya çalışan, tarihsel süreci inkâr eden ya da tarihsel çeşitliliği göz ardı eden yaklaşımları eleştirir.

Hobsbawm, milliyetçilik terimini Gellner ile aynı anlamda kullandığını belirtmiş ve yine milliyetçilik terimini açıklamak için Gellner’den alıntılamıştır: “Esasen politik birim ile milli birimin uyumlu olması gerektiğini savunan bir ilke” (Hobsbawm, 1992: 24). Milliyetçilik ona göre, siyasi güç ve iktidar sorunudur. Milleti değişmez bir toplumsal birim olarak görmeyen Hobsbawm’a göre millet, yalnızca özgül ve tarihsel bakımdan yakın bir döneme aittir ve ancak tetoriyal bir devletle, ulus devletle ilişkilendirildiği sürece toplumsal bir birimdir. Gellner gibi o da teknolojik ve ekonomik gelişmeyi milliyetçiliğin oluşumunda etkili bulur ve milliyetçiliğin milletlerden önce geldiğini iddia eder. Milliyetçilik tarihsel bir olgudur ve kapitalistleşme sürecinin bir sonucudur. Fakat teknolojik, politik ve ekonomik faktörlerin etkileşimi baz alınarak değerlendirilmelidir (Hobsbawm, 1992).

Hobsbawm’ın Gellner’ı eleştirdiği nokta, tercih ettiği tepeden modernleşme perspektifinin, aşağıdan değerlendirmeye yeterli önem verilmesini zorlaştırmasıdır. Milletleri, yukarıdan bir siyasi güç ile oluşturulan fakat sıradan insanların umutları, ihtiyaçları, özlemleri ve çıkarları temelinde incelenmedikçe anlaşılamayacak ikili bir olgu olarak görür. Hobsbawm, sıradan insanın mutlaka milliyetçi olması gerektiğini söyler. Ayrıca ona göre, milli kimlik ile bu kimliğin içerdiği unsurlar zamanla, hatta kısa dönemlerde bile değişime uğrayabilir (Hobsbawm, 1992).

Hobsbawm, ulus devletlerin oluşmasından önce yükselen milliyetçi akımlar ya da siyasi bir güç tarafından yönlendirilen kültürel bir birim olarak cemaatleri, milli tahayyülü harekete geçirecek bir etken olarak görür. Hobsbawm`ın ön milli bağlar olarak kavramsallaştırdığı, milliyetçiliğe kültürel bir boyut kazandıran bu bağlar, dini cemaatler, ortak diller ve etnik kimliklerdir (Hobsbawm, 1992).

Milliyetçilikte milli semboller, törenler ve eğitim aracılığıyla milliyetçilik yeniden üretilir ve milliyetçilik anlayışı milli kimliğin de sınırlarını belirler. Hobsbawm`ın da söylediği gibi “milliyetçilik, toplumda açıkça öyle olmadığı bilinen bir şeye sıkı sıkıya bağlanmaktır” (Hobsbawm, 1992: 27).

4.1.1.Etnisite ve Milliyetçilik

Eriksen, Weber`in modernleşme, sanayileşme ve bireyselleşme sonucunda etnisite ve milliyetçiliğin ortadan kalkacağını düşündüğünü fakat II. Dünya Savaşı`nın ardından da bunun olmadığını aktarır (Eriksen, 2010b: 2). Antropolojik bakış açısıyla milliyetçilik konusuyla yakından ilgilenen Eriksen`e göre hem etnisite çalışmaları, hem milliyetçilik çalışmaları, etnik ve milli kimliklerin “*doğal*” değil birer inşa süreci olduğunu göstermektedir. Üstelik belirli bir kimlik ile kültür arasındaki ilişki de birebir değildir çünkü sosyal gerçeklikler farklıdır (Eriksen, 2002: 154-155). Öncelikle bakıldığında, kimlik, etnisite ve etnik kimlik tanımlamaları arasındaki ortak yan, kolektiflik ve bir gruba aidiyettir. Milliyetçilik kavramı da bu tanımlarla aynı ortak yanı paylaşır. Çünkü milliyetçilik bir yandan dil ve din gibi yapılarla beslenirken, bir yandan da etnisite gibi ayırma ve ayırıcı özelliğiyle birlikte farklılık yaratma duygusunu bireyler üzerinde oluşturabilmektedir (Abercrombie vd.,

1994: 276). Bir topluluğa ait olarak hissetmek ve kolektifliğin geliştirilmesi hususunda ulus devletinin oluşması konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü etninin etkin hale gelmesi ve de bir etnik kültürün diğer etnikler üzerinde güçlü bir hegemonya kurması süreci ulus devletinin inşası için gereklidir. İmparatorlukların çöküşü ve ulusal kurtuluş hareketleri sonrasında bir etnik kimliğin ön planda tutularak ulus-devletin inşa edilmesi, milliyetçilik düşüncesi ile yakından ilişkilidir (Yanık, 2013: 233).

Eriksen de konuya benzer bir biçimde yaklaşarak, birbirine oldukça yakın bu iki kavram arasında basit bir fark olduğunu, milliyetçiliklerin çoğunun özünde etnik olduğunu söylemiştir (Eriksen, 2002: 179). Etnik ideolojiler gibi, milliyetçilik de yandaşlarının kültürel benzerliğini vurgulamaktadır ve uygulama yoluyla diğerleri arasında sınırlar çizmektedir. Fakat milliyetçiliğin tanımı bakımından ayırt edici özelliği devletle olan ilişkisidir. Bir milliyetçi siyasi sınırlar ile kültürel sınırların komşu olması gerektiğini savunurken; pek çok etnik grup bir devlet üzerinde egemenlik talep etmez (Eriksen, 2002: 18).

Milliyetçilik akımlarının çoğu etnik bir özellik taşımaktadır; tanımsal olarak baktığımızda aralarındaki farkı, milliyetçiliğin tek bir etnik grubun devlet olarak hâkimiyeti istemesi olarak ele alabiliriz; ancak, pratikte bu ayrımı yapmak daha zordur (Eriksen, 2010b: 144-145).

Eriksen, bu farkın uygulamada sorunlu olabileceğini iddia eder. Buna göre öncelikle, milliyetçilik bazen, ortak kültürel kökenler yerine ortak sivil hakların üzerinde duran çok etnili veyahut da etnikler üstü bir ideolojiyi savunabilir. İkinci olarak belirli bazı gruplar kendilerini ulus ile etnik kategori arasında gri bir kuşakta bulabilirler. Milli

ve etnik aidiyet koşullara göre değişebilir. Üçüncü olarak da, günlük konuşmalar ve kitle iletişim araçlarında terimler istikrarla kullanılmazlar (Eriksen, 2002).

Etnisite ve milliyetçilik arasındaki bir karmaşa da “milliyetçiliğin Janus (Roma tanrısı, bir yüzü ileriye bir yüzü geriye bakan Janus heykeli) yüzü” olarak anlatılan iki yönlülüğüdür. Nairn’e göre milliyetçiliği iyi ve kötü olarak ikiye ayırmak yanlıştır (Nairn, 1997: 71). Her milliyetçilik iyilik ve kötülüğü birlikte yaşatmaktadır. Hem ilericilik hem gericilik milliyetçiliğin yapısında vardır (Nairn, 1997: 73). Milliyetçiliğin geleneksel anlamında daha doğru tanımını bulan bu durum, modern ulus devlet çerçevesi içindeki egemen ve egemen olunan etnik grup arasındaki çatışmayı ifade eder. Egemenlik kuran grubun milliyetçilik ideolojisi evrensel değil, dışlama ve etnik ayrımcılığın söz konusu olduğu özgücü bir ideolojidir. Bu tür bir iki yönlülük de milliyetçi ideolojinin temel bir unsurudur (Eriksen, 1991b).

Smith’e göre milliyetçilik, “bir milletin özerklik, birlik, kimlik kazanmasına ve bunları idame ettirmesine yönelik ideolojik bir harekettir” (Smith, 2004: 122). Fakat etnik ulusçuluk, “kurumlara değil etnik olarak tanımlanmış kültüre dayanır. Bu yüzden de, etnik ulusçuluk, yedekte bekleyen ama her zaman devreye girmeye hazır bir seçenek sunmaktadır: Kurumlar çöktüğünde, mevcut kurumlar halkın temel ihtiyaçlarına cevap vermediğinde ve tatmin edici alternatif yapılar olmadığında etnik ulusçuluk kendini duyurur” (Yıldız, 2001: 36).

Özkırımlı (2008) , etnisite ve miliyetçiliği üç ana grupta ele almaktadır. Bu üç grubu sırasıyla, ilkçiler (primordialist)-özcü (essentialist), modernistler-araçsalcı (instrumentalist) ve etno-sembolistler olarak sıralamaktadır. İlkçiler, ulusun

temelinde kabul etikleri etnisiteyi açıklarken tarihsel bağlara atıfta bulunmaktadır. İlkçilik üç farklı bakış açısını barındırır; bunlar doğalcı, biyolojik ve kültürel olarak adlandırılır (Özkırımlı, 2008: 83).

Modernistler, modernizmin ulusun modern dönemde görülen bir inşa olduğuna; önceki tarihlerde milliyetçilikten bahsedilemeyeceğine değinmektedir. Onlara göre milliyetçiliği milletler yaratmamıştır, milletleri milliyetçilik yaratmıştır (Özkırımlı, 2008: 105-106). Modernist yaklaşımın en tanınan isimleri arasında Gellner, Hobsbawm, Anderson'u sayabiliriz.

Etno-sembolistler ise ulusların sadece modern inşalar olmadığını, mitlerin, sembollerin, değerlerin, geleneklerin de ulusun inşasında, değişiminde ve devam etmesinde rolü olduğunu vurgulamaktadırlar (Özkırımlı, 2008: 85-94). Etno sembolistlerin en önemli temsilcisi Smith'tir. Smith'e göre milletler modern bir olgudur fakat etnik topluluklar ile modern milletler arasında bir etkileşim söz konusudur. Etno-sembolcü Smith'e göre de soy miti olmadan etnilerin hayatta kalması son derece güçtür. Etniler ecdada dair herhangi bir olgusal veriye değil, ortak ecdada dair mitlere ihtiyaç duyarlar. Önemli olan genetik bir miras değil, ortak soy miti ya da inancıdır; fiziki kökenin gerçek olup olmadığı değil, buna olan inanç önem taşır (Smith, 2004: 40-41). Modern milletlerin ve milliyetçiliklerin oluşumunda daha önceki dönemlerin etnik topluluklarının etkisi göz ardı edilemezdir.

4.2. Türkmen Kimliği ve Milliyetçilik

Türkmen kimliğinin en önemli özelliklerinden biri milliyetçiliğe verilen önemdir. Diğer etnik kimliklerde olduğu gibi milliyetçi kimlikler de diğerleri ile bağlantılı olarak inşa edilir (Eriksen, 2002) ve Barth'ın da dediği gibi, kimlik, ancak bu özelliğin başarıyla sürdürülebilmesiyle korunur, aksi durumda diğer kimliklere asimile olmak söz konusu olabilir (Barth, 2001). Milliyetçilik özellikle Irak'ta Türkmenlerin varlığını sürdürülebilmesi için önemlidir ve Kerkük adeta bu ülkenin kalbidir.

Araştırmam boyunca dernekte tanıştığım göçmenlerin milliyetçilik unsurunu ön plana çıkararak Türk kimliğini vurguladıklarını gözlemledim. Derneğin kapısından girer girmez ilk gördüğüm yazı “*Kerkük Türk'tür Türk Kalacak*” sloganı oldu. Dernekte ve grup içindeki söylemlerde yoğun bir Türk milliyetçiliği hâkimdi. Türkmenler siyasi kimliklerini etnik milliyetçilik ile kurmuşlardı. Bu grupta tarih bilinci ile Türklük bilinci adeta harmanlanmıştı. Bana göre, Türkmenlerin İstanbul'a gelmeden önce Irak'ta gördükleri baskılar milliyetçilik düşüncesini perçinlemiştir. “*Tek suçumuz orada milliyetçi olmak, dilimizi korumak*” derken, burada da devletin onlara destek olmaması konusunda sitemlerle karşılaştım. Görüşmecilerde Türkiye'de yaşayan Türklere oranla daha güçlü bir Türklük anlayışına sahip oldukları fikri de öne çıkmaktadır. Türklük söylemleri etnisite ile kimlik arasındaki en güçlü milliyetçi bağı temsil etmektedir.

Derneğe ziyaretlerimden bir tanesi Irak'taki seçim öncesi telaşa denk geldi. O gün derneğin en hararetli günlerinden biriydi. Milletlerini, soylarını seviyorlar ve koruyorlardı. Derneğin salonunda hep beraber oturmuş konuşurken bir yandan Türkmen dilinde şarkılar dinleniyordu. Türkmen kimliğinin yanı sıra daha önce bahsettiğim üzere bir de dinsel kimlik mevcuttu: Müslüman kimliği. Biraz önce

birileri Türkmence şarkılar dinlerken biraz sonra salona bir diğeri geliyor ve kibleye dönüp namaz kılmaya başlıyordu. Ben rahatsız ediyor muyuz acaba diye irkilirken konuştuğum kişiler bir sıkıntı olmadığı yönünde beni rahatlatıyordu. O namazını kılıyor biz konuşuyorduk.

Göç için tercih edilen bu topluma ve devlete aidiyetin milliyetçi bir söylem ve etnik kimlikle kurulduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda bu milliyetçilik dinsel bir yana da sahipti. Fakat Türklük vurgusu daha çok öne çıkıyordu. “ *Biz de Müslümanız fakat birlik dinden gelmez.*” Etno-sembolcü Smith’in dediği gibi milletler modern bir olgudur fakat etnik topluluklar ile modern milletler arasında bir etkileşim söz konusudur. Bu grupta da önemli olan genetik bir miras değil, ortak soy miti ya da inancıdır.

Billig’in ileri sürdüğü üzere ulus devletler modernist bir haleti ruhiye ile inşa edilen sınırlar dünyasıdır. Devletler yarattıkları “*tek tip*” motiflerini takip ederek birbirlerinden ayrılmış ve uyruklar ile yabancılar arasına bir ayırım çizgisi çekilmiştir (Billig, 2003: 151). Fakat birçok yorumcunun iddiasına göre modern çağın ürünü ulus devletlerin postmodernizmle birlikte modası geçmiş ve eski millet olma politikaları yerini yeni kimlik politikalarına bırakmıştır. Milliyetçilik ve milli kimlik ulus devletlerin uzantıları olduğundan onlar da modernizmin içinde yok olmaktadır (Billig, 2003:149).

Bunu Türkmenler ve Türkiye üzerinden tekrar okuduğumda, bu sınırlar çizilirken sınırın öte tarafında kaldığını düşünen bu grubun etnik kimliğe daha çok tutunduğunu ve sınırları aşan bir milliyetçiliğe büründükleri şeklinde yorumluyorum. Irak’ın içinde bir Türk yurdu Kerkük vardı. Yapay sınırlarla Türkiye’den ayrı düşmüştü ama

hep Türk kalacaktı. Ulusal sınırlar içinde farklı kimlikler görünürleşmekteydi. Modern döneme mahsus sınır bilinci postmodernizm ile birlikte ulus devletlerin içinde küçük yurtlar hayal edilmesine dönüşmüştür. Billig de öne sürdüğü gibi bu yeni canlanan kimliklerden bazıları “*millet olma*” imgesiyle benzer düzende inşa edilmektedir. Postmodernizmde milliyetçi bilincin öğeleri varlıklarını sürdürmekte ve postmodernlik tezine göre milliyetçiliğin sadece işlevi değişmiştir. “Biz” ve “yabancılar” arasındaki ayrım henüz ortadan kalmamış ve milliyetçilik artık ulus devletler kuran ve yeniden üreten bir güç değil aksine ulusları yok eden bir güç haline gelmiştir. Fakat göç konusu devletlerin bu geç kapitalizm çağında eriyip gitmediğini açıkça göstermektedir. Sınırlar üzerinden geçen insan akışını kontrol altında tutan devlet, göç ve vatandaşlığın tanımını belirlediği gibi herhangi bir aşınma da göstermemektedir. Kimlik siyaseti ise gelecekte ulus devleti aşındıran bir siyaset olarak görülmektedir (Billig, 2003: 165-167).

Mekansızlığın mekanı, yersiz yurtsuzluğun yurdu hususu göz ardı edilebilecek cinsten değildir. Etnik kimlikler ve kimlik siyasetlerinin ulus devletlere olan etkisi nedir, “milletin tabiatı nedir” ve “milletin temsili kimdir” ya da “her şey tekrar tekrar yeniden başlatılan bir etkinlik” (Akt.: Billig, 2003; Smith, 1986: 106) midir şimdilik bu tezin tartıştığı sorunlardan değildir. Ancak bu araştırma sayesinde aklıma takılan sorulardır. “*Hem orada hem burada olmak!*” postmodern bir milliyetçilik temsili midir?

4.3.Dil ve Mecazi Akralalık Olarak Milliyetçilik

Korkmaz, dilin bir toplumun bireylerini birbirine kenetleyen, aralarında sosyal akrabalık bağı kuran ve bu yolla da ulusal birliğı sağlayan dilin kültür ve toplum ile ayrılmaz bir bağı olduğunu sürer. Ona göre dil ulusun kimlik belgesi niteliğindedir (Korkmaz, 2008: 39-47).

Dil, dinsel inanış kadar olmasa da Türkiye'nin de bulunduğu coğrafyada milliyetçi düşünce ile sürekli özdeşleşmiştir. Mardin'e göre, özellikle Balkanlarda ulusal kimliklerin oluşmasında etkin rol oynamıştır (Mardin, 2009: 61-66). Bu çalışma boyunca Iraklı Türkmenlerin dil ile milliyetçi söylemi özdeşleştirdiğini gözlemledim. Ayrıca bunun ötesinde milliyetçilik söyleminin içerisinde akrabalık vurgusu da yapılmaktaydı. Akralalık terimlerine milliyetçi söylemlerde sık sık rastlanır. "Anavatan, ağabeyler, kardeşler, bacılar, ulusun atası" şeklinde. Bu terimlerle sahada ben de sık sık karşılaştım. Bunlar kendi toplumumda da duymaya alışık olduğum terimlerdi. Ağabey, kardeş, bacı, yenge, dayı, emmi günlük konuşmalar içerisinde birbirini hiç tanımayan kişilerin hitap şekli bile olabilmekteydi. "Bu kardeşimiz araştırma yapmaya gelmiş" örneğinin. Eriksen, kentleşme ve bireyselliğinin, akrabalık önemini kaybettiğince, insan için sosyal ve kültürel boşluk yarattığını söyleyecekler olabilir, demiştir. Milliyetçilik de önceden akrabalığın sorumluluğunda olduğu bazı ihtiyaçları karşılama çağrısında olabilir. Zira milliyetçilik ulustaki tüm üyelerin büyük bir aileyi oluşturduğunu söyler. Milliyetçilik modern topluma uyarlanmış mecazi bir akrabalıktır (Eriksen, 2002: 165). Toplum üyelerinin bir çeşit ailevi zorunluluklar düşüncesi vardır. Akralalık birçok toplumda toplumsal örgütlenmenin temel ögesidir ve milliyetçilik, akrabalığın toplumsal öneminin azaldığı dönemlerde ortaya çıkmıştı. Ayrıca etnisite de genellikle biyolojik ve genetik terimlerle anlaşılır

akrabalık gibi doğuştan gelen faktörlere atıfta bulunur. Görüşmecilerin de sık sık milliyetçi söylemlerinin içinde kardeşlik vurgusu yaptığı gözlemlenmiştir. Kardeşliğin din ile değil dil ile kurulduğunu anlatan söylem bu duruma uygun bir örnektir.

Anderson da milliyetçiliğin siyaset yerine akrabalık ve din ile bir arada sınıflandırılması gerektiğini söylemiştir (Anderson, 1991: 15). Thaiss`in 1979`daki İran İslam Devrimine kadar geçen dönemde, Amerika bir kadın, bir anavatan olarak görülen İran`a tecavüz eden kafir, zina yapan biri olarak değerlendirildiğini anlattığı çalışmasından yola çıkarak Eriksen, milliyetçiliğin mecazi bir akrabalık olarak algılandığı bakış açısını onaylamıştır. Ben de her iki düşünürün fikirlerine katılıyorum. Gerek konuştuğum Iraklı Türkmenler, gerek derneğin kullandığı dil, gerek internet sitelerindeki yayınları milliyetçiliği bu mecazi akrabalık söylemi ile ifade etmektedir. Sosyal medyada, Azerbaycan Hocalı katliamı için *“Milletimiz bir, Acılarımız bir”* paylaşımları yapılmış, İstanbul Beşiktaş patlaması sonrası, *“Anavatan Türkiye`de şehit ananın yüreğine düşen korun Bakü`de ki, Lefkoşe `deki, Kerkük`teki ananın da yüreğini yakmakta“* şeklinde üzüntü ifade eden açıklamalar yapılmıştı. *“Dil, soy ve tarih üzerinden Iraklı Türkmen ve Türkiye Türklerinin Kardeşliği”* söylemi oldukça fazla ve sık sık kullanılmaktaydı. Söylemlerin hedef kitlesi Anavatan Türkiye ve tüm Türk dünyası olmaktadır.

Irak Türkleri Derneği, Mehmet Tütüncü ile birlikte.

26 Şub, 15:45 · 🌐

#HocalıKatliamı'nda şehit düşen kardeşlerimize Allah'tan rahmet; başta Azerbaycan halkı olmak üzere tüm milletimize baş sağlığı dileriz. <https://t.co/MYfjCZPQ07>

Fotoğraf 1: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Facebook Hesabından Bir Paylaşım (Dernek Facebook Sayfası).

Iraklı Türkmenler ayrıca soydaşları Suriyeli Türkmenleri de desteklemektedirler. Fakat Suriye Türkmenleri hariç, Türkiye'nin İslam Birliği politikasından ve Suriye göçünden Türkmenlerin bir kısmı hoşnut olmadıklarını ifade etmişlerdir. Suriyeli göçmenlere verilen bazı hakları “İktidarın merhameti” olarak tanımlayan olduğu gibi “haksızlık” olarak düşünenler de vardır. Kendilerine verilmeyen fakat Suriyelilere sağlanan ayrıcalıkların hafif bir sitemi olsa da, bu göçün, çoğunlukla kendilerine de ait bir vatan olarak gördükleri Türkiye’de düzen bozukluğuna sebep olacağı görüşü yaygın olarak görülmektedir. Aynı soy ve ecdada dayanan etnik kimliğin varlığına yönelik yorumlayabileceğimiz bu söylem, aynı zamanda Douglas’ın anlattığı yabancı ve yersiz düzeni bozduğuna dair düşünceyi de göstermektedir.

Milliyetçi söylemde metaforik akrabalık ideolojileri dikkat çeken unsurlardan biridir. Bu konudaki en önemli sembollerden bir diğeri de ölümdür. Avrupa’da on sekizinci yüzyılda milliyetçilik doğarken dinsel düşünce tarzları da zayıflamaya başlamıştır. Dinin önemini yitirmeye başlamasıyla ölümlülüğü sürekliliğe çevirecek, rastlantıya

anlam katacak başka bir çözüme gereklilik duyulmuştu. Buna en uygun amaç da millet olabilirdi (Anderson, 1993: 25-33).

M. (orta yaşlı erkek) karşımda milliyetçilik, şehitlik ve kardeşlikten coşkuyla bahsederken onun yoğun milliyetçiliğin kolay kolay yeryüzünden ayrılacak bir ideoloji olmadığını düşündüm. Bu uğurda birçok ölü, şehit vermişlerdi, birçok can bu uğurda feda olmuştu. Bu ideolojiyi savunmak sanki o ölümlere de sahip çıkmak demektir.

“Türkmen şehitleri, bunlar canlarını feda verdiler, bizde Türkmenler sana diyeyim yüzde doksanı milliyetçiler, kendi dillerine sahip çıkıyorlar.” (orta yaşlı erkek)

“İdam sehpasına onur yürüdü; inancın boynuna ipi geçirdiler ve Türk’ü idam ettiler.”⁴

Milliyetçilik kültürel bağlardaki sembol ve anlamları kendine yükler. Ölüm, özellikle milliyetçi sembolizmdeki mühim işaretlerden biridir. Savaşta ölen bireyler uluslarını savunurken ölen şehitlerdir. Şehitlik bir mertebedir. Kişinin uğruna öldüğü topluluk var ise ulus derin duygulara dokunma kabiliyetine de sahiptir (Eriksen, 2002). Eriksen ‘in şehitlik ve milliyetçilik arasında kurduğu bu bağ Iraklı Türkmenler örneğinde mevcuttur. Milliyetçiliğin önemli sembollerinden biri olan şehitlik “*Türk’ü idam ettiler*” sözünde görüldüğü üzere etnik kimlik vurgusuyla da bütünleşmektedir. Hobsbawn’ın dediği gibi, burada da, milli semboller, törenler ve eğitim aracılığıyla milliyetçilik yeniden üretilir ve milliyetçilik anlayışı milli kimliğin de sınırlarını belirler.

⁴ (<http://www.kerkukgazetesi.com/806-2/>)

5.GÖÇ EDENLERDE KİMLİK OLUŞUMU: *HEM ORADA HEM BURADA OLMAK*

5.1.Göçün Değişen Nedenleri

Heidegger “*Evsizlik dünyanın kaderi olmaya doğru gidiyor*” derken Berger, “*modern insan artan bir "yurtsuzluk acısı çekmektedir*”, demektedir. Ben daha çok bireyin karmaşık var oluşu ve çok kimlikli olduğunu düşünsem de birbirini bütünleyen bu iki söylem günümüz insanının sürekli hareketliliğine işaret edip göçün, artık modern insanın bir gerçekliği haline geldiğini de göstermektedir. Dolayısıyla modern zamanlarda göçün artan çeşitliliği ve tüm dünyadaki yaygınlığı sosyal bilimleri de bu konuda araştırmaya yönlendirmiştir. Öncelikle göçün temel tanımlarına göz atmak gerekirse, en genel anlamda göç, “anamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler” olarak tanımlanmaktadır (Erder, 1986: 9).

İnsan hareketliliğinin göç olarak nitelendirilmesi için Ünalın ise, iki yerleşim yeri arasındaki uzaklık, zaman ve kişilerin yönelinen yerleşim yerinde yaşadıkları süre sayılabilir demiştir (Ünalın, 1998: 92). Ancak nüfus hareketliliğinin çok yüksek olduğu günümüz modern toplumlarında bu değerlendirme ölçütlerinin esnekleştiği ve göç süreçlerini etkileyen değişkenlerin farklılaştığı görülür. Çeşitlenen göç sebep ve süreçlerinin çeşitlenen sonuçlara yol açması, göçü bir nüfus hareketinden öte bir sosyo-kültürel değişim olgusu, ekonomik bir dönüştürücü ve dolayısıyla durağan olmayan politik bir kavram haline getirmiştir (Kaygalak, 2009: 10).

Sosyal bilimler açısından temel olarak “*insanın coğrafi hareketliliği ve bu hareketliliğin yol açtığı nüfus dinamiği*” olarak tanımlanan göç (Emiroğlu, 2003)

sebeup, srec ve sonuçları bakımından çeşitlilik arz eden, dolayısıyla beraberinde birçok sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve demografik değişim örüntüsünü meydana getirerek sosyal antropolojik çalışmalara da sıklıkla konu haline gelmiştir. Bakıldığında insanlık tarihiyle beraber başlayan bu yer değiştirmelerle farklı kültürlerden birey ve grupların, belli bir kültürel etkileşime geçmesi ve her ikisinin de değişmesi sonucunda kltrleşmeler meydana gelmiştir (Güvenç, 1999: 122).

Antropoloji disiplinde g ve göçmenlikle ilgili çalışmaların başlaması 1960 yılından sonra, disiplinde o zamana dek var olan, kültürlerin bölgeselleşmiş, kapalı, değişmeyen ve homojen bütünler olduğu algısı değişmeye başladığında mümkün olabilmiiştir. Antropoloji disiplinde g ve göçmen çalışmalarına olan ilgi, köylülük çalışmaları ve kent antropolojisinin gelişmesine bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır (Bretell, 2000: 113-114). Uzaklık faktörüne göre ise gler, i g ve dış g olmak üzere ikiye ayrılır. Dış g, en temel anlatımıyla bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan gtr (ner, 1972). Dış g, belli bir süre veya devamlı kalmak üzere çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını aşarak gerçekleştirilen nüfus hareketleridir (ner, 1972: 77). İ g ise, bir ülkenin kendi sınırları içerisinde belirli bir bölgeden bir başka bölgeye gerçekleştirilen g hareketidir. ner'in (1972) tanımına göre i g bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır (ner, 1972: 77).

Göç etme biçimlerine bakıldığında ise, bireysel, kitlesel ve zincirleme olmak üzere üç g tipi görülür. Kitlesel göç, çoğu zaman zoraki g türüyle örtüşmektedir (Kaygalak, 2009: 13).

Göç kuramcısı William Petersen, “Eğer her insan aynıysa neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor?” (Petersen, 1958: 258) diye başlıyor çalışmasına ve göçün asıl sebeplerine yöneliyor. Petersen, “göç etme nedeni” bağlamında dört değişik tipte göçten söz eder (Petersen, 1958: 258). Bunlar ilkel (primitive), zorlayıcı-yönlendirici (impelled)/zoraki (forced) ve serbest/özgür(free) göçtür. Petersen’in çalışması çerçevesinde ortaya çıkan göç tipleri, göç için bireysel ve toplumsal motivasyonları da incelemektedir. Bu yüzden göç çalışmalarında anlamlı bir yer teşkil etmektedir. Fakat benim çalışmam için, Petersen’in özellikle zoraki göç ile zorlayıcı göç (forced-impelled) ayrımındaki başarılı yorumu önemli bir yer tutmaktadır. Bu iki kavram arasındaki ayrımı biraz daha incelemenin bu çalışma için faydalı olacağını düşünüyorum.

5.1.1.Zoraki Göç (forced)– Zorlayıcı/Yönlendirici Göç(impelled)

Zorunlu göç, bir bölgedeki veya ülkedeki insanların, kendi istekleri dışında, doğal afetler, savaşlar, iç çatışmalar gibi sebepler yüzünden yaşadıkları yerlerden başka bir yere ya da başka ülkelere gitmesiyle ortaya çıkan göç tipidir. Zorunlu göç, kadınlar ve erkekler için, göç nedenleri, göçün sürecine katılım, bu süreç esnasındaki yaşam deneyimleri ve göçün etkileri, göç edenlerin tutumları ve tepkileri bakımından farklılaşabilen bir deneyimdir.

Göç etme nedenlerini tiplendiren Petersen, zoraki göç ile yönlendirilen göçte, sosyal durumun yarattığı baskıyı ayırt edici bir özellik olarak kullanmaktadır. Bu ayırt edici özellik bağlamında potansiyel göçmenlerin, göç edip etmemeyi tercih edebilme

güçlerini kendi ellerinde bulundurdukları duruma Petersen yönlendirilen (impelled) göç ismini vermiştir. Sosyal bir baskıya rağmen bireyler ya da bir toplum göç etmede bir karar mekanizması kullanabiliyorlar ve bu karar mekanizmasını devreye sokma gücünü ellerinde bulundurabiliyorlarsa, Petersen için bu yönlendirilen göç anlamına gelmektedir. Eğer potansiyel göçmenler, göç kararı üzerinde inisiyatifte bulunamıyorsa bu Petersen için zoraki göç anlamına gelmektedir. Buradaki önemli fark, sosyal bir zor kullanma ve zorlama sonucunda bireylerin ya da toplumların karar mekanizmasını kullanma şansına sahip olmamaları ya da bu karar mekanizmasını kullanamamalarıdır (Petersen, 1958).

Bu ayırmadan yola çıkarak bu çalışmada, dâhil olduğum yılları düşündüğümüzde, zorunlu göç kavramının kullanılmasını artık daha doğru buluyorum. Zaten, 2000 yılında yayımlanan BM Dünya Göç Raporunda da zorunlu göç kavramının; hayatı, özgürlüğü ya da geçim şartlarını tehlikeye atan zulüm, çatışma, baskı, doğal ve insani felaketler ya da ekolojik bozulmalar gibi zorlayıcı sebeplerle ülkelerini terk eden göçmenler için kullanıldığı görülmektedir.⁵

Ayrımcı unsur olan göç edip etmemeyi tercih edebilme koşulu daha önceki yıllarda zaman zaman bu bölgedeki insanlar için geçerli olmuş olsa da, benim çalışma sürem boyunca insanlar zorunlu göçe maruz kalmıştır. Savaş ve iç çatışmaların bölgede etkin olduğu bir dönemdir. Petersen'in bu iki göç tipinden bahsetmemin sebebi aslında alanla ilk tanıştığımda grubun hangi tipe dâhil olduğunu anlamakta zorluk çekmem oldu. Genç erkek, *“Kerkük'e otobüs var, 36 saatte gidebiliyoruz çok rahat. Sende git gör, pasaportun varsa rahat”* dediğinde ben içten içe *“e savaştan kaçmıyor muyduk, nasıl gideceğim oralara”* şaşkınlığını yaşadım. 25 yaşlarında iki

⁵ http://iom.or.kr/wp-content/pdf/WMR_2000.pdf

genç görüşmecinin “*muhtaç değilim, orada durumum daha iyiydi*” vurgusu ile de karşılaştım. Üstelik bunlar savaş ve iç çatışmaların durduğu dönemlerde göçmüş kişiler de değillerdi. Göç edip etmemeyi tercih edebiliyorlar mıydı? Hem evet, hem hayır. Savaş etkisini arttırmadan önce, zor şartlarda da olsa bireyler yaşamını devam ettirmeye çalışıyor. Bu süreç bombalar hayli yakınlar düşmeye başlayana dek sürüyor. Benim kafamın içindeki savaş tahayyülü ise yerin yerinden oynadığı, yaşanacak herhangi bir alanın kalmadığı toprakları içeriyordu. Bombalar ve adam kaçırmalar bir yana, silahların masum sivilin üzerine çevrilmesi bile bende artık orada yaşanmaması gerektiğine dair bir düşünce oluşturuyordu. Bu durumlarla bir arada yaşamaya çalışmayı düşünmemiştim. Görüşmelerde iç çatışmalar ve savaşla beraber normal yaşamını sürdürme fikri ile karşı karşıyaydım. Kendi ülkemde olduğu haliyle de benim -mekânsal olarak - hep uzaktan baktığım bir tablo. Kürt, Türk ve Arap olmak üzere üç etnik grubun bir arada yaşadığı bu topraklarda Türkmenler İstanbul’a zoraki göç etmişlerdi.

Bölgede zorunlu göç ile yönlendirici göç adeta iç içeydi. Örneğin Kerkük’te kişi bazı dönemlerde göçe kendisi karar verebilirken, bu tercih şimdi Telafer için mümkün değildi. Savaş ve çatışmalar etkisini arttırdıkça göç bölgedeki tüm Türkmenler için zorunlu hale gelmişti.

“2014’te zulümden geldik, İşid, savaş, her şey, bombadan, uçak vuruyor, İşid vuruyor, herkes vuruyor, kafamıza düşüyor, evler düşüyor, ben çocuklarıma korkumdan, 8 tane çocuğum var, onun için geldik, İşid’den önce hiç düşünmemiştik gelmeyi orada çok güzeldi memleketimiz, çok iyi geçiniyorduk.” (genç kadın)

2014 ve sonrası göç edenler göçün temel nedeni olarak savaş, iç çatışmalar ve zorlaşan yaşam koşullarını ifade etmektedir. Genellikle İstanbul'a savaştan kaçmak zorunda kaldıkları için gelmişlerdir. Zorunlu göçün değişmez bir yanı olarak göçün göç ettirilenlerin rızası ve isteği dışında gerçekleşmiştir. 2014 öncesinde ise göçmenlerin daha iyi yaşam koşulları sağlayabilmek, çocuklarına daha iyi daha güvenli bir hayat sunabilmek, politik kargaşadan kaçabilmek gibi umutlarla göç ettikleri gözlemlenmiştir.

5.2. Kadın Ve Erkek Göçü Değişen Nedenleri

Göç süreci göçe katılan bireyleri ayrı ayrı etkilemekte ve farklı sonuçlara yol açabilmektedir. Bu sürece katılan insanların süreçten nasıl etkileneceklerini belirleyen unsurlar sosyo-ekonomik faktörler, etnik ve dini kimlikler ve de kültürel özelliklerdir. Göç sürecinde diğer kimlikler kadar önemli bir diğer kimlik de cinsiyettir. Göç sürecini cinsiyet temelli bir bakış açısından değerlendirmek, sürece kadınlar ve erkekler açısından ayrı ayrı bakmayı gerektirir. Önceleri erkek odaklı yapılan göç tartışmaları 1980'lerden sonra yerini kadınların göç olgusuna bırakmıştır (Aktaran Atasü-Topçuoğlu, 2012; Mougne, 2010).

Bu bölümde kadınlara ve erkeklere neden ve nasıl göç ettikleri, göçe kimin karar verdiği, niye İstanbul'u tercih ettikleri gibi sorular sorulmuş ayrıca kadınların göç sürecinde herhangi bir etkinliklerinin olup olmadığı, bu süreçten nasıl etkilendikleri ve bu süreci nasıl etkiledikleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Erkeklerle yaptığım görüşmelerden kadınların göç hareketi içerisinde ikincil konumda olduklarını düşünmeye başladım. İstanbul'a göç eden Türkmenlerin gözlediğim kadarıyla çoğunluğu erkektir. Irak'taki ataerkil toplum düzeni bunun belirleyici faktörlerinden biri olarak okunabilir. Toplumsal üretim sürecinde cinsiyete dayalı iş bölümünde çalışma yaşamına girmeyen ve bu ataerkil düzenden gelen kadın göçmen, İstanbul'da aynı yaşamına devam ediyordu. Burada da çalışma hayatına katılmıyor, erkek evi geçindiriyordu.

“Orada bir tek kişi çalışıyordu, hepimiz oturuyorduk.” (genç kadın)

Görüşmeciler göç planını genelde erkeklerin kurduğunu söylemişlerdir. Genç bir erkek göç etmeye karar verdiğinde ailesinin de rızasını alıyordu ama kadın bu göç sürecinde neredeydi? Evin reisi erkek göç etmeye karar veriyor, eşi göç hareketini onaylıyor ve göçmen ilişkiler ağı akrabalar vasıtasıyla göç gerçekleştiriliyor. Fakat bir kadın kendi kendine göç edemiyor ya da etmiyordu. Kadının bireysel olarak, bağımsız bir göç hareketi yok gibi gözükmekteydi.

“Eşleriyle gelirler tek bayan yoktur. Var bizim Irak'ta var, Araptılar, ben onları iki tane biliyorum, onlar Arap, gelmişler, burada birleşmişler yazışmışlar isimleri, yurt dışına çıkma istiyorlar ama Türkmen değil onlar.”

(orta yaşlı erkek)

“Eşim karar verdi, dedi hiç kalamam burada, çocuklarımı korkuyorum.”

(genç kadın)

“Benim de eşim karar verdi gelmeye.” (genç kadın)

Kadınların göçü, göç nedenleri bakımından *bağlantılı göç (Uluslararası literatürde associational migration)* üzerinden de okunabilir. Kadınlar daha ziyade aile içindeki konumuna (eş, çocuk, anne) göre göç ediyor. Göç araştırmalarının eril bakışını değiştiren feminist çalışmalar, göç ve toplumsal cinsiyet kategorilerinin etkileşimlerini dikkate alan niteliğiyle göçün ataerkil cinsiyetçi yapısını ortaya koyar (Castles ve Miller, 2008: 12). Ataerkil bir toplumda yaşama ve kadınlardan beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği kısıtlamalar göç hareketinde kendini gösteriyordu. Anlattıklarından yola çıkarak Iraklı Türkmen kadınların genelde göç hareketine kendilerinin karar vermediklerini, kadının bireysel olarak neredeyse göç hareketine hiç katılmadığı anlaşılmıştır.

5.3.Ulus Ötesi Göç: Farklılaşan Sosyal Sınırlar

On dokuzuncu yüzyılda tek ve kapsamlı bir kuram ve kavramla iç ve dış göç hareketlerini açıklama çabaları söz konusuysen yirminci yüzyıla gelince bilim insanları farklı kavramlar, farklı varsayımlarla çeşitli kuramlar geliştirip ortaya koymaya başlamışlardır. Bu kuramlar farklı nedensellik süreçlerine ve farklı konulara ve irdeleme düzeylerine sahiptirler (Abadan Unat, 2006: 21). Küreselleşme ile beraber ülkeler arasındaki sınır çizgileri gitgide silikleşmekte ve bir yandan da yeni sınırlar oluşmaktadır.

Ülkeler arasındaki etkileşimin artmasının yanı sıra iletişim olanaklarının zamanımızda iyice gelişmesi yani kitle iletişim ve ulaşım araçlarının etkin rolü ile birçok insan uluslararası göç sürecine katılmaktadır. Bu noktada bir parantez açıp görüşmelerim sırasında, Whatsapp, Facebook gibi mecraların yanı sıra görüntülü

konuşma üzerinden de Irak'taki akrabalarla, arkadaşlarla yapılan görüşmelere şahit olduğumu belirtmek isterim. Her ne kadar ülke sınırları aşılp İstanbul'da yaşama devam edilse de Irak ile bu kanallar yolu ile sıkı bağlar kurulduğunu gözlemledim. Uzak mesafe fikrini ortadan kaldıran iletişim ve ulaşım araçları, coğrafi sınırları sosyal sınırlara devşirmekte etkin bir güç sergilemekteydi.

Uluslararası göçe dönmek gerekirse göç, özellikle bireylerin kendi hayat standartlarından hoşnut olmadıkları zamanlarda gerçekleşir. Göç eden Türkmenler de Irak'tan başka bir yerde yaşamının daha iyi iş fırsatları sağlayacağı düşüncesiyle beraber siyasi ve kültürel özgürlükleri sağlayabilecekleri inancıyla göç etmişlerdi. Ülke içinde gerçekleştirilen göç, iç göç olarak isimlendirilirken, ülkeler arasındaki göç; dış göç ya da uluslararası göç olarak tanımlanır. Fakat ben burada, Glick Schiller 'ın ortaya koyduğu "transnationalism" terimine değinmek istiyorum. Bu terim Türkçeye ulus ötecilik veya ulus aşırılık olarak tercüme edildi. Ulus ötesi göç, göç hareketini gerçekleştiren bireyin yeni geldiği ülkede de toplumsal ağlar kurmasına karşın ayrıldığı ülke ile toplumsal bağlantılarını koruması anlamına gelmektedir. Schiller, Bash ve Blanc "ulus ötesi göç" kavramını şöyle tanımlamaktadır:

"Ulus ötesi göç, göçmenlerin kökenlerinin bağlı olduğu ve yeni ikamet ettikleri ülkenin toplumları ile bağlantılı eş zamanlı, çok boyutlu sosyal ilişkiler oluşturmaları ve sürdürmeleri sürecidir. Ulus ötesi göç sürecinde göçmenler eş zamanlı olarak birden fazla toplumla bağlantılı şekilde yaşamlarını sürdürürler" (Schiller, Bash, Blanc, 1995: 48).

Ulus-ötecilik, göçmenlerin göç ettikleri ülkeler ile anavatanları arasındaki bağları inceler. Burada anavatan kavramı vatandaşlık haklarına sahip olunan, doğulan veya

ailelerinin doğduğu ülke olarak ele alınmaktadır. Ulus-ötecilik çalışmaları göçmenlerin bağlı oldukları yerlerin *değişken* ve aidiyetlerinin *akışkan* olduğunu savunur. Bu kavram göçmenlerin sürekli ve aynı anda iki yerde olma durumunu açıklamıştır. Benim de ileriki bölümlerde anlatacağım “iki dünya arasındalık” sorusuyla baş başa kaldığım ilk anda, o zamanlarda henüz içine düştüğümü fark etmediğim, adeta yaşayarak öğrendiğim “metodolojik milliyetçilik” kavramından bu bölümde bahsetmek istiyorum. Metodolojik milliyetçilik (methodological nationalism) Andreas Wimmer ve Nina Glick Schiller’in (1995) araştırmalarında bahsettiği kısıtlayıcı bakış açısıdır. Metodolojik milliyetçilik olayları sadece ulus devletler çevresinde inceleyip karşılaştırmaktır. Sosyal hayatların sadece ulusal topraklar çevresinde yaşandığını sanmaktır (Özkul, 2012: 494-495). Bu kavramı ilk kez Herminio Martins (1974) kullanmış ve şöyle tanımlamıştır:

“Metodolojik ulusçuluk ulusal topluluğu, sosyal bilimlerdeki sorunların ve olayların sınırlarını belirlemek için nihai birim ve sınır koşulu olması pratiğidir” (Akt. Chernilo, 1974: 246-294).

Hâlbuki sosyal alanların “*sadece coğrafi alanlarla değil zihinsel alanlarla*” da kurulduğunu anlamak, bazı kategorilerle (göç edilen ülke/ köken ülke gibi) bu karmaşık sosyalleşmeyi anlatabileceğini zannetmenin görüldüğü kadar kolay olmadığını açıklıyordu. Ben de araştırmamı bu kavramı göz ardı etmeden yürütmeye çalıştım.

Son olarak, ulus ötesi göç kuramları, çok kültürlülüğün ve “insan sermayesi” nin önemini altını çizmektedir. Ulus ötesi göç hareketinin en teşvik edici unsurlarından biri ise göçmen ilişkiler ağıdır. Göçmenler bu ağlar yolu ile ulus ötesi göçe dâhil olurlar ve birden çok toplumla sosyo-kültürel ve ekonomik bağlantılarını sürdürürler.

Göçmen ilişkiler ağı uluslararası göçün sürdürülebilirliğini artıran en önemli unsurlardan biridir.

5.4.Göçmen İlişkiler Ağı

Her göçün kendine özgü bir karakteri vardır. Özellikle yaşadığımız çağda göç hareketi birçok faktör altında gerçekleşmektedir. Göçün nedenleri üzerine kurulan kuramlara ek olarak, yaşadığımız bu çağda göç ve göç olgusunu sosyal bir zemin üzerinde tarihsel bir perspektiften ele alan bu kuram, gerçekleşen göç hareketinin zaman ve mekândan bağımsız ele alınmaması gerektiği üzerinde durur. Her göç olayının farklı boyutlarda ele alınabildiği kuramlar mevcuttur. Bu kuram ise diğerlerinden biraz farklıdır. İlişkiler ağı kuramı göçü göçmen ve göçmenlik üzerinden anlamaya ve analiz etmeye çalışmaktadır. Göçmeni yani bireyi göz ardı etmemekte ve aksine ön plana çıkarmaktadır. Bu kuramın temelini; göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları, aynı zamanda göç alan ülke ile göç veren ülke arasında da kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların, süregiden karşılıklı göçler üzerine olan etkisi oluşturmaktadır.

“Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır” (Abadan-Unat, 2002: 18). Ortak köken ve soydaşlık ilişkilerinin varlığı uluslararası göçü teşvik eden unsurlardır. Bu ortak bağlar, insanların lazım olduğunda yardım almak isteyebileceği, iş bulmak konusunda danışabilecekleri bir nevi toplumsal sermayedir. Hatta zamanla bu ilişki ağları göçmen gönderen ülkenin diğer katmanlarına da yayılmaktadır (Abadan Unat, 2006: 34). İlişkiler ağı önemlidir çünkü yabancı bir

ülkeye, üstelik de illegal yollardan ilk kez giden göçmen, ilişkiler ağı olmadığı takdirde ciddi masraflarla başa çıkmak durumunda kalacaktır. Türkmenler de savaş ortamında başka olanakları kalmadığından yasa dışı yollarla göç etmişlerdir. Hemen hemen her görüşmede, ortak kökene vurgu mevcuttur. Buraya daha önceleri göçmüş bir akraba buraya hem göçün sebebi, hem mekân değişiminin nedeni olarak sık sık karşımıza çıkmaktaydı.

“Buraya geldik bir akrabanın yanında bir ay kadar kaldık, onlar da gördüler burda hayatı beğendiler (karısı ve çocukları), geldik buraya.” (orta yaşlı erkek)

“Bizden önce bir aile geldi. Bir ay iki ay önce onların yanında kaldık.” (genç kadın)

Göç eden Türkmenler İstanbul’a ilk geldiklerinde bir akrabanın yanında bir süre yaşadıklarını anlatmışlardır. Göçmen ilişkiler ağının rolü göç sürecinde gözle görülür bir öneme sahiptir. Wilpert ağ kuramı için “Öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar ve bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hâl alır” demiştir (Akt. Yalçın, 2004: 50). Göçmen ağının varlığının önemli noktalarından biri de bu ağın göçü desteklemesi ve potansiyel göçmenleri de göç için pozitif yönde etkilemesidir. İlişkiler ağı ile birlikte kişi bir takım ekonomik yüklerde hafifleme yaşadığı gibi geldiği ülkede yalnızlık hissinden de kurtulmaktadır. Fakat göçmenlerin sosyal uyumları konusunda ilişkiler ağı olumlu olduğu kadar tam tersi olumsuz etkilere de

neden olabilir. Göçmen ağının göçmenleri içinde buldukları toplumdaki yalıtma, kendi grubunun içine kapanma yaratması gibi sonuçları olabilir. Bir yandan da kişi, göçmen ağı varlığı sayesinde tüm ihtiyaçlarını kendi grubu içerisinde karşılayıp göç ettiği ülkedeki halkla temastan kaçınabilir. Bu duruma Almanya'ya göç eden Türkler örneğini verebiliriz. Almanya'da yaşayan Türk göçmenler arasında yaşadığı Türk mahallesinden çıkmayan, Almanca bilmeyen ve bununla da gurur duyan göçmenlerin varlığı bilinmektedir. Bu da, göçmen ağı ilişkiler sisteminin, tam anlamıyla kişileri nasıl kendi kültürünün içerisine kapatıp, göç edilen ülkenin beklediği uyumdan uzaklaştırdığını göstermektedir (Yalçın, 2004: 53-54).

Crisp uluslararası göçmen ağlarının fonksiyonunu dört kısımda incelemektedir. Birincisi, bu ağlar *bilginin* en önemli kaynağı rolündedir. Bu ağ göç edecek kişilere transferi ayarlama, ülkeye girişte ihtiyaç duyulan belgeler, barınma prosedürleri gibi bilgiler sağlamanın yanı sıra potansiyel göçmene, gidilecek farklı ülkelerin sınır dışı etme ve gözaltına alma gibi konulardaki politikaları hakkında fikir sahibi olmasında yardımcı olur. Genellikle göçmen ağları gidilecek en iyi yeri karar vermede arayışta olan göçmenlere bilgi sunmaktadır. Göçmen ağlarının ikinci etkisi potansiyel göçmene *ekonomik kaynak* sağlamasıdır. Potansiyel göçmenin ülkesinden ayrılıp göç edeceği ülkeye giderken harcayacağı maliyeti düşürme veya karşılamaya yöneliktir. Üçüncü olarak göçmen ağları dünyanın bir kısmından diğerine hareket ederken insanlara, özellikle de gizli ve illegal karakterli bir göç kararlaştırıldıysa, *örgütsel altyapı* sağlar. Bu ağların varlığı, Crisp'e göre, illegal göçü artırmakta ve illegal göçün organizasyonuna zemin hazırlamaktadır. Son olarak göçmen ağları, sığınmacılara ve kaçak göçmenlere göç edilen yerde, özellikle iş bulma konusunda, *destek* sağlamakta ve geçim kaynağı bulmaktadır (Crisp, 2006: 6-8). Göçmen

ağlarının sosyal, kültürel ve ekonomik, olumlu ya da olumsuz birçok etkisi vardır. Bu kuramla göçmen üzerinden göçü anlamaya yönelik bir çaba söz konusudur. Göç nedeni olarak sadece yapısal boyutu değil bireysel boyutu da göz önünde bulundurur.

“ Ben geldikten iki ay sonra buraya geldim, kimlik filan yaptırđım yani dernek çok faydaları oldu bize. Ben derneği bilmiyordum dayımın uşakları haber verdi, kimlik filan yaptılar bize.” (genç erkek)

Irak'tan yasal ya da yasal olmayan yollarla göç eden Türkmenlerin İstanbul'da yaşamını sürdürmesinde bu ağlar önemli rol oynamaktadır. Daha önce göç eden akrabaları vasıtasıyla İstanbul'daki derneğin varlığını öğrenen bu göçmen, İstanbul'a yasal olmayan yollarla gelmiş ve dernek aracılığıyla iş bulma konusunda yardım almıştır. Ağların bahsettiğimiz rolleri bu çalışmada yaygın olarak gözlemlenmiştir. Irak ile İstanbul arasında akrabalar ve dernek aracılığıyla bir bağlantı kurulmuştur. Bu ağlar Irak'taki bireylere göç etme olanağı sunmaktadır. Önden gelen göçmenlerin bilgilerinden faydalanılmaktadır. Göçü pozitif yönde etkileyen bu ağlar yasal ya da yasal olmayan yollarla göç eden bireyleri kendi başınalıktan kurtarmakta ama onları toplumdaki yalıtılmaktadır. Türkmenler örneğinde bu ağlar illegal göçe olanak sağlayan ağlardır. Burada göç eden kişiye ekonomik ve sosyal destek sağlamaktadır.

5.5.Göçün Tarihsel Arka Planı

Irak'ta Araplar, Kürtler ve Türkmenler olmak üzere üç büyük etnik grup mevcuttur. Irak Türkmenleri 1516 yılında Osmanlı Devleti'nden de önce Irak'a yerleşmişlerdir. Aslen Orta Asya'dan gelen Oğuz boylarının torunu olan Türkmenler, büyük göç hareketlerinden ziyade uzun süreli ve aşama aşama ayrılarak Ortadoğu'ya yerleşmişlerdir.⁶

Birinci Dünya Savaşı'na kadar da Osmanlı himayesinde yaşamışlardır. Türkmenler, Lozan müzakereleri, Haliç Konferansı ve Ankara Anlaşması'nın sonucunda 5 Haziran 1926 yılında Türkiye ile Irak arasında yapılan "İyi Komşuluk ve Dostluk Anlaşması" sonucunda 1921 yılında kurulmuş olan Irak devletinin hâkimiyetine girmiştir (Hürmüzlü, 2010).

1920'lerden bugüne kadar ise Osmanlı himayesindeki toplulukların Türkiye'ye göçü devam etmiş, çeşitli dönemlerde toplu göçler yaşanırken, zaman zaman da kaçak ve bireysel yollarla Türkiye'ye giriş yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan ikili anlaşmalarla da Avrupa devletlerinin dışındaki bazı ülkelerin vatandaşlarına Türkiye'de ikamet etme ve çalışma konusunda sözde kolaylıklar sağlanmıştır.

1932 yılında, Türkiye ve Irak arasında imzalanan anlaşma neticesinde iki ülke vatandaşlarına karşılıklı olarak ikamet ve çalışma konusunda ayrıcalıklar tanınmıştır. Türkiye-İrak İkamet Sözleşmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce 4 Haziran 1932 tarihinde 2003 sayılı kanunla onaylanmış, 6 Temmuz 1933 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece Irak'ta yaşayan Türkmenlerin Türkiye'ye gelişi kolaylaşmış, Türkiye ile komşu Irak arasında geliş gidişler artmıştır. Irak vatandaşlarının kimliğini

⁶ <http://researchturkey.org/tr/turkmens-of-iraq-the-third-ethnic-component-of-iraq/>

muhafaza ederek Türkiye’de oturma, çalışma, iş kurabilme, mal mülk edinme, ticaret yapma ve çocuklarına Türkiye’de eğitim aldirmaları gibi imkânlar sağlanmıştır. Bu noktada birçok Irak vatandaşı Türkmen’in Türkiye’ye geldiği bilinmektedir.

1946’da imzalanan Türkiye ile Irak Arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması’na eklenen Eğitim, Öğretim ve Kültür İşbirliği Protokolü neticesinde, Irak okullarının verdiği diplomaların Türkiye’de geçerlilik kazanmasıyla birlikte Türkmenler, bu tarihten sonra Türkiye’ye yoğun olarak gelmeye başlamıştır.

1950’lerin sonlarına doğru ise Irak’ta iktidar mücadelesi ortaya çıkmış ve siyasi olarak çalkantılı bir dönem etkili olmaya başlamıştır. Arap milliyetçiliği giderek artmış ve bu durum Irak’ı derinden etkilemiştir. Irak’taki Arap olmayanlar rahatsız olmuştur. Bu rahatsızlık Türkmenlerde de etkili olmuş ve göç hareketlerinin daha çok artmasına sebebiyet vermiştir. 1959’da Türkmenlere yönelik Kerkük’te gerçekleştirilen katliamın da Türkmenlerin hafızalarında çok önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir.

1968’de Baas Partisinin ikinci kez Irak’ta iktidara gelmesi ile birlikte Arap olmayan unsurlara karşı baskı iyice arttırmıştır. Artan baskı ve Kürt grupların ayrılıkçı isyanlarına karşı başlatılan mücadelenin zararını Türkmenler de görmüş ve Türkmenler üzerinde de büyük baskı oluşmuştur. 1970’lerden sonra Türkmen milliyetçiliği bir hareket haline dönüşmüştür.

1980’de başlayan Irak-İran savaşı ile Irak sınırlarını kapatmış ve eli silah tutan herkesi almıştır. Bu durumda oldukça yavaşlayan göç hareketi yurt dışına kaçak göç bireysel ve küçük topluluklar halinde devam etmiştir. Irak-İran savaşının sürdüğü 1980-88 yılları arasında Türkiye Irak sınırını kapatmıştır. Yine de bu dönemde

Türkiye'ye kaçak girişlerin yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca Türkiye'ye göç edemeyen birçok Türkmen sınırları daha korunaksız İran'a yönelmiştir. 1980'den sonra İran'a giden Türkmenlerin Türkiye'deki Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin vasıtasıyla Türkiye'ye getirtirildiği bilinmektedir.

1990'daki Körfez Savaşı Krizi ve sonrasında yaşananlar Türkmenlerin tarihte neredeyse ilk kez toplu olarak göç etmesine neden olmuştur.

1991'den sonra Irak'ın kuzeyinde oluşturulan güvenli bölge, Türkmenler için bir geçiş noktası olmuştur. Saddam'ın müdahale edemediği bu bölge çok sayıda Türkmen'in Irak'ın kuzeyine yerleşmesine ve buradan Türkiye ve İran'a geçmesine olanak sağlamıştır. Irak'ın kuzeyindeki güvenli bölgeye kaçak geçişi sağlayan bir sektör oluştuğu ifade edilmektedir.

Bu güvenli bölge ile birlikte Irak Türkmen Cephesi kurulmuştur. Bu muhalefet de Türkmenlere yönelik Irak'taki baskıyı arttırmıştır. Ev, araba alım-satımı yasaklanmış ve zorlaştırılmış, yer değiştirmeler kısıtlanmıştır. Bu durum 1990'ların ortalarından sonra Türkmenlerin Türkiye'ye gelişini tetiklemiştir.

2003 Yılında Türkmen göçü, Saddam Rejiminin devrilmesiyle, Irak'taki değişim düşüncesi neticesi azalma göstermiştir. 1991'den sonra Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin yarısından fazlası rejimin devrilmesiyle geldikleri bölgelere geri dönmüştür.

2005 yılında ise Cumhuriyetin ilanından sonra ilk defa olarak bir kalıcı anayasa yürürlüğe girmiştir. Türkmenler, Irak'ın geleceğini doğrudan etkileyen ve 2005 yılında hazırlanan Daimi Anayasa'ya değişik nedenlerle karşı çıkmaktadırlar.

Türkmenler, Amerika Birleşik Devletleri'nin başını çektiği Irak'ı yeniden yapılandırma sürecinden uzaklaştırıldıklarını ileri sürmektedirler (Ekici, 2014).

2005'ten itibaren Irak'taki koşulların daha da kötüleşmesi, olumlu tablonun tam tersi olarak etnik ve mezhep çatışmalarının meydana çıkması ve savaş durumunun devam etmesi, güvenliğin günden güne kötüye gitmesi Türkiye'ye göçü tekrar hızlandırmıştır.

Son olarak 2014 yılında İşid sebebiyle göçler daha da çok artmıştır. 2014 sonrası ve öncesi dönemi açıklamakta yararlı olabileceğini düşündüğüm, Mahir Nakip'in, "2003'ten Günümüze Irak Türkmenleri ve Gelecekleri (Iraqi Turkmen From 2003 to the Present and Their Future Prospects)" adlı sunumunda, Irak politikasını evrelendirdiği aşamalar şu şekildedir: (2003-2008, 2008-2011 ABD askerlerinin çekilmesi, 2011-2014, 2014 sonrası).

Bu evrelemeye göre; 2003-2006 yıllarının bir "dışlanma ve mağduriyet", 2006-2010 sürecinin ise bir "bilinçlenme" süreci, 2010-2014 arasında Türkmenlerin üçüncü millet kabul edilmesiyle bir anlamda kendilerini "ispatlama dönemi" dir. 2014 sonrasında ise, Irak'taki Türkmenler için bir "sarsılma süreci" nin yaşandığını, 30 Nisan seçimlerinde Musul ve Kerkük'teki başarısızlığı, Telafer' in kaybı, Türkmenlerin hükümette yer alamaması, 400 bin Türkmen sığınmacının sorunları ve coğrafi dağılımlarının bu sürecin belirmesinde etken olduğunu belirtmiştir.⁷

⁷ Orsam, Toplantı Değerlendirmesi No.7, Temmuz 2016

6- KİMLİĞİN YENİDEN İNŞASINDA DERNEĞİN ROLÜ

6.1.Dernek ve Kimlik

Günümüz Türkiye'sinde gün geçtikçe artış gösteren göçmen sivil toplum kuruluşlarının yeri inkâr edilemeyecek kadar mühimdir. En çok büyük şehirlerde kurulan bu kuruluşlar aynı düşünce, gelenek ve göreneklere sahip insanların beraber hareket edebilme amacıyla kurdukları yerlerdir. Bu kuruluşlar kültürün aktarımında ve yaşatılmasında büyük bir öneme sahiptir (Bayraktar, 2014).

İstanbul'da da birçok Türkmen Derneği mevcuttur. 1959 yılında kurulmuş olan Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği (ITYKD), İstanbul'daki Türkmen göçmen dernekleri arasındaki en önemli olanıdır. İstanbul'daki diğer Türkmen dernekleri, örneğin, Kerkük Vakfı (Fındıkzade), Türkmeneli İnsan Hakları Derneği (Fatih), Irak Türkmenleri Kardeşlik ve Kültür Derneği'dir (Osmanbey). Bu dernekler Türkiye'deki göçmenlerin gündelik sıkıntılarından ziyade Irak'taki Türkmenlerin davasını Türkiye'ye ve dünyaya duyurmak amacını ön plana çıkarmaktadırlar. Kerkük Vakfı başkanı Erşat Hürmüzlü derneğin sitesinde dernek için

” ..inandığımız davanın hizmetinde ilkelerimizin kurumsallaştığı bir yuva olarak düşünülmüştür. Bu vakıf, her zaman insana dönük faaliyetlerinin yapılacağı ve kalıcı hizmetlerin programlanacağı *bir dava ve kültür ocağı* kimliğiyle bir platform görevini üstlenmektedir..” demiştir. (1997).⁸

Irak Türklerinin varlığını canlı tutmak ve “dava”yı sürdürebilmek için çeşitli yayınlar (Kardaşlık Dergisi, Kerkük Gazetesi) kitaplar, dergiler, takvimler kullanılmaktadır.

⁸ <http://www.kerkukvakfi.com/>

Müzik ve şiir geceleri düzenlenmekte, 2008’de gerçekleştirilen Irak Çalıştay’ı gibi Irak’taki Türkmen basınına güçlendirmeye yönelik toplantılar yapılmaktadır.

Kerkük gazetesi 6 Mart 2017 sitesindeki habere göre 2016 itibariyle Irak’ta Türkmençe yayınlanan Bağdat’ta Kardeşlik, Türkmen Yazarı ve Türkmen Kültürü dergileri, Kerkük’te ise Türkmeneli, Fener, Pınar, Türkmen Dili, Türkmenli gazetesi, Diyale’de İnci Diyale gazetesi, Tuzhurmatu’da Aksu gazetesi çıkmaktadır. Musul ve Telafer İşid işgali altında olduğu için her hangi bir yayın çıkarılamamaktadır. Görsel basın ise, Türkmenli TV, TERT TV Kerkük’ten yayın yapıyor. El- Türkmeniyeye TV ise Irak Merkez Tv üzerinden yayın yapmaktadır. Burada Türkmençe yayınlara, dile ve davaya gösterilen önemi görebiliyoruz.

ITYKD ise derneğin sitesinde belirtildiği üzere Türkiye’de ikamet eden bir grup idealist Türkmen tarafından kurulmuştur. Dernek Aksaray’dadır, yükseköğrenim için gelen Irak Türklerinin artan nüfusu sonucu oluşmuştur. İstanbul’daki Türkmenlerin başlıca gittikleri merkezlerden biridir.

Derneğin amacı resmi internet sayfasında şöyle belirtilmiştir:

“Türkiye’de bulunan ve Türkiye’de ikamet eden Irak Türkleri arasında cemiyetleşme, tanışma ve yardımlaşma imkânını hazırlamak; milli terbiye ve kültürün takviye ve idamesine çalışmak, Irak’ta bulunan soydaşlarımızı Türkiye ve Dünya’ya tanıtmak. Türkiye ve Irak arasında kültürel münasebetlerin gelişmesine ve takviyesine hizmet etmek. Türkiye’ye gelen, Türkiye’de tahsilde bulunan Iraklı soydaşlarımıza yol göstermek, yardım etmek ve Türkiye’nin iş ve müesseselerinden faydalanmaları hususunda gereken kolaylıkları hazırlamak. Irak Türklerinin tahsil ve hayat şartlarının

düzenlenmesine ve sosyal durumlarının yükselmesine vasıta olmak. Soydaş ve aynı amaçlara hizmet eden dernek, vakıf ve benzerleri kuruluşlarla yardımlaşmak. Konferans, sempozyum, seminer, panel, açık oturum, gezi, kermes, miting, yürüyüş, sergi ve benzer etkinlikler düzenlemek. Ayrıca soydaş ve hemşerilerimizin katılacağı kurultay düzenlemek, Türk soydaş dernekler ile federasyon kurmak.....Dünyada meydana gelen teknolojik gelişmelerden en iyi şekilde yararlanarak Türkmen toplumuna hizmet etmeyi amaçlayan Derneğimiz, geleceğin teminatı olan çocuklarımızı ve geçelerimizi yarınlar hazırlamayı kendine ilke edinmiştir.”⁹

Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin amaçları arasında Türkmenler arasında köprü kurmak kadar, Türkmen kültürüne sahip çıkmak da çok önemlidir. İTYKD diğer derneklere göre göçmenlere yönelik kültürel ve sosyal faaliyetlere daha fazla ağırlık vermektedir. Dernek birçok konferans, anma toplantıları, film gösterimleri, kadınlar günü için kahvaltı ve panel etkinlikleri, gibi birçok etkinliği düzenlemektedir.

İTYKD Türkiye'de bulunan hemşerilerinin durumunu iyileştirmede ve mağduriyeti telafiyi sağlamada, devleti karşısına aldığı hukuki yollardan ziyade, geçici çözümler üretmekte, gerekirse kişisel ilişkilerle problemleri halletmeye çalışmaktadır. Gerekirse kendi ceplerinden maddi yardım sağlayarak destek olmaktadır.

Ancak bu derneğin en önemli rolü, dosya açarak kayıt altına aldığı ikametsiz Türkmenlere kimlik kartı vermektir. İlk gördüğümde tıpkı nüfus müdürlüğü gibi bir görevleri olduğunu zannetmişim. Nitekim çok da farksız değildi.

⁹ <http://www.irakturkleri.org/sayfa.php?oku=dernek-hakkinda>

Kimlikte kart sahibinin genel bilgileri (ad, soyad, doğum bilgileri) ve “ kart sahibi Türk kökenlidir” yazmaktadır. Kartın arka yüzünde ise Irak haritası ve “Kerkük Türk’tür Türk kalacak “ yazısı bulunmaktadır. Görüşmecilerin sürekli söyledikleri üzere bu kimlik onlara polisle sorun yaşamamalarına neden olmaktadır. Kartın içindeki milliyetçi vurgu dikkat çekmektedir.

“Polise yakalanınca Türk asıllıdır belgesi oluyor bu, öyle işe yarıyor.” (genç erkek)

“Kimliğin sadece bize faydası polis filan sordu, kimlik çıkartıyoruz, biz diyoruz Türkmen, anlıyor Türkmen olduğumuzu .”(genç erkek)

Suriye göçünden sonra kimlikleri olmayan Türkmenler zorluk çekmekte, polis sürekli onları çevirmekte, Suriyelilerin yaptıklarını söyledikleri suçlar için suçlandıklarını ifade etmişlerdir. Suriyeli mülteciler geldikten sonra Türklerin evlerini kiraya vermek istememekte ya da çok fazla para istediklerini belirtmişlerdir.

Irak Türkleri Derneği diğer derneklerle beraber “milli dava”ya vurgu yapmaktadır. Kuzey Irak’taki Kürt oluşumuna karşı Irak’taki Türk nüfusun mücadelesinde rol almaktadır. Bu mücadele Türklük söylemi ile yapılmaktadır.

Topluluğun çoğunluğunun derneğin kuruluş amacına ve faaliyetlerine dernek kadar sahip çıktığını gözlemledim. Cohen’in de bahsettiği gibi topluluğun ayakta kalması, kendi üyelerinin onun kültürünün önemini algılamasına bağlıdır (Cohen, 1985: 118). Bu amacı göçmenler de aynı ölçüde benimsemişlerdir. Ayrıca Türkmen derneklerine yapılan yoğun katılım bir yandan göçmenlerin ağılara ne kadar önem verdiğini gösterirken bir yandan da göç edenlerin bu ağılara ne kadar ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Göçmenler derneğe ekonomik destek sağlayabilmek, iş bulabilmek,

sosyalleşmek, kimlik alabilmek için gelmektedirler. Dernek, Türkiye'ye entegre olma sürecinde, oturacak yer bulma, iş bulma, oturma izni çıkarma konularında oldukça büyük bir destek sağlıyor.

Büroda çalışan orta yaşlardaki kadın bana bir görüşmeciyi “çok taze göçmüş bu” diye tanıştırdı. İkinci defa bu tabirle karşılaştığım için önceki göçlerle gelen kişilere daha yerli gözüyle bakıldığını son gelenlere ise “göçmen” gözüyle bakıldığını düşünmeye başladım. Daha önce tanıştığım Ö. sohbet edecek birilerine baktığımda “ben size göçmen bulayım” demişti. Derneği ilk ziyaret ettiğim gün de göç ve göçmenlik kelimelerini görüşmeciler için sadece benim kullandığımı fark edip sonra tekrar etmemiştim. 2014'ten itibaren gelmekte olan bu “yeni göçmen” ler pek çok gündelik sorunla uğraştığı için çoğu bu mücadeleye pek ilgi göstermemektedirler. Yeni gelen göçmenler daha çok ekonomik ve bireysel sorunlarla boğuşurken , eski göçmenlerin bazıları da Sema gibi entegre oldukları için “dava” dan neredeyse tamamen uzaklaşmışlardır.

Derneğe bağlı olanlar Irak'a dönmek isterken dernek dışında görüştüğüm Sema ve bahsettiği ailesi Irak'a dönme isteği ya da düşüncesi içinde değildiler. Hatta Sema'nın bir daha ki muhtemel göç hareketi, artık din ve dil fak etmeksizin, sadece daha iyi bir yaşam standardına yönelik yapılabilirdi. Dernekte ise böyle bir duruma ancak standartları iyileştirebilmek için katlanılırdı. Görüşmeciler ilk fırsatta ülkeye dönmek isteyeceklerini söylemişlerdi. Dernek, entegrasyon sürecinde göçmenlere destek olurken Irak ile olan bağı da korumaya devam ediyor ve milliyetçilik propagandasına destek oluyordu. Düzenledikleri konferans, sempozyum, seminer gibi etkinliklerle derneğin, milliyetçi söylemin sürdürülmesinde etkin bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Dernek yoksa Irak ve Irak'ın siyasi yaşamıyla bu denli

bağ yok, milliyetçilik yok, göç her yere her toprağa her dine ve dile yapılabilir. Dernek, topluluk bilincinde hafıza oluşturmak gibi bir rol oynuyor. Anavatana ilişkin hafızanın korunmasında ve yeniden hatırlanmasında derneğin etkisi oldukça fazladır.

Dernek, Irak ile bağların kopmamasında etkili bir rol üstlenmektedir. Dernek sosyal, siyasal ve ekonomik hayata katılımı göçmenlere yardımcı olduğu gibi onların herhangi bir dışlanmışlığa maruz kalmalarına da engel oluyor. Bu katılım göçmenin etnik, kültürel ve dini sadakati üzerinden gerçekleşiyor. Dernek, Irak için politik destek de sağlıyor. Dernek Anavatana ilişkin hafızanın korunmasında ve yeniden hatırlanmasında ve hatta anavatanın sınırlarının çizilmesinde büyük rol oynamaktadır.

Son göç hareketinde, 2 Aralık 2016 tarihinde başkan Mehmet Tütüncü'nün derneğin internet sitesinde şöyle bir basın açıklaması olmuştur:

..geçtiğimiz 20 gündür, Telaferli Türkmen aileler, Suriye sınırında ...

*İnsani koşullardan çok uzak şekilde yaşam mücadelesi veren , 93 yıl önce ,
yapay sınırlarla sınırın öteki tarafında bırakılıp Anavatandan koparılmaya
çalışılan bu insanlar için her geçen dakika daha çok önem arz ediyor.....¹⁰*

Derneğin, köken ülkeden göç etmek zorunda kalan soydaşları için sosyal ve siyasal yardım sağlamaya çalışırken, etnik kimlik vurgusu üzerinden, “yapay sınırlar” söylemini kullandıkları burada da görülmektedir. Türkmenler’e ve Türklere bir çağrıda bulunan başkan, anavatana dair ilgiyi ve duyarlılığı korumakta ve anavatanın sınırlarını yeniden hatırlatmaktadır.

¹⁰ (<http://www.irakturkleri.org/haberoku.php?haber=249>)

6.2.Kimlik Ve Kolektif Bellek, Kültürel Bellek: 16 Ocak Türkmen Şehitleri Anma Günü

Bellek kavramının sosyal bilimlerin sınırlarının içine girmesi ilk olarak 1925 tarihli On Collective Memory adlı eseri ile Maurice Halbwachs tarafından gerçekleştirilmiştir. Halbwachs kolektif hafızayı kavramsallaştırmıştır. “Toplumsalı sadece toplumsal olanla açıklamak” Durkheimci bir bakış açısıyla bağdaşmaktadır. Halbwachs salt bireysel bir belleğin olmadığını, belleğin tüm formlarının sosyal bağlantılı olduğunu söyler. Halbwachs bireysel olanın yalnızca algılar olduğunu iddia eder. Ona göre bellek canlıdır ve sürekli iletişim içinde varlığını sürdürür. Halbwachs, bireysel ve kolektif hafızanın belli sosyal çerçevelere dayandığını, bu çerçevelerde meydana gelen herhangi bir değişikliğin bireysel hatırlama ve unutmayı etkileyeceğini belirtmiştir. Bu sosyal çerçeve, dil, zaman ve mekânla belirlenir. Kolektif hafıza, ortak kolektif bir kimliğin yaratılması için şartken, bireysel hafızaların toplamı değil, birbirlerini besleyen ve belirleyen hafıza biçimleridir (Akt. Tugrul: Halbwachs, 1994).

Halbwachs’a göre hafıza, iletişim ve sosyalizasyon birbiriyle bağlantılıdır. Sosyal bellek anlatımlara, canlandırmalara ve değişimlere dayanır. Kolektif bellek ise temelini kültürel sembol ve simgelerden alır. Halbwachs, bireylerin kolektif temsiller aracılığıyla geçmişin tutarlı bir resmini oluşturduklarını söyler ve geçmiş bireysel hafızadan ziyade kolektif temsillerde saklanır (Marcel ve Mucchielli, 2008: 142-143). Hatıralar, bireyin hafızasında bağımsız değildir ve bir topluluğa bağlıdır. Bir nesneyi algıladığımızda, o nesnenin temsil ettiği ile birlikte algılarız, yani hatıra olmadan algılama yoktur (Halbwachs, 1997).

Halbwachs bu terimle bir grubun belleğini kast eder. O grubu oluşturanların dünyaları ve geçmişlerinin anlamları da dâhildir. Kolektif bellek bir gruba, topluluğa ve topluma bağlıdır ve evrensel değildir yani grup dağılırsa kolektif bellek de kaybolur. Kolektif bir bellek olmadan sosyal bir grup var olamaz. Bellek ve hatırlamanın öznelere tek tek bireyler olsa da onların anılarını kurgulayan çerçeve toplumsaldır. Bir grubun kimliğini korumasının kuşkusuz birçok yolu vardır; geçmişine ait hikâye ve mitlerin yanı sıra, üyelerinin belleğinde ortak kimliğin imgesel boyutu, ritüelleri ve katılımı sayesinde, bu belleğin birlik sağlayıcı özellikleri korunur (Tuğrul, 2010: 32).

Assman ise Halbwachs'tan farklı olarak, belleği uzun süreli ve kültürel temelli olarak ifade eder. Kolektif hafıza ile kültürel kimliği ilişkilendirir. Assman için kültürel bellek yazı aracılığıyla yaratılmıştır ve bireysel olmayan olayların toplamı üzerine temellenmiştir. Grubun her dönemde kendi bağlamına özgü olarak yeniden kurulabildiği biçiminin kalacağıdır. Hatırlamanın saf gerçekliği yoktur (Assman, 2008: 44).

Kültürün inşa edilmesiyle etnik gruplar geçmişlerini yeniden keşfederler ve şimdiki zamanı icat ederler (Nagel, 1994: 162). Alan araştırmam boyunca gözlemlerim ve altını çizerek vurguladıkları siyasi tarihleri üzerinden yaptığım okumalarım sonucu, bu inşa sürecinin hem kültürel travma ile hem de hafıza ile ilişkili olduğunu düşünüyorum. Örneğin Türkmenler için Altınköprü katliamı kültürel bir travmaydı ve her sene tekrar anılıyordu. Anılarak bu travma canlı tutuluyordu. Dolayısıyla kolektif bellek ve kimlik arasında yakın bir ilişki olduğunu belirtmemiz olanaklıdır.

Etnik grupların var olması ya da yok olması, etnik grubun somut olarak biyolojik varlığından ziyade paylaşılan kültürel hafızanın varlığına bağlıdır. Kimlik oluşturma

aynı zamanda eski kültürel hatıralara dayanmaktadır (Heller, 2001: 139). 16 Ocak Türkmen Şehitleri Anma Günü de bunun örneklerinden biridir. 16 Ocak 1980’de Irak’taki Baas rejimi Irak Türklerinin lideri durumundaki önemli kişileri idam etmiştir. O günün anısına birçok Iraklı Türkmen dernekte bildirilen saatte toplanmış ve derneğin salonunda şehitleri hakkında konuşmalar yapmışlardır. Anma etkinliğinde salondaki çok büyük çoğunluğun erkek olduğu gözlemlenmiştir. Toplantıda benim dışımda yalnızca dernekte çalışan bir kadın daha vardı.

Toplantı boyunca, devlete, millete, bayrağa milliyetçiliğe dair yoğun vurgu yapıldı. Diğer ideolojiler gibi milliyetçilikte de semboller önemli bir yer teşkil eder. Ortak dil, bayrak, harita milliyetçilikle ilişkilendirilen sembollerdir. Bu sembollerin ulus devleti temsil ettiği iddia edilir.

“1960’dan sonra dertler yarım kaldı, gerçek bir devlet adamı gelmedi” diye konuşmalar yapılıyor ve herkes büyük bir dikkatle konuşmaları dinliyordu. Dinsel bir dil etnik milliyetçilik ile bir arada kullanılıyordu. Bu söylemin bazı örnekleri internet yayınlarında da mevcuttur:

“İdam sehpasına onur yürüdü; inancın boynuna ipi geçirdiler ve Türk’ü idam ettiler. Türkmen bağrına yürümüş 20 yıl önce şerefsizce saplanan kirli hançer, zalim Irak rejimi tarafından değil ki insan haklarına aykırılık, Allah’ın iyice onuruna hakarete varan işkencelere uğradılar. Onlar ölmediler; Türk’e yapılan zulümleri anlatmak ve şikayet etmek için Allah’ın huzuruna çıktılar...bu ve bunun gibi canlarını hiç düşünmeden inançları, vatanları, milletleri, bayrakları ve ülküleri uğruna verenlere selam olsun.”¹¹

¹¹ <http://www.kerkukgazetesi.com/806-2/>

Bu iki söylemden yola çıkarak bu grubun siyasal bir güç desteği aradığı yorumunu çıkarabiliriz. Doğu toplum kültürlerine özgü paternalistik karakter burada da örtülü bir lider beklentisini yansıtıyor olabilir. Ayrıca söylem içerisinde etnik, milliyetçi ve dinsel bir uslubu içerisinde barındırmaktadır.

Hafızanın iki temel ögesi hatırlamak ve unutmaktır. Bireysel ve kolektif hafıza, bu iki eylem arasında bir yerlerde oluşur ve gelişir. Ancak, özellikle kolektif hafızanın oluşumunda siyasi iktidarlar devreye girerek, kolektif kimliğe anlamını verecek hatırlama ve unutma yollarını kontrol ederler. Örneğin, bir yandan, siyasi otorite, hatırlama yollarını kurarken ritüeller, anma törenleri, hafıza mekânları kullanılırken, öte yandan, resmî tarih oluşturarak, cezai düzeneklerle baskıcı bir politika uygulanır (Tuğrul, 2014, 1(2): 16-33).

Ricoeur, anılar ve mekân arasında güçlü bir ilişki olduğunun altını çizmektedir (Ricoeur, 2000: 60). Anı, şimdinin içinde, geçmişin yeniden oluşturularak tarafsız olmayan geleceğe yönelik amaç, umut ve perspektifler doğrultusunda gerçekleşmesidir (Akt.:Tuğrul, 2014; Ricoeur, 2002: 27). Bu yerinden edilen grup da bu anma günleri ile anılarını tazelemektedirler. Anı, hep bir yeniden oluşumdur (Akt: Tuğrul, 2014; Ricoeur, 2002: 307). Anlatı kaynakları kimliğin oluşumuna yardımcı olur. Tarih de bu yönde yeniden kurgulanır. Dayatılan hafıza, resmî bir tarihle donanmıştır; bu resmî tarih, kamusal alanda kutlanan tarihtir. Hafıza uygulaması, aslında kurumsal düzeyde bir hafıza öğrenimi, yani kültürel bellektir. Ortak kimlik kuruluşu da, bu ezberlenen tarih ile kurucu olayların birbirine bağlanmasıyla mümkün olur (Ricoeur, 2002: 103).

Araştırmam esnasında ben de gerek dernek yoluyla, gerek diğer derneklerin internet siteleri yoluyla olsun, örgütsel ağların; anavatana ait hafızayı koruduğunu, geçmişte

yaşanan olayları canlı tuttuğunu, sosyal ve kültürel faaliyetlerle sürekli aktarıldığını gözlemledim. Derneklerin siyasal bir örgüt gibi çalıştığı çok net bir şekilde görülür.

“Türkmenler varlık mücadelesini kültür silahıyla kazandılar. Bugüne eğer fazlaca zarar görmeden vardysalar, bunu kültürlerine sarılarak, kültürlerinden taviz vermeyerek yapabildiler” (Kazanıcı, 2014).

Nora'nın belirttiği gibi, çağdaş dünyada siyasal otoritenin hafıza mekânları “anma saplantısı” na dönüşürler. Buna göre de, anıtlar ve unutma birbirlerini besler. Anıtlar, hatırlanması gerekli olan yerler olarak yapıldıkça, diğer yerlerin unutulmasına yol açarlar (Nora,2006: 32). Irak'tan İstanbul'a göç eden Türkmenler dernek vasıtasıyla siyasal tarihlerini korumakta ve derneğin düzenlediği anma etkinlikleri ile göç ettikleri ülkede köken ülkeye dair anılarını unutmamaktadırlar. Yapılan etkinliklere ek olarak kültürel aktivitelere de önem veren dernek içerisinde birçok dergi de barındırmaktadır. Edebiyat ve şiirle kültürel hafızayı canlı tutmaktadırlar. Assman'ın şairleri ve rahipleri kültürel hafızayı aktarmak için var olan unvanlar olarak tanımlamasının bu örnek için doğru olduğunu düşünüyorum (Assmann, 2008b: 114).

6.2.1. *Mazlum ve Mağdur Söylemi*

Bu bölümde bahsetmek istediğim, yine görüşmelerde, katıldığım toplantıda, internet üzerinde ve basılı yayında yaptığım okumalarda dikkatimi çeken “mazlum ve mağdur grup” algısıdır. “Mağdur olmuş bir etnisite” söylemi tüm grubu birleştiren ve bütünleştiren önemli bir semboldür. Irak’taki Saddam rejiminin devrilmesinden sonra katmerlenen bu söylem, Türkiye’de de Türk devletinin Türkmenlere destek çıkmadığı görüşüyle desteklenmektedir. Özellikle son yıllarda Suriyeli göçmenlere tanınan bazı haklar, iktidarın Mısır, Irak, Filistin, Gazze, Suriye’ye yönelik bir takım destek açıklamaları ve ilgilerinin Türkmenlere yönelik gerçekleşmemesi, Türkmenlerdeki mağdur ve mazlum söylemin sürekliliğini aktarır. Örgütsel ağların bu söylemi topluluk kimliğini güçlendirme yönünde kullanmakta oldukları gözlemlenmiştir. Göç sürecinin ve yaşananların bu kimliğin oluşmasında önemli bir role sahip olduğu açıktır.

Türkmenlerin Irak’a ilişkin “mağdur edilmiş bir grup” söylemi, Türkiye cephesinde de her daim “*çok şükür ki Türkiye bize kapılarını açtı.. Allah razı olsun.*” söylemiyle bütünleşse de, yeterli desteği görmediği yönünde sitemkâr “mazlum ve mağdur” etno-kültürel topluluk bilincinin de devam ettiği görülmektedir.

Saddam sonrası değiştiği umut edilen Irak’ın yeni durumuna olan hayal kırıklığı, “*bir diktatör gitti, şimdi daha beter oldu*” düşüncesi, Türkmenlerin en çok haksızlığa uğrayan kesim olduğu söylemi, Türkiye’de Suriyeli göçmenlere tanınan ayrıcalıklar, aynı din ve soydan olunmasına rağmen fark edilmeme yorumu “mazlum ve mağdur” algısının alt yapısını oluşturmaktadır.

“Geç evlendim, oraya kaç buraya kaç, son Saddam düştü, tamam dedim ben karar verdim evlendim, hayatımız güzelleşti ama hayatımız daha kötüleşti. “ (orta yaşlı erkek)

“..göç eden Türkmenler oralarda bir diaspora oluşturmuşlar, ancak ne yazık ki hala varlıklarını ve uğradıkları mağduriyeti dünya kamuoyuna ve hatta yeterince Türk kamuoyuna iletememişlerdir” (Hürmüzlü, 2003).

Kelime anlamıyla “kopmuş parça, kopuntu” (TDK, 2017) anlamına gelen diaspora, bir ulusun kendi yurdundan ayrılmış parçası olarak anlatılabilir.

Diaspora ve getto kavramları Yahudi deneyimleri ile ortaya çıkmıştır. “Ghetto” İtalyanca ‘da dökümhane demektir. Venedik’te Yahudi topluluğu, Venedik’in su üzerine kurulu coğrafyasından faydalanılarak su merkezlerine tecrit etmişlerdir (Sennett, 2014: 204). Venedikliler Yahudilerle bir arada yaşamak istememiş ama Yahudiler yüksek vergiler ödedikleri için böyle bir çözüm getirmişlerdir. Buradaki köprüler kapatıldığında getto da dış dünyaya kapatılmış oluyordu. (Sennett, 2014: 207). Getto söylemi artık Yahudi tecrübelerinden daha öteye geçmiştir. Gettolar, azınlıklara yönelik olarak sosyal ayrımcılığı ve coğrafi izolasyonu tanımlar (Yaldız, 2014: 395). Diaspora kavramında bir grubun iki ya da daha fazla ülkede dağılık yaşaması söz konusudur. Diasporalar için ortak bir anavatan söylemi, göç edilen ülkeden yabancılaşma, anavatana dönme isteği, anavatanla süregiden ilişkiler gibi ortak özellikler sayabiliriz (Butler, 2001). Her ne kadar yukarıdaki söylemde “Türkmenler gittikleri yerlerde diaspora oluşturmuşlar” denilse de diasporanın tanımı

gereği, en azından benim karşılaştığım örnekte, Türkmenlerin burada özellikle yabancılaşma yaşamamaları, burada diaspora ya da getto oluşturdıkları yolundaki yorumun doğruluğunu düşündürmektedir. Tarihsel travmaların diasporaların oluşumunu etkilediği görüşünü destekleyen Yıldız, mazlumiyet üzerinden kurulan toplumsal hafızanın aşırı milliyetçilik ve entegrasyona engel olma gibi sonuçları olabileceğini ifade etmiştir (Yıldız, 2014: 396). Türkmenlerdeki mazlumiyet söylemi aşırı milliyetçi söylemle bütünleşse de “eski anayurt” a yapılan göç hareketi sebebiyle entegrasyona engel olmamıştır. Anavatandan ayrılma travması (the trauma of departure) olmazsa, diasporanın olamayacağı savunulmaktadır.¹² “Eski anayurt Türkiye” söyleminin de diasporanın oluşumuyla ters düşen ifadeler olduğunu düşünüyorum. Daha ileriki zamanlarda ne olacağını bilemesek de bugün için diaspora söylemi erken bir söylemdir. Ayrıca Volkan, nesiller arası iletişimde, tarihsel travmatik olayların seçilmiş travmaya (chosen trauma) dönüşebildiğini ve bu travmanın grup kimliğini belirleyen önemli faktörlerden biri olduğunu söylemektedir. Seçilmiş travma, toplumsal liderler tarafından toplumsal dönüşüm amacıyla kullanılan politik bir araç haline de gelebilmektedir.¹³ Mazlum ve mağdur söyleminin ve Kerkük’e yönelik sürekli canlı tutulan hafızanın, Kerkük’teki Türkmen varlığının sürdürülebilmesi için dernek tarafından kullanılan bir dil olduğu söylenebilir.

¹² Akt: Yıldız,2014:396, Kirshenblatt-Gimblett, “Spaces of Dispersal”, s. 318

¹³ Vamik Volkan, “Chosen Trauma, The Political Ideology Of Entitlement and Violence”, Berlin Meeting, erişim tarihi 12.09.2012, <http://www.vamikvolkan.com/Chosen-Trauma,-the-Political-Ideology-ofEntitlement-and-Violence.php>

6.3. Kimlik ve Entegrasyon: Derneğin Entegrasyon Sürecindeki Rolü

Fransızca kökenli entegrasyon kelimesi entegre etmek fiilinden türemiş bir kelimedir. Türk Dil Kurumu sözlüğü entegrasyonu “bütünleşme” olarak tercüme etmiştir. İngilizce’de integrate fiili Oxford İngilizce Sözlüğü tarafından “bir şeyi bir bütün oluşturmak için başka bir şeyle birleştirmek” anlamında tanımlanmaktadır.

Sosyal bütünleşme kavramı ilk olarak August Comte’ un sosyal uyuma (consensus social) ifadesinde bulunur. Ardından da Emile Durkheim “sosyal iş bölümü” teorisi içinde, toplumların “mekanik dayanışma”dan “organik dayanışma” ya geçişi esnasında insanların “iş bölümüne bağlı bütünleşme” durumunun açıklanmasında kullanmıştır. Organik dayanışma toplumda farklılaşma, uzmanlaşma, birbirini tamamlama ve uyum açısından dayanışmayı anlatır.¹⁴

Bütünleşme bir süreci anlatır. Bu süreç, toplumu oluşturan bireylerin ve onların yaptığı türlü ve farklı birimlerin karşılıklı bağımlılık ve uyum içerisinde bir düzen oluşturmaları sürecidir. Bireyler bu süre boyunca beraber yaşadıkları grubun egemen değerlerini benimserler ve o grubun sosyo-kültürel değerlerini edinerek onlarla uyumlu bir hale gelirler (Altıntaş, 2008: 38-39). Süreç iki boyutta belirginleşir, üyelerin gruba karşı sahip oldukları “duygusallık” ve karşılıklı “davranışlar”. Duygusallık grubun diğer gruba aidiyet duyguları; paylaşılan değerler ve bu değerlere bağlılık, diğer gruplar ve onların üyelerine karşı “biz” duygusunu taşımaktır. Bu duygular güçlü ise sosyal bütünleşme de güçlü olacaktır. Sosyal bütünleşmenin diğer yüzü davranışlar ise bireyler arasındaki sosyal etkileşimin

¹⁴ www.enfal.de

yoğunluğunu ve sıklığını gösterir. Bu yoğunluk arttıkça sosyal bütünleşme de güçlü olacaktır (Altıntaş, 2008:616).

Entegrasyon iki taraflı işleyen bir süreçtir. Bir tarafta göç ettiği yerde toplumslaşma bütünleşmeye çalışan bir grup, diğer tarafta da göç aldığı diğer grubu kabul edecek büyük bir grup vardır.

Göç ve göçmen olguları kapsamında bir mefhum olarak entegrasyonu, bireysel veya grup olarak göç edenlerin yeni ev sahibi toplumun çeşitli sosyal alanlarına dâhil olma süreçleri biçiminde tanımlamak olanaklıdır (Martikainen, 2010: 274). Göç eden grup ve göç alan ülkedeki grup arasındaki etkileşim, çoğunlukla göçmenlerin kendi kültürlerini beraberinde getirmelerinden kaynaklı kültürel değişim sürecini de beraberinde getirmiştir (Akıncı-Gedik, 2013: 69).

Göç ve yerleşme süreci, göç edenin geriye kalan tüm hayatını ve sonradan gelecek kuşakları etkileyebilecek, uzun soluklu ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreçtir (Castles- Miller, 2008).

Castles'a göre entegrasyonun göstergeleri, kültürel ve sosyal açıdan şu şekildedir:

Kültürel Entegrasyon Göstergeleri

- . Dile hâkimiyet
- . Toplumun kültürünü tanıma ve değerlerini benimseme
- . Toplumun fertlerine duyulan güven ve yakınlık
- . Aidiyet hissi

Sosyal Entegrasyon Göstergeleri

- . Dil öğrenim ve dili kullanma becerisi
- . Farklı etnik gruplar arası evlilik oranı
- . Mekânsal ayrışma
- . Kendi grubu içinde ve dışında sosyal etkileşim ve ilişkiler
- . Bir suça maruz kalma oranları
- . Irkçı nedenlerle işlenen suç oranları
- . Suç işleme oranları ¹⁵

Castles'in entegrasyonun sosyal ve kültürel göstergelerine göre Iraklı Türkmenler de kültürel ve sosyal olarak İstanbul'a entegre olmuşlardır.

Tribalat'ın Fransa'da farklı göçmenler arasında yaptığı araştırmasını aktaran Kaya, Türklerin diğer göçmenlere göre entegrasyona ve asimilasyona en çok direnç gösteren grup olduğunu anlatmaktadır (Kaya, 2008: 42-43). Bunun sebebi ise kendi etnik sınırlarını, aralarındaki toplulukları ve dillerini korumaları ve kendi içlerinde evliliği koruyarak devam ettirmeleridir (Kaya, 2008: 42-43). Bu çalışmaya göre sömürge ülke geçmişi olan göçmen gruplarına nazaran sömürge geçmişi olmayan ülkelerden gelen ve aynı zamanda anavatanları ile bağlantıları devam eden

¹⁵ Dr. K. Onur Unutulmaz tarafından Castles, Korac, Vasta ve Vertovec'den uyarlanarak hazırlanmıştır. Bkz. "Gündemdeki Kavram: Göçmen Entegrasyonu/Avrupa'daki Gelişimi ve Britanya Örneği", Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar; Ed. S. Gülfer İhlamur Öner & N. Şirin Öner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012 (1.Baskı).

göçmenler etno-kültürel kimliklerinin korunması konusunda daha dirençli görünmektedir. Bu çalışma üzerinden tekrar okumaya çalıştığım Türkmenler de etno-kültürel kimliklerini korunmasında Irak'ta direnç göstermektedirler. Etno-kültürel kimliklerini koruyup, sürdürebildikleri ve özdeşleştirebildikleri anavatan Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmektedirler.

Türkmenler aynı dil, din ve geleneklere sahip olduğu için Türklerle evliliğe de sempati ile yaklaşmaktadırlar. Burada da etniklik endogamiyi teşvik ediyordu (Eriksen: 2002). Benzer kültür olduğu için Türkiyelilerle evlilik yapılabilirdi. Yapılan evlilikler de entegrasyona yardımcı olabilmekteydi. Bekâr Türkmen erkeklerin Türkiye'den bir kadınla evlenmek istedikleri ve bunu da çoklukla yaptıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı şekilde Türkmen kadınların da Türkiye'den bir erkekle evlenmesine karşı çıkılmamaktadır.

İstanbul'u rahat bir şehir olarak tanımlıyorlar. Her ne kadar Türk kızlarıyla evlenmek isteseler de, bir yandan, Irak'taki kadınların bu kadar rahat olamayacağını örneğin erkeklerle bile konuşamayacağını da altını çiziyorlar. Gözlemlerime göre eğitim seviyesi düşük olanlar da ataerkil düşünce yapısının biraz daha baskın olduğunu düşünüyorum. Irak'ta İslam kültürünün bir yansıması olarak akraba evliliği de yapılmaktadır. Türkmenler burada daha çok hemşerileriyle ilişki kurduklarını söylemişlerdir. Diğer iletişime geçtikleri insanlar iş arkadaşları ve komşulardır.

“Komşularımız çok hayırlı, çok yardım ediyorlar. Komşuların düğününe gittik, iki tane düğüne gittik.” (genç kadın)

Türkmenler, Türkiye'ye entegrasyon da zorluk çekmemektedirler. Türkiye'ye duyulan etnik ve dinsel aidiyet, kurulan duygusal yakınlık bu süreci olumlu etkilemektedir. Türkiye'nin sosyal mesafeden uzak oluşu, yerli toplumla Türkmen göçmenler arası ilişkilerin olumlu olması ve ayrıca dernek göçmenlerin kente entegrasyonunda büyük öneme sahiptir.

“Ben Beylikdüzü'nde oturuyorum, günlük hayatımda buraya gelirim, burada dernekte arkadaşları görmek için, burada sohbet ederiz, ben her gün gelirim, devamlı buradayım, boş vaktimi okumakla geçiririm.” (orta yaşlı erkek)

Hem dernek içi hem dernek dışı yaptığım görüşmeler Türkiye'de kimlik problemleriyle karşılaşmıyorlardı. Türkiye'nin toplumsal yapısına kolaylıkla entegre olabilmekte ve kendi öz kimlikleri ile Türkiyelilik olgusunu bütünleştirebilmekteydiler.

“Türkiye'nin her yerinde Türkmenler var. Türkmenler dünyayı dolaşsalar Türkiye gibi yer bulamazlar.” (orta yaş üstü erkek)

Göçmenlerin göç sonucunda kimliklerini ve aidiyetlerini yeniden sorgulamak zorunda kalmaması entegrasyonu kolaylaştırıyor. Kimlik ve aidiyet sorunu yaşamayan Türkmenler, göç edilen yerlerde kendilerini kabul ettirmeye çalışmakta

zorluk çekmemektedirler. Etrafları tarafından kabul edilme sıkıntısı yaşamamaktadırlar. Göçmenlerin ifade ettikleri üzere geldikleri toplumla temel olarak benzer ya da ortak hayat tarzına sahip oluşları bütünleşmeyi ve de uyumu kolaylaştıran bir unsur olarak gözükmekteydi.

Etno-kültürel ilişkiler ve mekân ilişkisine bakıldığında bu durum “gettolaşma”ya sebep olmamıştır. Türkmenlerin kentle ve toplumla olan entegrasyonu güçlüdür. Görüşmeciler farklı semtlerde yaşamaktadırlar. Sultanbeyli, Beylikdüzü, Aksaray, Yedikule, Bağcılar gibi semtlerde olabilmektedirler.

Iraklı Türkmenlerin söylediklerine göre İstanbul da çektikleri en büyük sıkıntılardan biri işsizliktir. Hatta bu işsizlik bazı görüşmecileri artık başka ülkeye göçe zorlar boyuttadır. Irak'ta milliyetçilikleri yüzünden suçlandıklarını belirten bir görüşmeci destek görmedikleri için hayıflanmaktadır. İşsizlik problemi dışında Türkmenler, göç kimlik ve aidiyet bağlamında İstanbul göçünde benzerliklerden ötürü kendilerini zorlamamakta ve aidiyet sıkıntısı çekmemektedirler.

“..bir iş bulmuyorsunuz, iş var, bize diyorlar çalışma izni, ya göçmen diye biz buraya geldik ne çalışma izni .. “ (orta yaşlı erkek)

“İstanbul'da Türkmenler kaçak diye çalışıyorlar, bizi kimse almıyor ki, ben gittim Yalova'da Karamürsel orada iş çok var ya, bana dediler oturma izni getireceksin, burada emniyete müracaat ettim vermiyorlar ki, onlar da küçük bir kasaba olduğu için göz önündeyiz, yani çalıştırmıyorlar ama İstanbul büyük bir şehir olduğu için kayboluyorsun.” (orta yaşlı erkek)

Türkiye'ye gelen Türkmenlerin sayısının oldukça artması ile birlikte 1990'lardan itibaren Irak Türkleri'nin Türkiye'de vatandaşlık almaları çok zorlaşmış. 2003 sonrası ise durma noktasına gelmiştir. Irak'tan gelen bir kısım görüşmecilerin bahsettiği ayrımcılık hissi, günümüzde yaşanan Suriye göçüne tanınan ayrıcalıklar kökenlidir. Yine Irak Türkleri'nin göçüne baktığımızda eskilerin vatandaşlık almış olduğunu, yenilerin ise vatandaşlık şöyle dursun, ikamet tezkeresi bile almakta büyük güçlüklerle karşılaştığı görülmüştür.

Irak'tan göçen görüşmecilerin ikamet sorunu ve işsizlik gibi bireysel sorunlar yaşasalar da ikamet almış almamış olsun milli meseleyi geride bırakmamaktadır. Ayrıca ikamet mesele olsa da oradaki nüfusun azalmaması kaygısını haklı bulanlar da var ama bunu çözüm olarak görmemektedirler.

“Devletimiz iyileşti, hemen bırakır kimliği, memleketime geri dönerim. Kıyamete kadar düzelmez, biz döneriz. “ (orta yaşlı erkek)

“Vallaha bizim dönmemiz çok zor orası. Orada savaş bitmez, biz burada devamlı kalacağız. Sadece memleketime dönmek isterim. Başka bir ülkeye, gitmem hayır, Türkiye'yi öğrendim, burayı aynı memleketim gibi görüyorum. İki senedir filan buradayım. “ (genç erkek)

Türkiye'den Irak'a geri dönüşe dernek içinde karşılaştığım hemen her görüşmeciden olumlu cevap alıyordum. Kültürel ve sosyal entegrasyon sürecini olumlu bir biçimde geçiren Türkmenler köken ülkenin iyileşmesi durumunda oraya dönebileceklerini ifade ettiler fakat grupta geri dönüşün mümkünlüğüne dair inanç yoktur.

7.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışma 2014 – 2017 yılları arasında Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nde Fatih ilçesi İstanbul ilinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Irak'tan göç eden Türkmenlerin etno-kültürel kimliğini ve göç sürecini konu edinmiştir. Çalışma boyunca, göçü gerçekleştiren bireylerin kendilerini nasıl tanımladıklarını, milliyetçi söylemin göç edilen ülke ile köken ülke arasındaki ilgisini, derneğin kimliğin inşasındaki rolü ve milliyetçi söylemdeki etkisini anlamaya, yorumlamaya çalıştım. Araştırmada elde edilen verilerin yorumlanmasında düşünümsel bir paradigma benimsedim. Yazım sürecinde ise oto-etnografik yöntemden faydalandım. Çalışma, alanda zamanla şekillendi. Görüşmeciler araştırmacının derneğe gittiği günlerde derneğe gelen kişiler arasından rastgele olarak tercih edilmiş 20 ila 60 yaşları arasında kadın ve erkeklerden oluşmaktadır. Görüşmecilerin medeni durumları evli, bekar ve dul olarak değişmektedir. Eğitim durumları ise ilkokul, orta öğretim ve üniversite olmak üzere değişkendir. Kadın görüşmeciler çalışmamakta, erkek görüşmeciler ise tercümanlık, mutfakçılık, satış gibi çeşitli mesleklerde yer almaktadırlar. Görüşmecilerin bir kısmı işsizdir. Bazı görüşmecilerin ikametleri vardır, bazı görüşmeciler ise illegal yollarla İstanbul'a göç etmişlerdir. Görüşmecilerin çoğu Kerkük'ten gelmiştir. 2014 sonrası Telafer bölgesinden gelen görüşmeciler de mevcuttur.

Irak Türkmenleri 1516 yılında Irak'a yerleşmişlerdir. Orta Asya'dan gelen Türkmenler, uzun süreli ve aşama aşama ayrılarak Ortadoğu'ya yerleşmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar da Osmanlı himayesinde yaşamışlardır. Türkmenler, 1921 yılında kurulmuş olan Irak devletinin hâkimiyetine girmiştir. 1920'lerden

bugüne kadar Osmanlı himayesindeki toplulukların Türkiye'ye göçü devam etmiş, çeşitli dönemlerde toplu göçler yaşanırken, zaman zaman da kaçak ve bireysel yollarla Türkiye'ye giriş yapılmıştır.

1950'lerden bu yana Asya, Orta Asya ve Balkanlardan gelen Türk kökenliler Türkiye'ye geçiş yolu sebebiyle ya da yerleşim amaçlı gelmektedir. Irak'tan göçen Türkmenlerin göç dönemleri ise farklılık göstermektedir. Her ne kadar göç dönemleri farklılık gösterse de, ülkedeki siyasi baskılar, terör, savaş ve iç savaşlar nedeniyle can güvenliğinin olmaması, daha iyi ekonomik yaşam standardına ulaşma umudu, gelecek endişesi göçün belli başlı sebeplerindendir. Türkmenlerin en önemli yerleşim birimlerinden Kerkük'ten göçün nedeni Türkmenlerin aleyhine gelişen olaylardır. Onları zorlayan ekonomik koşullar söz konusudur fakat ana etkenin ülkedeki savaş, çatışma ortamı ve siyasi şartlar olduğu gözlemlenmiştir. Telafer' den göç edenler ise İşid ve savaş ortamından uzaklaşabilmek için kaçmak zorunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra daha önce göç eden kişilerin geride kalan yakınlarının ve akrabalarının da Türkiye'ye göç etme arzusu, anavatan saydıkları Türkiye'ye göç etme isteği de göçün sebepleri arasındadır.

Irak'tan İstanbul'a göç eden Türkmenlerin göç hareketi her ne kadar biçim olarak dış göç gibi gözükse de aslında nitelik olarak bakıldığında daha çok iç göç özellikleri göstermektedir. Göçmenler Kerkük'ü Türkiye'den uzak ve farklı bir şehir olarak görmedikleri gözlemlenmiştir. İşid sonrası ise göç hareketi zorunlu hale gelmiştir. Gözlemlendiği kadarıyla Irak'tan yapılan göçlerin büyük çoğunluğu önceden Kerkük'ten gerçekleşmektedir. 2014 sonrası ise bu göç hareketine Telafer de katılmıştır. Kadınlar ise zorunlu göç tecrübeleri yaşamaktadırlar. Kadınların bireysel olarak gerçekleştirdikleri göç hareketleri yok gibi gözükmektedir. Kadınların aile

içindeki konumlarına göre(eş, çocuk, anne) göç ettikleri gözlemlenmiştir. Toplumsal üretim sürecinde cinsiyete dayalı iş bölümünde çalışma yaşamına girmeyen ve bu ataerkil düzenden gelen kadın göçmen, İstanbul’da aynı yaşamına devam ediyordu. Kadınların bağlantılı göç ettikleri İstanbul’da da çalışma hayatına katılmadıkları, burada da erkeğin evi geçindirdiği gözlemlenmiştir.

Irak’tan başlayan göç hareketinin tıpkı Anadolu’nun bir şehriden başlayan bir göç hareketine benzemesinde tarihsel süreçler bir yanda, özellikle iki toplum arasındaki dini ve etnik kimlikler açısından benzerlikler etkilidir. Görüşmeler esnasında grup içi konuşmalarımızda “göç” vurgusunu “göçmen” nitelemesini sadece kendimin kullandığını fark edip aslında Kerküklü Türkmenlerin Türkiye’den kendilerini çok da ayrı görmediklerini; göçün, aynı ülkenin içindeki yer değiştirme hareketinden çok farklı görülmediğini gözlemledim.

Bazı Türkmenler İstanbul’u Avrupa’ya gitmek için bir geçiş aşaması olarak görse de, İstanbul’a göç etmenin esas sebepleri arasında, daha önce bireysel ya da grup halinde buraya daha önceden göç etmiş atalar, akrabalar ve tanıdıklardır. Daha çok milli kimlik sebebiyle ve akrabaları vasıtasıyla Türkiye’yi tercih eden Türkmenler, ekonomik nedenlerle çoğunlukla Ankara’yı tercih etmektedir fakat İstanbul, özellikle illegal yollarla göç eden Türkmenler için “kalabalıklarda kaybolma”nın ve iş bulmanın daha kolay olduğu düşünülen bir şehirdir. Her ne kadar İstanbul’da daha rahat iş bulunabileceği düşüncesi ile göç edilmiş olsa da, aslında Kerküklü Türkmenlerin birçoğunun Irak’ta sahip oldukları işleri vardır. Konuşmalarımızda zaman zaman “muhtaç değilim” vurgusu ile karşılaştım. Göç hareketi ile göçmenlerin hayat standartları daha iyi hale gelmemiştir.

Türkmenlerin Türkiye’de çok sayıda akrabası bulunmaktadır. İş bulma koşullarının burada daha kolay olabileceği düşüncesi ve aynı dil, aynı din ve benzer kültür, gelenek ve göreneğe sahip olmak İstanbul’a göçü sağlamaktadır. Öte yandan Türkmenler, Türkiye’nin Osmanlı mirası topraklar üzerinde kurulması ve Türkiye’ye “eski anavatan” gözüyle bakılması sebebiyle burayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Görüşülen Türkmenler İstanbul’a yerleşmiş olmaktan da memnun olduklarını ve burada güven duyduklarını ifade etmektedirler. Etno-kültürel ilişkiler ve mekân ilişkisine bakıldığında bu durum “gettolaşma”ya sebep olmamıştır. Türkmenlerin kentle ve toplumla olan entegrasyonu güçlüdür. Türkmenler aynı dil, din ve geleneklere sahip olduğu için Türklerle evliliğe de sempati ile yaklaşmaktadırlar.

Göç edenlerin en büyük sorununun iş bulamamak ve geçim sıkıntısı olduğu görülür. Iraklı Türkmenlerde de en büyük sorun işsizliktir. Konut ve iş hizmetlerinin yokluğu göç edenlerin gündelik hayatını zora soktuğu gözlenmiştir.

Göçmenler İstanbul’a geldikten sonra buradaki yaşama ayak uydurma çabasında olup, zaten iki kültür arasındaki benzerliklerin altını çizmekte ve kendi kültürünü muhafaza etme çabasına girmemektedirler. Keza Türkmenler Türkiye’yi anavatanın bir parçası gibi görmekte, kendini “Türkmen” ya da “Irak Türk’ü” olarak tanıtmaktadır. Türkmenlik Türk kimliğinin bir alt kimliği gibidir. Görüştüğüm Türkmenler etnik köken ve coğrafi yakınlık sebebiyle göç etmek için Türkiye’yi tercih etmişlerdi. Türk ve Müslüman kimliği, Türkiye’ye göçün başlıca sebeplerinden biridir. “Müslüman bir ülke olması” söylemi, görüşmecilerde “*etnik aidiyet*”le birlikte “*dinsel aidiyet*”in de önemli olduğunu göstermektedir.

Göçmenlerin çoğunluğu henüz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına başvurmamışlardır. Bunun sebebi kısmen kaçak olarak İstanbul’a gelmeleri ve uzun

süren bürokratik işlemlerdir. Araştırmanın yapıldığı dernekte göçmenlere kimlikler verilmekte, böylelikle sınırda ya da İstanbul'da sıkıntı çekmemektedirler. Türkmenlerin bazılarının Türkiye'ye göç ettikleri dönemde yasal giriş izinleri yoktur. Uluslararası göç literatürüne göre, yasal olmayan yollarla yapılan göçün en büyük sebebi zorla göç ettirmedir ve Türkmenler arasındaki yasa dışı göçün oldukça yüksek olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Göçmen kaçakçılığının Irak'tan Türkiye'ye yasal yollarla göç edemeyen Türkmenler örneğinde de karşımıza küresel bir sorun olarak çıktığı gözlemlenmiştir.

Türkmenler, Irak tarihi boyunca ırkçı siyasete maruz kalmışlardır. Baskı, soykırım, zorunlu göç gibi uygulamalara maruz kalmış ve de Araplaştırılmaya çalışılmışlardır. Dolayısıyla Türkmenler siyasi kimliklerini etnik milliyetçilik ile kurmuşlardır. Dernekte ve grubun arasında yoğun bir Türk milliyetçiliği yaygın olarak görülmektedir.

Tarihteki çatışmaların etkisi ile Iraklı Türkmenlerin kültürel kimlikleri siyasi kimlikleri haline almıştır. Türkmen kimliğinin de en önemli özelliklerinden biri milliyetçiliğe verilen önemdir. Milliyetçilik özellikle Irak'ta Türkmenlerin varlığını sürdürebilmesi için önemlidir. Fakat bu milliyetçilik bir yandan dinsellikle yoğrulmuştur. İslam dini, Türkmenlerin bütün sosyal değerlerine ve kültürüne sinmiştir. İslam dini ve inançları Türkmen kimliğinin oluşumunda belirleyici rollere sahiptir.

Dil, Türkiye ile kurulan bağların da öznesi konumundadır. Türkmenler ile Türkler arasında dil aracılığıyla yakınlık kurarken farklılığı da dil aracılığıyla kurulduğu gözlemlenmiştir. Türkmence bilmeyenin Türkmenliğinden şüphe edildiği görüşmecilerin söylemleri arasında yer almıştır. Görüşmecilere göre, Irak Türkleri,

Türkiye’de yaşayan Türklere nazaran, Türk geleneklerine ve dillerine daha çok sahip çıkmaktaydı. Türkler ve Türkmenler arasındaki farklılık bir ailenin fertleri arasındaki farklılık kadardı. Görüşmeciler Türkçe, Arapça, Kürtçe (hatta bazen Farsça) olmak üzere en az üç dil bilmektedirler. Uygulanan “dil politikaları” Arapçanın bilinmesine sebebiyet vermiştir ancak Arapça değil Kürtçe de grup arasında oldukça bilinen bir dildir. Çok dilli bu etnik grup, tüm etnik çatışmalar ve politik kutuplaşmalara rağmen etnik topluluklar arası etkileşimi devam ettirmiştir. Dil, etnik kimliğin sınırlarının başladığı ve kimliğin korunduğu yerdir.

Türkmenler göç ettikleri İstanbul’da da, Irak’ta da kimlik tanımlarında “Türklük” ve “Müslümanlık” kimliklerine vurgu yapmaktadırlar. İstanbul’da benzerlikler üzerine kurulan kimlik, Irak’ta farklılar üzerine kurulmaktadır. Bu durum kimliğin hem farklılıklar hem de benzerlikler üzerine inşa edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Türk ve Müslüman olmak: Türklüğün kimlik olarak algılanması, Irak’ta Kürt ve Araplarla birlikte yaşamalarından kaynaklandığı biçiminde okunabilir. Çalışma boyunca Iraklı Türkmenlerin dil ile milliyetçi söylemi özdeşleştirdiğini gözlemledim. Ayrıca milliyetçilik söyleminin içerisinde akrabalık vurgusu da yapılmaktaydı.

Göçmen ilişkiler ağı olarak göç hareketinde akrabalar ve derneğin önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Göç eden Türkmenler İstanbul’a ilk geldiklerinde bir akrabanın yanında bir süre yaşadıklarını anlatmışlardır. Dernek de göç eden kişiye ekonomik ve sosyal destek sağlamaktadır. Dernek aynı zamanda Kuzey Irak’taki Kürt oluşumuna karşı Irak’taki Türk nüfusun mücadelesinde etkin bir rol oynamaktadır. Topluluğun çoğunluğunun derneğin kuruluş amacı ve faaliyetlerine dernek kadar sahip çıktığını gözlemlenmiştir. Dernek, entegrasyon sürecinde

göçmenlere destek olurken Irak ile olan bağı da korumaya devam ediyor ve milliyetçilik propagandasına destek oluyordu. Derneğin topluluk kimliğini güçlendirme yönünde kullandığı bir söylemde mazlumiyet üzerinden kurgulanmıştır. Mağdur olmuş bir etnisite söylemi grubu birleştirip bütünleştiren bir semboldür. Bu söylem Irak'taki rejim değişikliğinden sonra hayatın daha da kötüleşmesi söylemiyle bütünleşmekte ve Türk Devleti'nin Türkmenlere destek olmadığı fikriyle sürmektedir. Özellikle son yıllarda bir başka göçmen gruba tanınan bazı haklar, "kardeş"e verilmeyen destek bu söylemi kapsamaktadır. Aşırı milliyetçi söylemle bütünleşen mazlum ve mağdur söylemi göçün "eski anayurt"a yapılması sebebiyle entegrasyona engel olmamıştır.

Dernek, topluluk bilincinde hafıza oluşturmak gibi bir rol üstlenmektedir. Araştırmada topluluğun çoğunluğunun derneğin kuruluş amacına ve faaliyetlerine dernek kadar sahip çıktığını gözlemledim. Geçmişin keşfi ve şimdinin yeniden icadı kimliğin inşa sürecidir. Alan araştırmam boyunca gözlemlerim ve altını çizerek vurguladıkları siyasi tarihleri üzerinden yaptığım okumalarım sonucu, bu inşa sürecinin hem kültürel travma ile hem de hafıza ile ilişkili olduğunu düşünüyorum. Örneğin Türkmenler için Altinköprü katliamı kültürel bir travmaydı ve her sene tekrar anılıyordu. Anılarak bu travma canlı tutuluyordu. Dolayısıyla kolektif bellek ve kimlik arasında yakın bir ilişki olduğunu belirtmemiz olanaklıdır. Bu göç deneyimi süresince Irak ile bağlar, hem akrabalar hem de dernek aracılığıyla asla kopmamıştır. Kimliği oluşturan ve güncelleyen kolektif hafıza Irak'ı unutturmamaktadır. Görüşmeciler her fırsatta memleketi ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Gelişen iletişim ağları vasıtasıyla sık sık Irak'taki akraba ve arkadaşlarla iletişime geçtikleri gözlemlenmiştir. Küreselleşme ile birlikte sınırlar konusu farklı

bir boyut kazanmıştır. Kabul gördüğümüz sınır çizgileri şeffaflaşmakta ve esnekleşmektedir. Zamanın iletişim ve ulaşım araçları yoluyla insanlar uluslararası göç tecrübesine sahip olmaktadır. Irak ile Türkiye arasındaki bildiğimiz sınırları aşır İstanbul'a göç eden Türkmenler, Irak ile kurdukları sıkı bağlarla, uzak mesafe fikrini yıkıp, birden fazla toplumla bağlantılı şekilde yaşanabileceğine emsal olmuşlardır. Göçmenler, sürekli ve aynı anda hem köken ülkede hem göç edilen ülkede, yani hem orada hem burada bulunulabilir. Gözlemlediğim kadarıyla kurulan bu zihinsel sınırlar bilhassa göçmen ilişkiler ağı dernek vasıtasıyla kurulmaktadır. İki ülke arasında kurulan sosyo-kültürel ve ekonomik bağlantılarda derneğin kurduğu hafıza etkin bir rol oynamaktadır. Ayrıca geride kalan akrabalar, iki ülke ile birlikte bir hayat sürme fikrine olanak sağlamaktadırlar. Günümüzde sınırlar haritalardan ezberlediğimiz haliyle çizili kalmamıştır. Türkmenler tarihsel süreçler sonucu “*yapay sınırlar*” ile anavatanından ayrı düştüklerini belirtmişlerdir. Türkmenlere göre Türkiye'nin anavatanlığı bir Osmanlı mirasıdır. Köken ülke/anayurt Irak iken, göç edilen ülke/eski anayurt Türkiye'dir. Bunu aitlik ve sahiplik kavramları üzerinden yeniden okuduğumda köken ülke/ göç edilen ülke arasında ev/otel simgesini görüyorum. Oteller hafızanın birikmediği, mekansızlığın mekanıydı. İnsanın varlığını, toplumsal normlarını üreten, sürdüren ev kalıcılığın mekanı, otel geçiciliğin mekanıdır ve burada “eski anayurtta bir otel” söz konusudur. Irak Türkmenlerinin kalbi Kerkük ile Şanlıurfa, İzmir, ya da Bursa'nın kendi aralarında bir farkı yoktur. İki ülke arasındaki farklılık ancak bir aile içindeki bireyler arasındaki farklılık kadardır. Müslümanlık ve Türklük tanımlayıcı bir kimlik ve aidiyet biçimi oluşturmakta, Osmanlı toprakları da bu aidiyete bütünleştirici bir rol katmaktadır.

Tarih ile kurulan bağlar, ortak geçmiş, aynı din, benzer/yakın kültür ve değerler Türkiye'ye göçe neden olmakta ve kimliğin göçe olan etkisini göstermektedir.

Türkmenler Türkiye'ye entegrasyon sağlamakta sıkıntı yaşamamaktadırlar. Yaşanan göç sonrası kendi kimliklerini ve aidiyetlerini yeniden sorgulamak zorunda kalmayan Türkmenler, etrafları tarafından da kabul edilme sıkıntısı çekmemektedirler. Bugün kendi kimliğini kendi düzenini korumaya çalışan insan ile kendi düzenini ve kimliğini korumaya çalışan göç edilen toplumun karşılaşması kimlik sorunsalının etnisite ile karşımıza çıkmasını sağlamaktadır. Türkmenler örneğinde görüldüğü gibi göçmenler sadece bu sorunu yaşamamak için benzer etniye göç etmişlerdir. “Türkçe yaşamak” kolay ve önemli olduğu için. İki toplum arasındaki temel benzerlikler bu uyumu kolaylaştıran unsurlardandır. Kültürel ve sosyal entegrasyon sürecini olumlu bir biçimde geçiren Türkmenler köken ülkenin iyileşmesi durumunda oraya dönebileceklerini ifade ettiler fakat grupta geri dönüşün olabileceğine dair inancın kalmadığını söylememiz olanaklıdır.

Bu tez çalışması ile derneğin kimlik oluşumundaki rolünü açıklamaya çalıştım. Yaşanan göç sürecini değişen sebepleri ve sonuçları ile beraber kimlik kavramıyla birlikte değerlendirmeye özen gösterdim. Görüşmecilerin İstanbul ile kurdukları aidiyet örüntülerini dilim döndüğünce açıklamaya çalıştım. Alanda ayrılma vaktim geldiğinde ise Fatih'e ilk adımımı attığım gün gibi atıştırmalık bir şeyler için girdiğim markette bir Arap kadın ve Türk erkek arasındaki gerilime şahit oldum. Eksik bir malzeme olduğunu düşünen erkek müşteri nasıl olduğunu anlamadığım bir şekilde birden Arap kadını suçladı. Arapça olarak “Sen Müslümansın, ben Müslümanım” diyen kadın oldukça sinirlenmişti. Hiçbir şey almadığını (çalmadığını), ürünü geriye bıraktığını söyleyen market çalışanı yine de onlardan

bıktıklarını ifade etmekteydi. Karşılaşan farklı kimlikler tanımlanan sınırları tehlikeye düşürüyordu. Etnografik bu süreç beni semtin günlük hallerine alıştırmıştı. Hayat onlarla tanıştığım haliyle devam ediyordu fakat araştırma beni kendi elit fanusumdan çıkarmıştı. Tartışmanın bitmesine yönelik birkaç kelime edip, alışverişimi yapıp, semtten geri evime doğru yol almaya başladım. Sokakta gördüğüm Arapça yazılara da artık şaşırıyordum. Etnografinin araştırmacı için en önemli yanı, kendi kimliğinden sıyrılıp başka hayatlarla buluşarak yeni dünyalar kazanması olabilir diye düşünüyorum. Geertz “ *tüm etnografi kısmen felsefedir ve geriye kalanın birçok kısmı itirafıdır*” der (Geertz,1973). Bu minvalde, tüm bu anlatmaya çalıştıklarım yanında, Türkmenlerin beni sınırlar, öteki, milliyetçilik ve hatta huzur konusunda yeniden düşündürdüğünü de itiraf edebilirim. Atay’ın dediği gibi “*insanların hayat bilgisinin sırrına vakıf olma*”ya (Harmanşah-Nahya, 2016: 9-15) çalışırken felsefeye de bulaşıyordum. Keza beni araştırma boyunca en çok etkileyen, en çok düşündüren cümleyi, her coğrafyada ya da her bireyde farklı bir cevabı olacak tanımlı, savaşla ve iç çatışmalarla birlikte yaşamaya çalışan, göç edip etmemeyi tercih edebilen ve edemeyen insanların sesini bu çalışma sayesinde duydum. Bu bir genç erkek görüşmecinin “*huzur ölmektir*” sözüydü. Savaştan kaçıp gelme, yeni bir yere yerleşme çabası, burada yaşamını devam ettirmeye çalışma, zorla göç ettirme, umut ve uzaklarda olmaktan çıkıp gelmiş bu acı ve zorluk, başta kültürel olmak üzere tüm sınırların ortadan kalktığı o an, sanırım artık tüm dünyaya yayılıyordu. Küreselleşmeyle beraber dünya, tüm insanoğlunun ortak mekanı, koca bir ev haline gelmiştir. Bu sembolik mekan sadece bir evi değil “tüm deneyimlerin düzenlendiği bütün evreni” (Douglas, 2007: 94) göstermektedir. Göç kültürü dünyaya ezberlemediğimiz yeni sınırlar çizmeye başladı. Kendi evlerinde

huzuru kalmayan insanlar öteki evlere konuk oldu ve huzur ararken ev sahipleri tarafından huzursuzluğun ve kirliliğin sebebi olarak görülmeye başlandı. Halbuki uygarlıktan beklediğimiz temizlik ve düzendi. *Düzen doğadan alınmıştır* (Freud,2013: 51). Fakat zamanla karşılıklı artan bu etkileşim sınırları yapaylaştırmıştır. İnzivaya çekilip diğer insanlardan kendini uzakta tutma insan ilişkilerinden doğabilecek acılara karşı akla ilk gelen korunma yöntemidir. Bu yolla erişilebilecek mutluluk, huzurun verdiği mutluluktur (Freud,2013: 37). Yine de birey dış dünyaya karşı bu türden bir yüz çevirmeye kolay kolay geçememektedir. Bireyin çelişkisi birlikte yaşamanın yararlı olduğunun ayırdına varmasıyla başlamıştır. Ne bir arada ne de ayrı yaşayabilen insan *uygarlığın huzursuzluğunda* yaşamaktadır. Aksine *hem orada hem burada* yaşayabilen insan ise yapay sınırlarda yaşamaktadır. İnsanın zaman ve mekan üzerinde kazandığı zafer, uzaklıkları aşan fakat dolayısıyla telefona gereksinim duyuran şartlı zaferdir. İnsanın huzursuzluğu özündeki çelişkisindedir. Aslında hepimiz bir şekilde huzuru arıyorduk ve bu arayış her coğrafyada farklı bir biçim farklı bir kimlik kazanıyordu. Huzur, kimi için iyi ekonominin bile yetmediği bir başka yerde kimi için ölümün olmadığı yerdedir. Bireyin konumu değiştikçe manzara da bakış açısı da farklılaşmaktadır. Bugün yan yana ama birbirimizden çok uzaklarda çok farklı sınırlarda yaşayabilmekteyiz. Farklılıkları ötelemeyen bir üslup dileğiyle.

Ek -1: DERNEĞİN BULUNDUĞU SEMTTEN FOTOĞRAFLAR

(Fotoğraflar araştırmacı tarafından çekilmiştir.)

Fotoğraf 2: Derneğe Giden Ara Sokaklar.

Fotoğraf 3: Semtte Arapça Türkçe Kadar Yaygın Kullanılmaktadır.

Fotoğraf 4: Hac Malzemeleri Satan Bir Dükkân.

Fotoğraf 5: Ara Sokaklarda Bir Turkcell Bayisi.

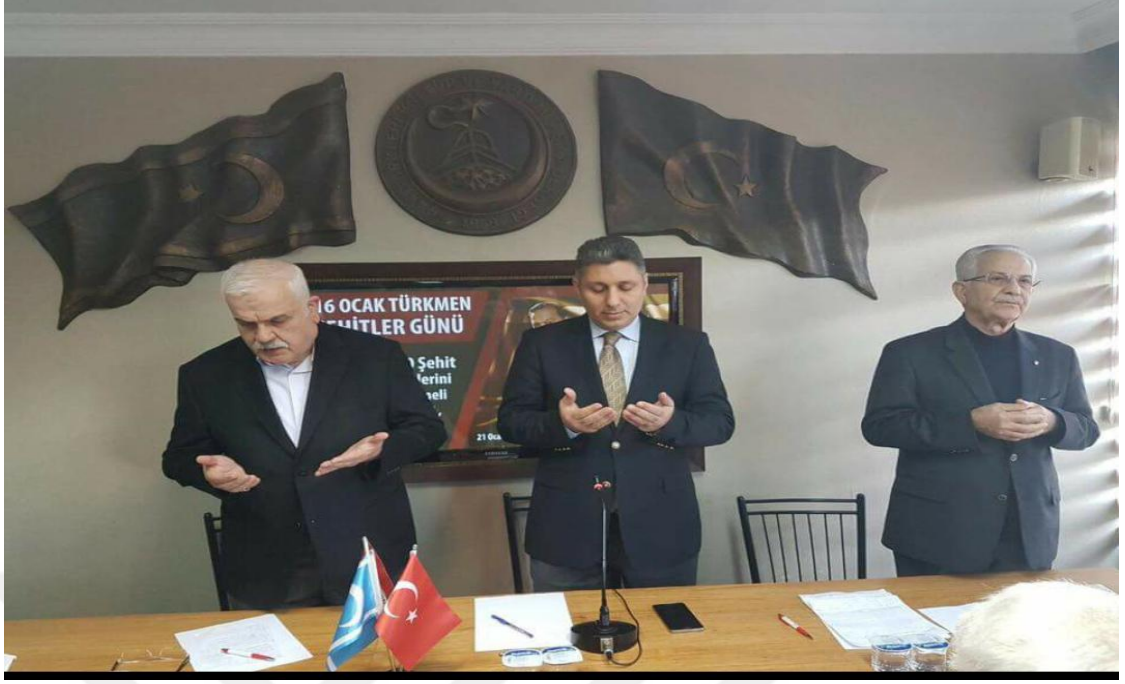
Fotoğraf 6: Derneğin Kapısında Derneğin İsmi Türkçe ve Arapça Olarak Yazılmaktadır.

EK -2 : 16 OCAK TÜRKMEN ŞEHİTLER GÜNÜNDE FOTOĞRAFLAR

Ek-2'deki fotoğraflar Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Facebook sayfasından alınmıştır.

Fotoğraf 7: Türkmen Şehitler Günü'nde Başkan Mehmet Tütüncü'nün Açılış Konuşması

Fotoğraf 8: Başkan ve Toplantıya Gelen Konuklarla Hep Beraber Edilen Dua.

Fotoğraf 9: Katılımcılar Arasında Türkmeneli İnsan Hakları Derneği Onursal Başkanı Nefi Demirici de Bulunmaktadır.

Fotoğraf 10: Toplantıdan Bir Kare.

Özet

Çalışma 2014 – 2017 yılları arasında Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nde Fatih ilçesi İstanbul ilinde gerçekleştirilmiştir. Derneğe gelen rastgele kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin yorumlanmasında düşünümsel bir paradigma benimsenmiştir. Yazım sürecinde ise oto-etnografik yöntemden faydalanılmıştır. Bazı görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Bu çalışma Irak'tan göç eden Türkmenlerin etno-kültürel kimliğini, derneğin kimliğin inşasında oynadığı rolü ve göç sürecini konu edinmiştir. Çalışmada İstanbul'a dış (zorunlu) göçle gelmiş Iraklı Türkmenlerin kentle entegrasyon süreci değerlendirilmiştir. Etnik topluluklar arasındaki gerilimlerin ve savaşın göç sürecine etkileri incelenmiş, göçmen ilişkiler ağının göçe olan etkisi açıklanmıştır.

Abstract

The study was conducted in the province of Fatih in Istanbul between the years of 2014 - 2017 in the association of Iraqi Turks Culture and Solidarity. Face-to-face interviews were conducted with random persons coming to the association. Participatory observation and in-depth interview techniques were applied. A reflexive paradigm has been adopted in interpreting the data obtained in the research. In writing process, auto-ethnographic method was used. Sound recorders were used in some interviews.

This study has focused on the ethno-cultural identity of the Turkmen who migrated from Iraq, the role of an association in the formation of identity, and the migration process. In the study, the process of city integration of Iraqi Turkmens who came to Istanbul with external (forced) immigration was evaluated. The tensions between ethnic communities and the effects of the war on the immigration process have been examined and the influence of the immigrant network has been explained.

KAYNAKÇA

Abercrombie, N., HILL, S., TURNER, S., (1994), *The Penguin Dictionary of Sociology*, Third Ed. Harmondsworth: Penguin Books, England.

Akarlı, A. O., (1993), "Milliyetçilik sorununa Çağdaş Yaklaşımlar" *Toplum Ve Bilim*, sayı: 62. s.157.

Altıntaş, İ. ,(2008) , *Dış Göç ve Din*, Dem Yayınları: İstanbul.

Anderson, B., (1993), *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, İ. Savaşır (çev.) (3. Baskı) Metis: İstanbul.

Assmann, J., (2008), "Communicative and Cultural Memory" (içinde), A. Erll & A. Nünning (ed.) (2008), *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. s. 109-118. Berlin & New York: Walter de Gruyter.

Atasü-Topçuoğlu, R., (2012), *Türkiye'de Göçmen Çocukların Profili*. Sosyal Politika Ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması. Uluslararası Göç Örgütü.

Atılğan, Y., (2000), *Anayurt Oteli*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Aydın, S., (1996), Türkiye'de Etnik Yapı. *496- Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* 12.Cilt, İletişim Yayınları: İstanbul.

Aydın, S., (2009), Türk Kimliğinin Yaratılması ve Ulusal Kimlik Sorunu Üzerine. *Terzinin Biçtiği Bedene Uymazsa*, Ankara.

Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E., (2013), Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç Ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, s. 69.

Bachelard, G., (2013), *Mekanın Politikası*, İthaki yayınları: İstanbul.

Baker U., Kimlik Politikaları Dönemine Girdik.

<http://www.korotonomedya.net/kor/index.php?id=0,210,0,0,1,0>

Barth, F., (2001), *Etnik Gruplar ve Sınırları. Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu*, Bağlam Yayınları: İstanbul.

Bayart Jean, F., (1999), *Kimlik Yanılsaması*, Metis Yayınları: İstanbul.

Bayraktar, Z., (2014), Geleneğin Aktarımında Ve Yaşatılmasında Göçmen Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzmir Bosna Sancak Kültür Ve Yardımlaşma Derneği Örneği. *Türk, Dil Edebiyat Ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2: Sayı 3:193-206.

Billig, M., (2003), *Banal Milliyetçilik*, Gaye Kitabevi: İstanbul.

Bostancı, N., (1998), Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik. *Türkiye Günlüğü*, Mart-Nisan.

Bretell, C., (2000), Theorizing Migration in Anthropology –The Social Construction of Networks, Identities, Communities, and Globalscapes. *Migration Theory: Talking across Disciplines*, AltaMira Press: USA.

Butler, K.D., (2001), *Defining Diaspora, Refining a Discourse*, Diaspora10:2, 2001. Rutgers University.

Callaway, H., (1992), Ethnography And Experience : Gender Implications İn Fieldwork And Texts. Judith Okely Ve Helen Callaway s:29-48.

Calvino, I., (2002), *Görünmez Kentler*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Castles, S., Mark, M.J., (2008), *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.: İstanbul.

Cebeci, O., (2009), *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları: İstanbul.

Chambers, I., (1994), *Göç, Kültür, Kimlik*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Cohen, P. A., (1985), *The Symbolic Construction of Community*. London & New York: Routledge.

Crisp, J., (2006), "Policy Challenges of the New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact on Asylum Flows and Regimes" www.transcomm.ox.ac.uk>riia3.

Douglas, M., (2007), *Saflık ve Tehlike*, (Emine Ayhan: çev.) Metis Yayınları: İstanbul.

Ekici, M., (2014), 2003'den Sonra Irak'ta Bulunan Türkmenlerin Durumu.

Emiroğlu, K. ve Aydın, S., (2003), *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.

ERDER, S., (1986), *Refah Toplumunda "Getto" Ve Türkler*, Teknografik Matbaacılık: İstanbul.

Eriksen, T. H., (1991), 'Ethnicity Versus Nationalism'. Journal Of Peace Research, Vol.28 (3), Pp.263-78.

Eriksen, T. H., (2002), *Etnisite ve Milliyetçilik, Antropolojik bir Bakış*, (çev. Ekin Uşaklı), Avesta Basın: İstanbul.

Eriksen, H. T., (2010), *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*, New York & London: Pluto Press.

Erkal, E., (1997), *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınevi: İstanbul.

Faroz, A., (2006), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Bilgi Üniversitesi Yay: İstanbul .

Freud, S., (2003), *Uygurluğun Huzursuzluğu*, Metis yayınları: İstanbul.

Geertz, C., (!973), *The Interpretation of Cultures*, Basic Books

Geertz, C., (1993), *Religion as a Cultural System*, Fontana Press.

Geertz, C., (2010), *Kültürlerin Yorumlanması*, (H.Gür :Çeviri) Dost Kitabevi: Ankara.

Gellner, E., (1992), *Uluslar ve Ulusçuluk*, (Çev:Büşra Ersanlı Bahar ve Günay Göksu Özdoğan ,İstanbul.

Guibernau, M. Ve Rex, J., (Der.) (1997), *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism, And Migration*, Cambridge: Polity Press.

Güvenç, B., (1999), *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi : Ankara.

Halbwachs, M., (1994), *Les Cadres Sociaux De La Mémoire*, Albin Michel: Paris.

Halbwachs, M., (1997), *La Mémoire Collective*, Albin Michel: Paris.

Harmanşah R., Nahya, N., (2016), *Etnografik Hikâyeler*, Metis Yayınları: İstanbul.

Haviland, A. W., (2002), *Kültürel Antropoloji*, Kaknüs Yayınları: İstanbul.

Heckman, L.Y., (1995), Ulus, Millet, Azınlık, Etnik Grup Ve Kültür Kavramları Üzerine. *Birikim Dergisi*, Sayı:71-72 , S. 81-86.

Heller, A., (2001), Agnes Cultural Memory, Identity and Civil Society, *IPG* 2/2001,139-143

Hobsbawm, E.J., (1992), *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik "Program, Mit, Gerçeklik"*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Hürmüzlü, H., (2003), *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*, Kerkük Vakfı Yayınları.

Hürmüzlü, H., (2010), Irak Türkleri: Maruz Kaldıkları Dışlanma ve Asimilasyon Uygulamaları, Türkiye.

Kaygalak, S., (2009), *Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*, Dipnot : Ankara.

Kazancı. M. Ö., (2014), *Irak Türkmenlerinin Kültürel Yapısı*. Orsam Tutanakları No: 35, Ankara.

Kirshenblatt, G., (2014) "Spaces of Dispersal", s. 318 Akt: Yıldız:396.

Korkmaz, Z., (2008), Cumhuriyet Dönemi Kimlik Politikasında Türk Dilinin Yeri, Cumhuriyet Ve Dil Tarih Coğrafya Fakültesi. *Cumhuriyetin 85.Yılına Armağan Uluslararası Sempozyum Bildirileri*(14-16 Mayıs 2008 Ankara) (Haz. Remzi Demir, Doğan Atılğan,) Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara S.39-47.

Krizden Çözüm Türkiye'de Mültecilerin Entegrasyonu: İhtimaller ve Mevcut Kapasite Ölçüm ve Değerlendirme Sonuçları İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, IGAM,2017,s.16.

Kurtişoğlu, B. F., (2008), *Göçmen Kimliği Açısından Boşnak Müzikleri: Trakya Ve İstanbul Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran.

Kümbetoğlu, B., (2012), *Sosyolojide Ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*, Bağlam Yayınları: İstanbul.

Maalouf, A., (2000), *Ölümcül Kimlikle*, YKY: İstanbul.

Marcel, C-J. & Mucchielli, L., (2008), Maurice Halbwachs's Mémoire Collective (içinde) A. Erl & A. Nünning (ed.) *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, Walter de Gruyter: Berlin & New York, s. 141-150.

Mardin, ř., (2009), *Kimlik ve Söylemlerde Katmanlar, Kimlikler Lütfen*. Odtü Yayıncılık: Ankara.

Martikainen, T., (2010), *Din, Göçmenler Ve Entegrasyon*. Özmen, N. (çev.) M.Ü. İlahiyet Fakültesi Dergisi S.38.

Martins, H., (1974), Martinsden aktaran, Chernilo "Social Theory's Methodological Nationalism, "Time and Theory in Sociology", John Rex (der.): London.

Morley, D., Robbins, K., (1997), *Kimlik Mekanları*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Nagel, J., (1994), Constructing Ethnicity: Creating And Recreating Ethnic Identity And Culture. Social Problems, 41 (19), S. 152-176.

Nairn, T., (1997), *Faces of Nationalism. Janus Revisited*, Verso: London.

Nora, P., (2006), *Hafıza mekânları*, M. E. Özcan (Çev.) Dost: İstanbul.

Orsam, (2016), *Toplantı Değerlendirmesi No.7* Ankara.

Özkırımlı, U., (2008), *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Yayınları: Ankara.

Özkul, D., (2012), *Ulus-Ötesi Göç: Uluslararası Göç Yazınında Yeni Paradigma, Küreselleşme Çağında Göç*, İletişim Yayıncılık.

Petersen, W., (1958), A General Typology of Migration. *Amerikan Sociological Review*, Vol: 23.

Pritchard, E. E., (1973), *Sosyal Antropoloji*, Birey Yayınları: İstanbul.

Sağır, M. Ö., Akıllı H.S., (2004), Etnisite Kuramları ve Eleştirisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:28, no:1 s:1-22.

Schiller, N. G., Bacsh, L.C.S., (1995), From İmmigrant to Transmigrant : Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly*, Vol 68.

Sennett, R., (2014), *Ten ve Taş, Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*, Metis Yayınevi: İstanbul.

Serino, C., (1998), *Social Identity International Perspectives*, Sage Publications.

Simmel, G., (2012), *Modern Kültürde Çatışma*, Frisby, D. (sunuş), 8.baskı..İletişim Yayınları: İstanbul.

Smith, A. D., (2004), *Milli Kimlik*. Şener, S.B. (çev.) *İletişim Yayınları*: İstanbul.

Tuğrul, S., (2010), Hafızanın Mekanı Olarak Beden. *Amargi Dergi*, Sayı 19.

Tuğrul, S., (2014), Moment Dergi. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, sayı 1(2): 16-33.

Türk Dil Kurumu, (2017).

Unat Abadan, N., (2006), *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*, İkinci Basım. Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Ünalın, T., (1998), Türkiye`de İçgöç İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi. *Konferans: Türkiye`de İçgöç*, 6-8 Haziran 1997. Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, ss. 91-103.

Üner, S., (1972), Nüfusbilim Sözlüğü, Hacettepe Üniversitesi Yayınları: Ankara.

Vamık, V., (2012), Chosen Trauma, The Political Ideology Of Entitlement And Violence. *Berlin Meeting*, Erişim Tarihi 12.09.2012, [Http://Www.Vamikvolkan.Com/Chosen-Trauma,-The-Political-Ideology-Ofentitlement-And-Violence.Php](http://www.vamikvolkan.com/chosen-trauma,-the-political-ideology-of-entitlement-and-violence.php)

Weber, M., (2006), *Sosyoloji Yazıları*. Parla, T. (çev). 8.baskı. İletişim Yayınları: İstanbul.

Wiegert, Teitge ve Teitge,(2006), *Society and Identity, Toward a Social Psychology*, Cambridge University Press, UK

Yalçın, C., (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı: Ankara.

Yalçın, R., (2014), Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, sayı: 69 (1), s. 189-215.

Yaldız, F., (2014), Uluslararası Göç ve Diaspora ile İlişkili Kavramlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları*, Cilt.3, Sayı: 2.

Yanık, C., (2013), Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi
Kaygı 20, 225-237.

Yıldız, A., (2001), *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*, İletişim Yayınları: İstanbul.

Zdzislaw, M., (1993), Symbols, Conflict and Identity. *Essays in Political Anthropology*, Suny Press: Newyork

<http://www.irakturkleri.org/haberoku.php?haber=249>

<http://www.kerkukgazetesi.com/806-2/>

www.enfal.de

<http://www.kerkukgazetesi.com/806-2/>

http://iom.or.kr/wp-content/pdf/WMR_2000.pdf

<http://researchturkey.org/tr/turkmens-of-iraq-the-third-ethnic-component-of-iraq/>

<http://www.irakturkleri.org/sayfa.php?oku=dernek-hakkinda>